

การส่งเสริมหลักสังฆสามัคคีในพระพุทธศาสนา
THE PROMOTION OF SANGHA HARMONY PRINCIPLES IN BUDDHISM

พระวิรัตน์ ปภัสโร (ชาวสะอาด)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

การส่งเสริมหลักสังฆสามัคคีในพระพุทธศาสนา

พระวิรัตน์ ปภัสโร (ชาวสะอาด)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

The Promotion of Sangha Harmony Principles in Buddhism

Phra Wirat Prapasro (Khawsaead)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเรื่อง
“การส่งเสริมหลักสังฆสามัคคีในพระพุทธศาสนา” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรพุทธ
ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระราชปริยัติกวี, ศ. ดร.)

กรรมการ

(รศ. ดร.พุทธรักษ์ ปราบนอก)

กรรมการ

(พระโสภณพัฒนบัณฑิต, รศ. ดร.)

กรรมการ

(รศ. ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระโสภณพัฒนบัณฑิต, รศ. ดร.

ประธานกรรมการ

รศ. ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระวิรัตน์ ปกสุโร (ชาวสะอาด))

- ชื่อวิทยานิพนธ์ : การส่งเสริมหลักสังฆสามัคคีในพระพุทธศาสนา
 ผู้วิจัย : พระวิรัตน์ ปภัสสโร (ชาวสะอาด)
 ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
 คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
 : พระโสภณพัฒนบัณฑิต, รศ. ดร., พธ.บ. (ศาสนา), ศษ.บ. (ประณศึกษา),
 ศศ.ม. (ปรัชญา), Ph.D. (Buddhist Studies)
 : รศ. ดร.โสวิทย์ บำรุงศักดิ์, ป.ธ. ๗, พธ.บ.(ปรัชญา),
 M.A. (Buddhist Studies), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
 วันสำเร็จการศึกษา : ๓๐ มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความสามัคคีในพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาหลักธรรมเพื่อความสามัคคีในพระพุทธศาสนา ๓) การประยุกต์หลักธรรมเพื่อสร้างความสามัคคีในพระพุทธศาสนา การศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยทางเอกสาร โดยเก็บข้อมูลจากพระไตรปิฎก หนังสือ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า

แนวคิดเกี่ยวกับหลักความสามัคคีในพระพุทธศาสนา กล่าวถึงลักษณะของความสามัคคีใน ๓ ลักษณะ คือ สังฆราชา (ความร่าเริงของหมู่คณะ) สังฆเภท และ สังฆสามัคคี หมายถึงการตั้งกายกรรม วาจากรรม และมโนกรรมที่ประกอบด้วยเมตตาในมิตรสหายและคนทั้งหลายในสังฆม ความสามัคคีเป็นการแสดงออกซึ่งการร่วมแรงร่วมใจกัน เพื่อปฏิบัติงานให้สำเร็จลุล่วงอย่างมีประสิทธิภาพ ความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ความสามัคคีจะก่อให้เกิดความรักใคร่กลมเกลียวกันและก็สามารถปฏิบัติงานทุกอย่างได้สำเร็จ

การสร้างความสามัคคีของสังฆม โดยหลักพุทธธรรมในการสร้างความปรองดอง หรือความสามัคคีกัน เช่น หลักสังคหวัตถุ หลักสาราณียธรรม หลักอภิธานียธรรม เป็นฐานแห่งการประพฤติปฏิบัติทั้งด้านส่วนตัวและสังฆมส่วนรวม เป็นสื่อสัมพันธ์ให้เข้าถึงจิตใจของกันและกัน เป็นที่รักของกันและกันต่างฝ่ายต่างเคารพซึ่งกันและกัน สงเคราะห์กัน ถือความสามัคคีเป็นใหญ่ เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

การประยุกต์หลักธรรมเพื่อเสริมสร้างความสามัคคีในพระพุทธศาสนาเป็นการเชิญชวนทุกคนให้ทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ด้วยความไม่ประมาท ไม่ฝืนทำอะไรตามใจหรือตามกิเลส ตัณหาของตนและเมื่อทุกคน ทุกฝ่าย และทุกคณะในสังฆมไม่มีความขัดแย้งกัน มีแต่ความสามัคคีปรองดองกันแล้ว การปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่อนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตร่วมกันจะช่วยส่งผลให้สังฆมไทยมีความสงบร่มเย็น บ้าน ชุมชน สังคม และประเทศชาติที่น่ายุอาศัยด้วยผลแห่งความสามัคคี

Thesis Title : The Promotion of Sangha Harmony Principles in Buddhism

Researcher : Phra Wirat Prapasro (Khawsaead)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phra Soponphattanabundit, Assoc. Prof. Dr.,
B.A. (Religion), B.A. (Primary Education),
M.A. (Philosophy), Ph.D. (Buddhist Studies)

: Assoc. Prof. Dr. Sowit Bamrungphak, Pali VII, B.A. (Philosophy),
M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : March 30, 2019

Abstract

The aims of this research were: 1) to study the concepts of harmony in Buddhism; 2) to study the principles of harmony in Buddhism; 3) to apply the dhamma principles of harmony in Buddhism. This study was conducted by the documentary research collecting the data from the Tipiṭaka, books, documents and relevant research. The research results were as follows:

The concepts of the harmony principles in Buddhism are related to the harmony in three characteristics: Sangharāḥjī (dissolution of the group); Sanghabheda (divisions of monks) and Sanghasāmaggī (harmony of monks) that refer to the physical, vocal and mental conducts composed of loving kindness (mettā) among the friends and people in the society. Harmony is an expression of cohesion to perform the task efficiently with mutual sympathy and unity which will create love and harmony and ability to perform works successfully.

To create the harmony in the society by using the dhamma principles of the rapport or harmony such as the bases of social solidarity (saṅgahavatthu), states of conciliation (sāraṇīyadhamma) and the condition of welfare (aparihāniyadhamma) is the behavioral base of oneself and society to build the mutual relationship, love and respect, harmony and single mind.

The application of dhamma to promote the harmony in Buddhism is to ask every party to complete their duties with carelessness against the defilement or desire. When everyone, every department and every faculty in the society has no conflict, there is only harmony. The practice of the dhamma principles to be applied as a way of living together will help to make Thai society home, community, society and nation peaceful and livable. This is the result of harmony.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การส่งเสริมหลักสังฆสามัคคีในพระพุทธศาสนา” เล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีก็ด้วยความความเมตตาอนุเคราะห์จากคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์อันประกอบด้วย พระโสภณพัฒนบัณฑิต, รศ.ดร. และ รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดี ผู้แนะนำให้คำปรึกษาในทุกเรื่องและบอกแนวทางในการหาข้อมูลต่างๆ ในการค้นคว้าข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย ที่ประสิทธิ์ประสาทวิทยากรและประสบการณ์รวมถึงให้ความเมตตาเอื้อเฟื้อถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจและเป็นกำลังใจให้แก่ผู้วิจัยด้วยดีตลอดมาที่เป็นประโยชน์ต่อการทำวิจัยในครั้งนี้ ที่ได้กรุณาเสียสละเวลาช่วยเหลือในการให้คำปรึกษาแนะนำแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ นับตั้งแต่ผู้ศึกษาได้เริ่มทำงานวิจัยด้วยดีตลอดมา

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่าน ขอเจริญพรขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุด ที่อำนวยความสะดวกในการติดต่อประสานงานและค้นคว้าข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่าน ที่ประสิทธิ์ประสาทวิทยากรและประสบการณ์รวมถึงให้ความเมตตาเอื้อเฟื้อถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจและเป็นกำลังใจให้แก่ผู้วิจัยด้วยดีตลอดมาคุณค่าและประโยชน์ใดๆ อันจะพึงมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบบูชาเป็นกตเวทิตาคุณแต่บิดามารดา รวมทั้งบูรพาจารย์และผู้มีพระคุณทุกท่าน

พระวิรัตน์ ปกสุสโร

๓๐ มีนาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์	๓
๑.๓ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๓
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๔
๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๙
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๙
บทที่ ๒ แนวคิดเกี่ยวกับความสามัคคีในพระพุทธศาสนา	๑๐
๒.๑ สามัคคีในพระพุทธศาสนา	๑๐
๒.๑.๑ ความหมาย	๑๐
๒.๑.๒ ลักษณะ	๑๒
๒.๑.๓ ประเภท	๑๔
๒.๒ ประโยชน์ของความสามัคคี	๒๐
๒.๓ โทษของการแตกสามัคคี	๒๑
๒.๔ สรุป	๒๒
บทที่ ๓ หลักธรรมเพื่อความสามัคคีในพระพุทธศาสนา	๒๔
๓.๑ ความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา	๒๔
๓.๑.๑ สมัยพุทธกาล	๒๕
๓.๑.๒ สมัยหลังพุทธเจ้าปรินิพพาน	๒๖
๓.๑.๓ ปัจจุบัน	๓๐
๓.๒ ความขัดแย้งในสงฆ์	๓๑
๓.๓ เหตุเป็นเครื่องทำให้สงฆ์แตกกัน	๓๕
๓.๓.๑ ทิฐิ	๓๗
๓.๓.๒ คีล	๓๘

๓.๔ การระงับคดีความในสังคมของพระสงฆ์	๔๐
๓.๔.๑ ด้านบุคคล	๔๑
๓.๔.๒ ด้านองค์กร	๔๓
๓.๕ หลักธรรมที่เกี่ยวเนื่องต่อการสร้างความสามัคคี	๔๕
๓.๕.๑ หลักธรรมสำหรับสร้างความสามัคคีต่อกันของบรรพชิต	๔๕
๓.๖ สรุป	๕๒
บทที่ ๔ การประยุกต์หลักธรรมเพื่อสร้างความสามัคคีในพระพุทธศาสนา	๕๔
๔.๑ หลักธรรมในการสร้างความสามัคคี	๕๔
๔.๑.๑ หลักสารณียธรรม	๕๔
๔.๑.๒ การนำหลักสารณียธรรมเพื่อสร้างความสามัคคีในสังคมสงฆ์	๕๖
๔.๑.๓ หลักหิริโอตตปปะ	๕๘
๔.๒ โทษของการขาดความสามัคคี	๖๐
๔.๒.๑ ด้านบุคคล	๖๐
๔.๒.๒ ด้านส่วนรวม	๖๒
๔.๓ ประโยชน์ของการมีความสามัคคี	๖๖
๔.๓.๑ ด้านบุคคล	๖๖
๔.๓.๒ ด้านสังคม	๖๘
๔.๔ ด้านองค์กร	๗๐
๔.๔.๑ หลักธรรมสำหรับส่งเสริมความสามัคคีอื่นๆ	๗๓
๔.๕ สรุป	๗๗
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๘๐
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๘๐
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๘๓
บรรณานุกรม	๘๕
ประวัติผู้วิจัย	๘๙

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ โดยได้กล่าวอ้างอิงถึงแหล่งที่มา/เล่ม/ข้อ/และหน้า ตามลำดับ เช่น อง.ติก. (ไทย). ๒๑/๓๕/๑๑๙. หมายถึง อังคุดตรนิกาย ดิกนิบาต เล่มที่ ๒๑ ข้อที่ ๓๕ หน้า ๑๑๙. เป็นต้น

คำอธิบายอักษรย่อภาษาบาลี - ไทย

พระวินัยปิฎก

เล่มที่	คำย่อ	=	ชื่อคัมภีร์		
๔	วิ.มหา.	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
๖	วิ.จู.	=	วินัยปิฎก	จูฬวรรค	(ภาษาไทย)
๘	วิ.ป.	=	วินัยปิฎก	ปริวารวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

เล่มที่	คำย่อ	=	ชื่อคัมภีร์		
๑๑	ที.ปา.	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค (ภาษาไทย)
๑๒	ม.มู.	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลป็นณาสกั (ภาษาไทย)
๑๔	ม.อุ.	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริป็นณาสกั (ภาษาไทย)
๑๙	ส.ม.	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวารวรรค (ภาษาไทย)
๒๐	อง.เอกก.	=	สุตตันตปิฎก	อังคุดตรนิกาย	เอกกนิบาต (ภาษาไทย)
๒๐	อง.ติก.	=	สุตตันตปิฎก	อังคุดตรนิกาย	ติกนิบาตร (ภาษาไทย)
๒๑	อง.จตกก.	=	สุตตันตปิฎก	อังคุดตรนิกาย	จตกกนิบาต (ภาษาไทย)
๒๒	อง.ปญจก.	=	สุตตันตปิฎก	อังคุดตรนิกาย	ปัญจกนิบาต (ภาษาไทย)
๒๓	อง.สตตก.	=	สุตตันตปิฎก	อังคุดตรนิกาย	สัตตกนิบาต (ภาษาไทย)
๒๓	อง.อฎฐก.	=	สุตตันตปิฎก	อังคุดตรนิกาย	อฎฐกนิบาต (ภาษาไทย)
๒๔	อง.ทสก.	=	สุตตันตปิฎก	อังคุดตรนิกาย	ทสกนิบาต (ภาษาไทย)
๒๕	ขุ.ธ.	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท (ภาษาไทย)
๒๕	ขุ.สุ.	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต (ภาษาไทย)
๒๗	ขุ.ชา.ทุก.	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เอกกนิบาตชาดก (ภาษาไทย)
๒๙	ขุ.ม.	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิทเทศ (ภาษาไทย)
๓๐	ขุ.จู.	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	จูฬนิเทศ (ภาษาไทย)
๓๔	อภิ.วิ.	=	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์	(ภาษาไทย)
๓๕	อภิ.ธ.	=	อภิธรรมปิฎก	ธาทุกถา	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

บุคคลผู้เกิดมาในโลกนี้ จะอยู่คนเดียวเสียไม่ได้เลย จำเป็นจะต้องอยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นคณะ การอยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นคณะเป็นครอบครัวเป็นสังคมเป็นประเทศชาตินั้น ในบางครั้งจะต้องมีความประพฤติและความเห็นไม่ตรงกันบ้างเป็นเรื่องธรรมดาของมนุษย์โลก การอยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นคณะจึงจำเป็นต้องมีความสามัคคี ความสามัคคี ก็คือความพร้อมเพรียงพร้อมใจกัน กลมเกลียวเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ไม่ทะเลาะเบาะแว้ง แกร่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน รู้จักตกลงกันด้วยไมตรีจิต แต่ทว่าสังคมในโลกปัจจุบันเป็นสังคมยุคโลกาภิวัตน์ เป็นสังคมที่เต็มไปด้วยความไร้ระเบียบ (Chaos) ตัวแปรสำคัญของสภาวะนี้อยู่บนพื้นฐานของบุคคลที่มีความแตกต่างกัน และหลากหลายไปด้วยค่านิยม ทัศนคติ ภาษา ศาสนา ความต้องการ ผลประโยชน์ และกลุ่มชาติพันธุ์ ดังนั้นด้วยความแตกต่างของบุคคลผนวกเข้ากับความพยายามที่จะดำรงและรักษาความเป็นอัตลักษณ์ของตนเองเอาไว้ จึงเกิดความไม่สมดุลกัน ไม่เข้าใจกัน ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งความไม่พอใจซึ่งกันและกัน จนทำให้สัมพันธ์ภาพสิ้นสุดลง และอาจลุกลามเกิดเป็นสถานการณ์ของความขัดแย้งได้ นับตั้งแต่พระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้นในโลกเมื่อ ๒๕๐๐ ปีที่ผ่านมาซึ่งการอยู่ร่วมกันในสังคมยุคแรกของพระพุทธศาสนานั้นได้มีรูปแบบการอยู่ร่วมกันในลักษณะสังคมของบรรพชิตที่เรียกว่า “สังฆะ” หมายถึง หมู่หรือกลุ่มบุคคลมีจำนวนสมาชิกตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ซึ่งจะพบว่าระบบสังฆะนี้เองที่เป็นบ่อเกิดของพระวินัยคือ กฎเกณฑ์ที่สังคมพึงยอมรับและปฏิบัติร่วมกันทั้งในส่วนที่เป็นข้อห้ามและขออนุญาต โดยคำว่า สังฆะ นั้นยังมีความหมายอีกนัยหนึ่งก็คือ หมายถึงพระสงฆ์จำนวน ๔ รูป^๑ ขึ้นไปซึ่งเป็นจำนวนของพระสงฆ์ที่สามารถทำสังฆกรรมและประกอบพิธีกรรมบางอย่างของสังคมได้แล้วยังหมายถึงจำนวนพระภิกษุสงฆ์สามเณรที่รวมกันอยู่เป็นสังคม (Society) ที่มีการทำกิจกรรมหรือมีปฏิสัมพันธ์ต่างๆ ร่วมกัน ซึ่งนับเป็นเรื่องธรรมดาของสังคมโดยทั่วไปที่จะต้องมีปัญหาอันเนื่องมาจากการมีปฏิสัมพันธ์ดังกล่าว

สังฆะ คือกลุ่มผู้ที่รวมกันเพื่อทำกิจบางอย่าง เดิมทีเดียว เป็นชื่อระบบการปกครองของกลุ่มลิจฉวี ในพระพุทธศาสนา สังฆะเป็นกลุ่มของคนผู้มีทัศนคติและมีความประพฤติสอดคล้องกับพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ ทรงบัญญัติไว้ พระพุทธเจ้าทรงตั้งสังฆะให้มีรูปแบบการครองชีพที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิตไปสู่จุดหมายที่กำหนดเอาไว้ ทรงกำหนดขอบเขตความประพฤติของพระสงฆ์

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๙๕.

ขอบเขตนั้น คือ อริยวินัย หมายถึงกฎระเบียบสำหรับอริยชน, วินัยสำหรับอริยชน, วิถีชีวิตของผู้ที่มีความเจริญ, ระเบียบปฏิบัติของผู้ประเสริฐ ผู้เป็นอริยชน จากข้อมูลเราจะพบว่าในการตั้ง “สังฆะ” ยุคแรกๆ ของพระพุทธองค์นั้น สมาชิกส่วนมากล้วนเป็นพระอรหันต์จึงไม่มีปัญหาในเรื่องของการกระทบกระทั่งหรือการก่อปัญหา ทั้งนี้เพราะ สมาชิกล้วนแต่เป็นผู้มีแต่ปัญญาเป็นเครื่องชี้นำ และไม่มีกิเลส ดังนั้น การกำหนดรูปแบบของเงื่อนไขการอยู่ร่วมกันที่เรียกว่าศีลหรือวินัยอันเป็นข้อบังคับทางสังคมจึงไม่ปรากฏ ต่อมาเมื่อสังคมสงฆ์ได้ขยายตัวมากขึ้นอันเนื่องมาจากการเปิดรับสมาชิกเข้ามาบวชทำให้จำนวนสมาชิกในสังคมสงฆ์นั้นมีมากขึ้นตามไปด้วยหรือที่เรียกว่าสงฆ์ได้ถึงความ เป็นสังคมที่มีลักษณะสังฆพหุสตา คือ ความเป็นสังคมที่มีความหลากหลาย อันจะทำให้ยากต่อการดูแลของผู้มีหน้าที่ปกครองเพราะผู้ที่เข้ามาบวชในระยะต่อมาต่างเป็นเสขบุคคลคือผู้ยังต้องศึกษาและมีกิเลสเป็นพื้นฐาน ดังนั้นการจะหลีกเลี่ยงจากปัญหาภายในจึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก

กล่าวได้ว่า หลักธรรมคำสอนเรื่อง “ความสามัคคี” นี้ ถือได้ว่าเป็นหลักธรรมซึ่งเป็นบ่อเกิดของคุณธรรมอื่นๆ อีกมาก เช่น มีคนไทยทุกคนมีความสามัคคีกัน ก็จะทำให้ร่วมกันสร้างเป็นสิ่งที่ดีงามเป็นบุญ เป็นกุศลซึ่งมีผลต่อตนเอง ผู้อื่น ประเทศชาติในที่สุด และเมื่อคนไทยทั้งหลายมีหลักธรรมข้อนี้แล้ว ก็จะทำให้คนไทยทั้งหลายผู้เป็นสมาชิกของสังคมนั้น มีการแสดงน้ำใจจริงต่อกัน ไม่มีจิตอิจฉาริษยาต่อกันและกัน ช่วยเหลือกันในด้านต่างๆ ก็จะทำให้ในสังคมประเทศชาติเกิดความสงบสุขและพัฒนาก้าวหน้าไปได้ด้วยดีและอย่างยั่งยืน

ความสามัคคีในที่นี้หมายถึงรวมถึงความประพฤตีสัจจริตดีงามถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะหรือทำลายหมู่คณะ พร้อมทั้งมีทิวฐิตุความคิดเห็นงามเสมอกันกับเพื่อนสมาชิกทั้งหลายในสังคม ให้ความเคารพ และให้เกียรติต่อความคิดของผู้อื่น มีความเห็นชอบร่วมกัน ในทางพระพุทธศาสนา สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสหลักธรรมอันจะเป็นแนวทางในการเสริมสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในสังคมเอาไว้อีกข้อหนึ่งที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าข้อธรรมอื่นๆ คือ สีสสามัญญตา หมายถึง เป็นผู้ไม่มีศัลไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไทย อันวิญญูชนสรรเสริญ เป็นไปพร้อมเพื่อสมาธิ เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง^๒ การมีศีลบริสุทธ์เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤตีสัจจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ^๓

ปัจจุบันศาสนาสากลของโลกกำลังเผชิญกับปัญหาท้าทายร่วมกัน บางศาสนาเผชิญกับปัญหาท้าทายจากภายนอก บางศาสนาเผชิญกับปัญหาท้าทายจากภายใน และบางศาสนาก็เผชิญกับปัญหาท้าทายทั้งสองประการ ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะกรณีพระพุทธศาสนา ปัจจุบันทั้งในสังคมไทยและสังคมอื่นๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนา กำลังเผชิญกับปัญหานานาประการ ซึ่งพอสรุปได้เป็น ๓ ประเด็น คือ (๑) ปัญหาท้าทายที่เกิดจากภายในหน่วยงานพระพุทธศาสนา (๒) ปัญหาท้าทายที่เกิดจากการรุกรานของลัทธิความเชื่อและศาสนาอื่นๆ (๓) ปัญหาท้าทายที่เกิดจากระบบความเชื่อและ

^๒ อก.ฉก. (ไทย) ๒๒/๒๘๒/๒๖๗.

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๓๖, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิธรรม, ๒๕๕๙) หน้า ๒๐๐.

ค่านิยมตามสื่อสมัยใหม่ จากปัญหาดังกล่าวนี้ภัยที่เกิดขึ้นภายในองค์กรถือได้ว่ารุนแรงที่สุด ซึ่งมีปรากฏมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลตั้งข้อความที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า ในสมัยหนึ่ง ขณะที่พระพุทธองค์ทรงประทับอยู่ในเวฬุวันวิหาร พระกิมพิละเข้าไปกราบทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอเป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้พระสัทธรรมดำรงอยู่ไม่ยาวนาน หลังจากที่พระพุทธองค์ทรงปรินิพพานแล้ว พระพุทธองค์ตรัสว่า กิมพิละ เมื่อตถาคตปรินิพพานแล้วหากพวกภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้

- (๑) ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในพระศาสดา
- (๒) ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในพระธรรม
- (๓) ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในพระสงฆ์
- (๔) ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในสิกขาบท
- (๕) ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงซึ่งกันและกัน

“กิมพิละ ปฏิปทานี้ เป็นเหตุเป็นปัจจัย ให้พระสัทธรรมไม่ดำรงอยู่ไม่ยาวนาน” พระกิมพิละก็ทูลถามว่า “และอะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยที่ทำให้พระสัทธรรมดำรงอยู่ได้นาน” ซึ่งพระพุทธองค์ก็ตอบว่า ถ้าหากว่าเมื่อพระพุทธองค์ปรินิพพานไปแล้ว หากพวกภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ที่มีความเคารพยำเกรงในพระศาสดา (พระพุทธ) มีความเคารพมีความยำเกรงในพระธรรม (คำสั่งสอน) มีความเคารพมีความยำเกรงในพระสงฆ์ (เคารพนบถในพระสงฆ์) มีความเคารพมีความยำเกรงในสิกขา บท (ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ไม่หลอกลวงกัน) และมีความเคารพ มีความยำเกรงซึ่งกันและกัน ปฏิปทานี้เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้พระสัทธรรม ดำรงอยู่ได้นาน ถ้าเมื่อใดก็ตาม เราขาดความอ่อนน้อมถ่อมตน ขาดความอ่อนโยน ขาดปิยวาจา ไม่มีความยำเกรง ไม่มีการเกรงใจกัน จ้วงจาบซึ่งกันและกันจะเป็นความเสื่อมของพระศาสนาเหมือนกัน

สภาพปัญหาของคณะสงฆ์ในปัจจุบันเกิดความสั่นคลอนจากทั้งภายในและภายนอก ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าภัยที่เกิดขึ้นภายในนั้นเป็นปัญหาที่คณะสงฆ์ควรเร่งรีบแก้ไข ดังนั้นจึงสนใจที่จะทำการวิจัยในเรื่องการส่งเสริมความสามัคคี โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาแก้ไขปัญหา เพื่อสร้างความมั่นคงและความยืนยาวของอายุพระพุทธศาสนาต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความสามัคคีในพระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาหลักธรรมเพื่อความสามัคคีในพระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาการประยุกต์หลักธรรมเพื่อสร้างความสามัคคีในพระพุทธศาสนา

๑.๓ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การส่งเสริมความสามัคคี หมายถึง การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาแก้ไข ปัญหา โดยใช้หลักอภิธานิยธรรม หลักหิริโอตตปปะ

ความสามัคคี หมายถึง ความสนิทสนมกลมเกลียว ความรักใคร่ปรองดอง และการร่วมมือร่วมใจ การช่วยกันทำช่วยกันคิด หรืออยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

สังฆเภท หมายถึง ความแตกแยกแห่งสงฆ์ ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงบัญญัติให้สงฆ์ทำอุโบสถกรรม ปวารณากรรม และสังฆกรรมน้อยใหญ่อย่างอื่นภายในสีมาเดียวกัน

สังฆสามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียงกันแห่งสงฆ์ ความปรองดองกัน ไม่วิวาทกัน มีอุทเทส คือ ฟังปาติโมกข์ร่วมกัน มีวัตรปฏิบัติเสมอกัน มีการทำสังฆกรรมร่วมกัน

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๔.๑ ด้านเนื้อหา ผู้วิจัยมุ่งศึกษาสภาพปัญหาความแตกสามัคคีของคณะสงฆ์ สาเหตุของปัญหา ผลกระทบที่เกิดจากการแตกสามัคคี หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความสามัคคี

๑.๔.๒ ด้านเอกสาร

๑) ชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา จากพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) ชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ ตำรา เอกสาร งานวิจัยเกี่ยวกับความสามัคคีในพระพุทธศาสนา

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ก. เอกสาร

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส กล่าวไว้ในหนังสือ “วินัยมุข” ว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์ แต่การบัญญัติวินัยสงฆ์นั้นทรงไม่ได้บัญญัติตามลำดับต้องให้เกิดเรื่องก่อนแล้วประชุมสอบสวนบัญญัติพระวินัยท่ามกลางพระสงฆ์ด้วยความเห็นชอบของพระสงฆ์ หลังจากนั้นจึงพร้อมใจกันนำไปปฏิบัติ การทำสังฆกรรมต่างๆ ของพระภิกษุสงฆ์ ยกเว้นอุปโลภกรรมล้วนให้ทำการสงฆ์ทั้งสิ้น กล่าวคืออยู่ดีกรรมทำด้วยสงฆ์จตุรกรค คือ ๔ รูปขึ้นไป เช่น การสวดปาฏิโมกข์เป็นญัตติทุติยกรรมทำด้วยสงฆ์ ปัญจกรค คือ ๕ รูปขึ้นไป เช่น เรื่องกฐินเป็นญัตติจตุตถกรรมทำด้วยสงฆ์ ทสวกรค คือ ตั้งแต่ ๑๐ รูปขึ้นไปยกเว้นในที่กัณดารเช่นการอุปสมบทการให้มณฑการสวดอัฏฐานก็ต้องใช้สงฆ์ตั้งแต่ ๒๐ รูปขึ้นไป จึงกล่าวได้ว่าพระปาฏิโมกข์ คือ รัฐธรรมนูญและกฎหมายต่าง ๆ ส่วนพระสงฆ์คือสมาชิกสภาผู้แทน คุณสมบัติของพระสงฆ์ คือ คุณสมบัติของสมาชิก อำนาจพระสงฆ์ คือ อธิปไตยสำหรับบริหารจัดการอธิกรณ์สงฆ์ทั้ง ๔ ได้แก่

๑. วิวาทาธิกรณ์ - การขัดแย้งกันเกี่ยวกับธรรมวินัย
๒. อนุวาทาธิกรณ์ - การโจทก์กันด้วยอาบัติต่างๆ
๓. อาปัตตาธิกรณ์ - การละเมิดอาบัติต่างๆ
๔. กิจจาธิกรณ์ - กิจของสงฆ์ที่เกิดขึ้นที่จะพึงทำด้วยสงฆ์^๔

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) กล่าวว่า ในวงพุทธบริษัท เป็นที่ทราบกันดีว่า คฤหัสถ์กราบไหว้แสดงความเคารพแก่พระภิกษุ ส่วนในหมู่คณะสงฆ์ต้องมีความสามัคคีกันเพื่อแสดงถึงความพร้อมเพรียงและเคารพกันตามลำดับความแก่อ่อนตามพรรษาของคณะสงฆ์ของตนๆ คือ

^๔ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๓**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗). หน้า ๕๗.

ตามลำดับอายุสมาชิกในหมู่สงฆ์ พระภิกษุผู้ที่พรรษาอ่อนกว่าจึงกราบไหว้พระภิกษุที่แก่พรรษากว่า การแสดงความเคารพกันตามความหมายของพระพุทธศาสนาอย่างนี้ มิใช่เป็นเรื่องแสดงความสูงต่ำ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของเกียรติยศ อำนาจภายนอกหรือคุณธรรมภายในก็ตาม ด้านภายนอกมองเห็นง่าย อยู่แล้วว่าเฉพาะคุณธรรมภายในคฤหัสถ์ แม้เป็นพระอริยบุคคลชั้นสูงเพียงใดก็กราบไหว้พระภิกษุที่ยังเป็นปุถุชน ส่วนในหมู่สงฆ์ พระภิกษุผู้เป็นอริยบุคคลสูงสุดคือเป็นพระอรหันต์ แต่อ่อนพรรษากว่าก็แสดงความเคารพแก่ภิกษุปุถุชนผู้แก่พรรษากว่า ที่เป็นเช่นนั้น เพราะระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการแสดงความเคารพหรือกราบไหว้กันอย่างนี้มีไว้ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย เพื่อความดีงามและการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขของสงฆ์หรือสังคม ความเรียบร้อยดีงามของสงฆ์หรือการอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกของสังคมนั้น รวมอยู่ในคำว่าธรรมเป็นธรรมอย่างหนึ่ง ผู้ที่ปฏิบัติตามระเบียบหรือธรรมเนียมการแสดงความเคารพเช่นนั้น ย่อมชื่อว่าเป็นการปฏิบัติเพื่อความเรียบร้อยดีงามของสงฆ์ หรือพูดอย่างสั้นๆ ว่า ปฏิบัติเพื่อเชิดชูธรรม ซึ่งเท่ากับว่าปฏิบัติด้วยความเคารพธรรมนั่นเอง^๕

พระภควานาวิริยคุณ (เผด็จ ทตตชีโว) กล่าวไว้ในหนังสือ “พระแท้ผู้สร้างสันติภาพโลก ภาคที่ ๑ โลกขาดพระพุทธศาสนาไม่ได้” ว่า ภิกษุคือผู้ออกบวช เพื่อศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ไม่ว่าจะบวชระยะสั้น หรือระยะยาว โดย ๑)การเป็นผู้มีอุดมการณ์บริสุทธิ์ คือ มีเป้าหมายสูงสุดของการบวชอยู่ที่การทำพระนิพพานให้แจ้ง เพราะเห็นภัยในวัฏสงสาร จึงออกจากเรือน บวชอุทิศชีวิตในพระพุทธศาสนา ๒) เป็นผู้ฝึกฝนอบรมตนเพื่อมุ่งปราบกิเลสอย่างเอาชีวิตเป็นเดิมพัน คือ เมื่อบวชแล้ว ไม่ว่าจะบวชระยะสั้นหรือตลอดชีวิต ก็ทุ่มชีวิตฝึกฝนอบรมตนตามพระธรรมวินัย มีความเป็นอยู่เรียบง่าย สारวมกาย วาจา และใจ ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ยินดีในการเจริญกรรมฐานเป็นปกติ เพื่อมุ่งทำลายกิเลสอาสวะให้หมดสิ้นไป ๓) เป็นผู้อุทิศตนเพื่อสร้างประโยชน์สูงสุดให้แก่ชาวโลก คือ มุ่งมั่นตั้งใจสั่งสอนอบรมชาวโลก ให้ปิดนรก เปิดสวรรค์ และถางทางไปพระนิพพานให้แก่ตนเองได้ ด้วยให้ชาวโลก รู้จักความจริงของโลกและชีวิต ดาเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท ตั้งใจฝึกฝนอบรมตนให้หมดกิเลส จึงเป็นการสร้างสันติภาพโลกอย่างแท้จริงให้บังเกิดขึ้นในปัจจุบัน^๖

พระมหาสมจินต์ สมมาปณโณ (วันจันทร์) ได้ศึกษาวิเคราะห์ในส่วนที่ว่าด้วยประชาธิปไตยในสังคมพุทธ สังคมประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา (Democracy in Buddhist Society, Democratic Society in Buddhism) ว่าควรมีการวิจัยและนำเสนอสาระที่ว่าด้วยความพร้อมพร้อมของสงฆ์ ซึ่งตรงกับคำบาลีว่า “สงฆสส ปตตกลล” ซึ่งมีนัยสำคัญ ๓ ประการ คือ ๑) ภิกษุมาประชุมพร้อมกันตามเกณฑ์ ๒) นำฉันทะของภิกษุที่อยู่ในวัดซึ่งไม่สามารถเข้าร่วมประชุมได้ ๓) ภิกษุที่ประชุมอยู่นั้น ไม่มีใครคัดค้าน และส่วนของพิธีกรรมของสงฆ์ ๔ ประการ คือ ๑) อปโลกนกรรม

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๔๓๗.

^๖ พระภควานาวิริยคุณ(เผด็จ ทตตชีโว), **พระแท้ ผู้สร้างสันติภาพโลก ภาคที่ ๑ : โลกขาดพระพุทธศาสนาไม่ได้**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (ปทุมธานี: โรงพิมพ์ บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๙๗) จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๒๓ - ๑๒๔

๒) ญัตติกรรม ๓) ญัตติพิติกรรม ๔) ญัตติจตุตถกรรม ๓ ประการหลังนั้นถือว่าเป็นต้นแบบแห่งประชาธิปไตยแบบหล่อหลอมสังคม มติในเรื่องใดๆ (ของสงฆ์) ต้องเป็นเอกฉันท์^๗

พันตรี ป.หลงสมบุญ กล่าวไว้ในหนังสือ “พจนานุกรม มคอ-ไทย” ว่า ภิคุ คือ ๑) พระผู้ชายของพระพุทธศาสนา เป็นบริษัทที่ ๑ ใน ๔, ผู้เห็นภัยในสังขาร, ผู้ทรงไว้ซึ่งแผ่นผ้าที่ตัดหรือขาดแล้ว, ผู้ทลายกิเลส, ผู้มีการขอเป็นปกติ, ได้ขอแล้วโดยปกติ ย่อมขอ จักขอ, ผู้มีการขอเป็นธรรม, ผู้มีการหาดีในการขอ, ผู้เห็นภัยในสังสาร, ๒) ชื่อของคณวาระพราหมณ์ระยะที่ ๔ ของชีวิตยังชีพโดยภิกขาจาร^๘

ชัยวัฒน์ อัดพัฒน และวิธาน สุชีวกุปต์ ได้กล่าวถึงความสามัคคีไว้ในหนังสือ “หลักการดำรงชีวิตในสังคม” ว่า ความสามัคคีหมายถึง ความพร้อมเพรียงกัน คนตั้งแต่สองคนขึ้นไปมีความคิดเห็นร่วมกัน และมีความรักใคร่ต่อกัน ปฏิบัติหน้าที่ร่วมกัน จนทำหน้าที่ได้สำเร็จ เรียกว่า มีความสามัคคี ความสามัคคีมีประเด็นที่ต้องพิจารณาอยู่ ๒ ประเด็นคือ การแสดงออกทางการทำงานและความนึกคิดทางจิตใจเพื่อความสะดวกในการศึกษาก็จะขอแบ่งความสามัคคีออกเป็น ๒ อย่าง ได้แก่ ความสามัคคีทางกายกับทางใจ^๙

ข. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระครูปลัดอาทิตย์ อตถเวที (ของดี) ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการในเขตการปกครองภาค ๒” ผลการวิจัยพบว่า การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงใช้หลักการปกครองโดยสามัคคีธรรมเป็นที่ตั้ง ให้ความเสมอภาคในหมู่คณะ ทรงมอบภาระหน้าที่ในการบริหารคณะสงฆ์แก่พระสาวกให้เหมาะสมกับฐานะตำแหน่งที่ยกย่องตามฐานะ แต่พระพุทธองค์ก็ได้ทรงมอบความเป็นใหญ่ในการปกครองให้กับใคร นอกจากพระธรรมวินัยที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้แล้ว ภายหลังพุทธกาลการบริหารปกครองคณะสงฆ์ยังยึดพระธรรมวินัยเป็นหลัก แต่มีรูปแบบการบริหารปกครองที่สอดคล้องกับของฝ่ายบ้านเมืองในยุคสมัยนั้นๆ

ปัจจุบันการปกครองคณะสงฆ์ไทยนอกจากจะยึดหลักพระธรรมวินัยแล้ว ยังอิงอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และมติมหาเถรสมาคม ในการสนับสนุนส่งเสริมการบริหารคณะสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อยดีงามในหมู่คณะสงฆ์และป้องกันภัยอันตรายจากภายนอกที่จะเกิดขึ้นกับองค์กรคณะสงฆ์^{๑๐}

^๗ พระมหาสมจินต์ สมนมาปญโญ (วันจันทร์), “สถานการณ์และทัศนะทางพระพุทธศาสนาในโลกปัจจุบัน”, (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, ๒๕๔๒) (อัดสำเนา).

^๘ ป.หลงสมบุญ, พจนานุกรม มคอ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสารจำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๕๔๓.

^๙ ชัยวัฒน์ อัดพัฒน และวิธาน สุชีวกุปต์, หลักการดำรงชีวิตในสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔๘.

^{๑๐} พระครูปลัดอาทิตย์ ๑ อตถเวที (ของดี), “การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

พระครูวิลาศกาญจนธรรม (เล็ก สุขุมมปณฺโญ) ได้กล่าวถึงการส่งเสริมหลักอปริหานิยธรรม ในงานวิจัยเรื่อง “การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักอปริหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี”, ผลวิจัยพบว่า ๑) ควรมีการประเมินผลการบริหารงานของพระสังฆาธิการ โดยให้คณะสงฆ์นอกพื้นที่เป็นผู้ดำเนินการประเมินอย่างเป็นกลาง ๒) ควรจัดกิจกรรม สัมมนาอบรม เพื่อให้เกิดการพบปะกันระหว่างพระภิกษุ ๓) เจ้าอาวาสควรให้การสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แผนกบาลี และทางโลก แก่พระภิกษุ-สามเณร อย่างเต็มความสามารถ ๔) ส่งเสริมให้เจ้าอาวาสเปิดรับความรู้ใหม่ๆ เพื่อนำมาใช้ในการบริหารจัดการวัด โดยนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการพัฒนาวัดให้มากขึ้น เป็นต้น ๕) ควรมีการจัดกิจกรรมที่สร้างสรรค์ระหว่างวัดและชุมชน ๖) ควรดูแลสอดส่องพระภิกษุ-สามเณร ภายในวัดอย่างทั่วถึง^{๑๑}

พระมหาอุดม สารเมธี (สารบรรณ) สรุปไว้ว่า นิคหกรรมในพระวินัยปิฎกเป็นมาตรการทางพระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สงฆ์ใช้เป็นเครื่องข่มกำราบหรือลงโทษแก่พระภิกษุผู้ประพฤติดื้อต่อพระธรรมวินัย หรือคฤหัสถ์ผู้มีความปรารถนาที่ไม่ดีต่อพระรัตนตรัยโดยทรงวางกฎเกณฑ์การลงโทษแบบต่างๆ ตามสมควรแก่ความผิด นิคหกรรมในพระวินัยปิฎกพระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้สงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินการทุกขั้นตอน จัดเป็นสังฆกรรมที่มีความสำคัญสงฆ์จึงต้องดำเนินการให้เป็นไปตามวิธีการตามที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้^{๑๒}

ธีรวัส บำเพ็ญบุญบารมี กล่าวไว้ในโครงการธรรมวิจัย “การศึกษาการอุปสมบทในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ว่า ภิกษุ (Monk) หมายถึง บุคคลผู้เสียสละชีวิตฆราวาสออกบวช ถีอเพศบรรพชิต เพราะเลื่อมใสในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าปฏิญาณตนเป็นสาวก ดำรงชีพอยู่ได้ด้วยการบินขบถ อุทิศการบวชเพื่อบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดคือนิพพาน ผ่านพิธีกรรมที่เรียกว่า อุปสมบทวิธีสมัยพุทธกาล ภิกษุอาศัยอยู่ตามโคนไม้ ราวป่า ลอมฟาง ถ้ำหรือภูเขา เมื่อสังคมวิวัฒนาการ จึงอนุญาตให้อยู่จำพรรษาในอารามหรือวัดที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้านเป็นศูนย์กลางของชุมชน ศาสนาจึงไม่เกี่ยวกับเทพเจ้าแต่มีจุดมุ่งหมายที่การขัดเกลาคิดใจให้สะอาด อยู่ในความสงบ เพื่อความหลุดพ้นจากกิเลสตัณหา^{๑๓}

รุ่งนิภา พัฒนพฤษชาติ ได้กล่าวถึงบทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ ในวิทยานิพนธ์พุทธศาสนตรมหาบัณฑิต เรื่อง “ศึกษาพัฒนาเด็กตามทัศนะของพระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ)” ว่า พระสงฆ์เป็นบุคลากรที่สำคัญของสังคม และทำหน้าที่สืบอายุพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่จนถึง

^{๑๑} พระครูวิลาศกาญจนธรรม (เล็ก สุขุมมปณฺโญ), “การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักอปริหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี”, **พุทธศาสนตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๒} พระมหาอุดม สารเมธี (สารบรรณ), “การศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการยุติธรรมในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีนิคหกรรมในพระวินัยปิฎกกับกฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

^{๑๓} ธีรวัส บำเพ็ญบุญบารมี, “การศึกษาการอุปสมบทในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **โครงการธรรมวิจัยหลักฐานทางวิชาการทางพระพุทธศาสนา**, (ตามหลักสูตรวิจัยคัมภีร์พระพุทธศาสนา มูลนิธิเบญจนิทาย, ๒๕๕๐), หน้า ๙.

ปัจจุบันแล้ว ยังทำหน้าที่ของมนุษย์ในฐานะที่อยู่อาศัยในสังคมและได้ทำหน้าที่ในการสงเคราะห์ช่วยเหลือสังคมในด้านต่างๆ ซึ่งปัจจุบันพระสงฆ์ต้องปรับและเพิ่มบทบาท ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองด้วย เพราะพระสงฆ์เป็นบุคลากรของสังคม พระสงฆ์ย่อมได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้จึงต้องปรับบทบาทและหน้าที่ของตนเองเพื่อให้สอดคล้องและยอมรับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เพื่อการดำรงอยู่ของศาสนา ให้อยู่คู่กับสังคมไทยตลอดไปและเพื่อช่วยเหลือสังคมด้วย^{๑๔}

ประยงค์ พรมมา ได้กล่าวถึงการนำหลักอปริหานิยธรรมในงานวิจัยเรื่อง “การบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรม ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น” ผลการวิจัยพบว่า ควรมีการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจแก่พนักงาน ในด้านการนำอปริหานิยธรรม ๗ มาใช้กับการทำงานให้มากยิ่งขึ้น, ควรส่งเสริมให้มีการทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน ไม่แสวงหาผลประโยชน์จากตำแหน่งหน้าที่การงาน, ควรคัดสรรบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถตรงตามลักษณะของงาน, ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้พนักงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่นได้มีโอกาสพัฒนาความรู้ความสามารถในการทำงานทั้งในองค์กร และนอกมากยิ่งขึ้น, และควรสร้างบรรยากาศพัฒนาสภาพแวดล้อมในการทำงานให้เอื้อต่อการทำงานตลอดจนการพัฒนาการจัดกิจกรรมขององค์กรให้มีความทันสมัยและให้น่าสนใจยิ่งขึ้น^{๑๕}

สมิทธิพล เนตรนิมิตร ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ในอริยวินัย : วิถีชีวิตและบทบาทของพระสงฆ์” พบว่า “สงฆ์” เป็นชื่อระบบการปกครองมีใช้ก่อนสมัยพุทธกาล เมื่อพวกอารยันอพยพเข้าสู่อินเดียทางภาคเหนือ ต่อมาชนเผ่าที่มีอำนาจปกครอง คือ ชนเผ่าลิจฉวี พวกลิจฉวีสร้างระบบคัดเลือกผู้นำขึ้นมาบริหารองค์กร ผลัดกันบริหาร ระบบนี้ เรียกว่า ลิจฉวีสงฆ์ แม้ชนเผ่าอื่นแถบเชิงเขาหิมาลัย ก็ใช้การบริหารองค์กรเหมือนชนเผ่าลิจฉวี

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงจัดตั้งสังคัมสงฆ์ เพื่อให้เป็นสังคัมตัวอย่างสำหรับผู้ปฏิบัติธรรมทรงนำชื่อระบบปกครองที่ทรงมีความคุ้นเคยมาเรียกสังคัมใหม่ ว่า “สงฆ์” หรือ สังฆะ มีรูปแบบบริหารองค์กรเหมือนสงฆ์ของเจ้าลิจฉวี มุ่งให้มีความสามัคคี เปิดโอกาสให้ทุกวรรณะเข้ามาพัฒนาตนเอง ไม่จำกัดชนชั้น สมาชิกของพระสงฆ์มีสถานภาพเหมือนกัน เป็นสมณะศากยบุตร มีความประพฤติและทัศนคติอย่างเดียวกัน ความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตของสมาชิกพระสงฆ์ มีเอกลักษณ์ มีเป้าหมาย มีระเบียบวินัยเข้มงวด

^{๑๔} รุ่งนิภา พัฒนพฤษชาติ, “การศึกษาพัฒนาเด็กตามทัศนะของพระพรหมมังคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ)”, *วิทยานินธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐.

^{๑๕} ประยงค์ พรมมา, “การบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรม ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น”, *พุทธศาสนมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า บทคัดย่อ.

สมาชิกของพระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นครูต้นแบบ ดำเนินชีวิตตามหลักการที่พระพุทธเจ้ากำหนดขึ้นมาเพื่อให้พัฒนาตนแล้วไปพัฒนาสังคม ซึ่งเป็นไปตามหลักที่ว่า การช่วยเหลือคนที่จมน้ำเปือกตม ผู้ช่วยจะต้องไม่แปดเปื้อนโคลนตม เหมือนกับผู้นั้น^{๑๖}

สรุปจากการศึกษาทั้งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและขาดความสามัคคีหรือการเผชิญเหตุการณ์ต่างๆ จะต้องใช้หลักธรรมมาเป็นหลักเป็นวิธีการในการแก้ไขปัญหา ดังเช่น หลักทิริโอดตบปะในการต่อต้านสิ่งที่ไม่ชอบธรรม และหลักอภิธานิยธรรมประสานความสามัคคีในสังคมสงฆ์ เพื่อให้สังคมสงฆ์มีความสุขและอยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคีเป็นการดำรงพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวและพัฒนาต่อไป

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บข้อมูลจากเอกสาร (Document) โดยมีวิธีการศึกษาดังนี้

๑.๖.๑ ชั้นรวบรวมข้อมูล

๑. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ในส่วนเนื้อหาที่เกี่ยวข้องด้วยเรื่องความสามัคคีและหลักธรรมสำหรับส่งเสริมความสามัคคีในพระพุทธศาสนา ได้ศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, CD ROM พระไตรปิฎกภาษาไทย ภาษาบาลี และหนังสือ ตำรา เอกสารงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๒. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ วรรณคดี ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องตลอดทั้งงานวิจัย ตลอดทั้งเอกสาร และหนังสือตำราอื่นๆ ที่มีเนื้อหาสอดคล้องเกี่ยวกับหัวข้อที่ทำการวิจัย

วิเคราะห์ข้อมูล หลักคำสอนที่เกี่ยวข้องกับความสามัคคีตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลดังกล่าว มาศึกษาวิเคราะห์แยกแยะประเด็น และอธิบายตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการทราบ สรุปผลจากการศึกษาและวิเคราะห์ประเด็นว่าด้วยการส่งเสริมความสามัคคีในพระพุทธศาสนา เพื่อนำเสนอรายงานผลการวิจัยในครั้งนี้ในรูปแบบพรรณนาต่อไป

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- ๑.๗.๑ ได้ทราบแนวคิดเกี่ยวกับความสามัคคีในพระพุทธศาสนา
- ๑.๗.๒ ได้ทราบหลักธรรมเพื่อความสามัคคีในพระพุทธศาสนา
- ๑.๗.๓ ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการประยุกต์หลักธรรมเพื่อสร้างความสามัคคีในพระพุทธศาสนา

^{๑๖} สมิตธิพล เนตรนิมิต, “ภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ในอริยวินัย: วิถีชีวิตและบทบาทของพระสงฆ์”, รายงานวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า บทคัดย่อ.

บทที่ ๒

แนวคิดเกี่ยวกับความสามัคคีในพระพุทธศาสนา

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้ศึกษาหลักธรรมที่เกื้อกูลต่อการสร้างความสามัคคี หลักธรรมสำหรับสร้างความสามัคคีต่อกันของบรรพชิต หลักธรรมสำหรับสร้างความสามัคคีต่อกันของฆราวาส ประโยชน์ของความสามัคคี และโทษของการแตกสามัคคี เป็นลำดับไป

๒.๑ สามัคคีในพระพุทธศาสนา

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่จำเป็นจะต้องอยู่ด้วยกันเป็นหมู่คณะ การที่มนุษย์จะอยู่ด้วยกัน และสร้างสรรค์สังคมให้เกิดความสงบสุขนั้นสิ่งสำคัญคือความสามัคคี ความสามัคคีก็คือการเห็นแก่บ้านเมือง และช่วยกันทุกวิถีทาง เพื่อที่จะสร้างบ้านเมืองให้เข้มแข็ง ด้วยการเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน และไม่ทำลายงานของกันและกัน และทำงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ต้องส่งเสริมงานของกันและกัน และไม่ทำลายงานของกันและกัน มีเรื่องอะไรให้ได้พูดปรองดองกัน อย่าเรื่องใครเรื่องมัน และงานก็ทำงานอย่างตรงไปตรงมา นึกถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงความสามัคคีในทัศนะทางพระพุทธศาสนา โดยมีนักวิชาการได้ให้ความหมายของคำว่าสามัคคี ดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ ความหมาย

สามัคคี เป็นคำที่มาจากภาษาบาลี แปลว่า ความพร้อมเพรียงกัน ความปรองดองกัน เช่น สามัคคีคือพลัง คนไทยควรจะมีสามัคคีกัน หรือแปลว่าร่วมใจกันทำ พร้อมเพรียงกันทำ เช่น ฝ่าป่าสามัคคี, ภูเขาสามัคคี, โรงเรียนหลังนี้สร้างสำเร็จได้ด้วยสามัคคีของชาวบ้าน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของคำว่า “สามัคคี” ไว้ว่า สามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียง ความกลมเกลียว ความมีจุดรวมตัวเข้าด้วยกันหรือมุ่งไปด้วยกัน เมื่อบุคคลที่เกี่ยวข้องมารวมประชุมพร้อมกัน เรียกว่า กายสามัคคี^๑ และกล่าวถึงคำที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน ดังนี้

สามัคคีปวารณา หมายถึง การทำปวารณา เรียกว่า สามัคคีปวารณา และวันที่ทำนั้น เรียกว่า วันสามัคคี

สามัคคีอุโบสถ หมายถึง อุโบสถที่สร้างขึ้นเป็นกรณีพิเศษ เมื่อสงฆ์สองฝ่ายซึ่งแตกกัน กลับมาปรองดองสมานกันเข้าได้^๒

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาคุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๔๓๙.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔๐.

จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า สามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียงกัน อันหมายถึงเป็นผู้กลมเกลียวกัน มีใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความปรองดองกัน โดยเนื้อหาสาระของสามัคคีนั้นก็คือ การที่คนตั้งแต่สองคนขึ้นไปมีกิจกรรมร่วมกัน มีความคิดร่วมกัน มีความรักใคร่และนับถือซึ่งกันและกัน หมายความว่า จะรู้ว่าใครมีความสามัคคีกันหรือไม่ ท่านให้สังเกตง่าย ๆ ที่การแสดงออกทางกายและการแสดงออกทางจิตใจ

คำสอนในพระพุทธศาสนาได้แสดงความสามัคคีไว้ในที่ต่างๆ มากมาย และใช้คำเรียกที่แตกต่างกันออกไป ดังที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก พระพุทธเจ้าตรัสถึงสังฆราชา สังฆเถา และสังฆสามัคคีของพระภิกษุสงฆ์ไว้ ดังนี้

พระอุบาลีเถระทูลถามพระพุทธเจ้าถึงสังฆราชา สังฆเถา และสังฆสามัคคี พระพุทธเจ้าตรัสบอกโดยสรุปใจความแห่งพุทธพจน์ได้ว่า

สังฆราชา หมายถึง ความร่าเริงของหมู่คณะหรือสงฆ์ ภิกษุกลุ่มหนึ่ง เมื่อแบ่งออกแล้ว ได้ฝ่ายละไม่ถึง ๔ รูป หรือถึง ๔ รูปเพียงฝ่ายเดียว อีกฝ่ายมีเพียง ๒-๓ รูปเท่านั้น รูปหนึ่งเสนอให้จับสลากโดยอ้างว่าเป็นธรรม เป็นวินัย เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า ขอให้ขอบใจการจับสลากนั้น ถ้ามีการจับสลาก การแตกแยกเกิดขึ้น การทำเช่นนี้เรียกว่า “สังฆราชา แต่ไม่เป็นสังฆเถาและผู้ที่ทำสังฆราชาได้ มีเพียงพระภิกษุจำพวกเดียวเท่านั้น คนอื่นทำไม่ได้”^๓

สังฆเถา หมายถึง ความแตกกันของ หมู่คณะหรือสงฆ์ได้แก่ ยังสงฆ์ให้แตกกัน คือ ทำลายพระสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกัน ในสีมาเดียวกันในวัดใดวัดหนึ่งให้แตกเป็นก๊กจนถึงไม่ร่วมอุโบสถสังฆกรรม ต้องแยกออกทำอุโบสถสังฆกรรมหรือปวารณากรรมหรือสังฆกรรมอื่นๆ เป็น ๒ หมู่ “ถ้ามีพระภิกษุจำนวนมากกว่า ๔ รูปขึ้นไป รูปหนึ่งนำเรื่องธรรม เรื่องวินัย พุทธภาษิต พุทธจริยา พุทธบัญญัติ อาบัติต่างๆ มาเสนอให้จับสลากด้วยเรื่องดังกล่าว จนสงฆ์ ๒ ฝ่ายแตกกัน ไม่ร่วมอุโบสถ ปวารณา สังฆกรรมต่างๆ ร่วมกัน” การกระทำเช่นนี้ เรียกว่า “สังฆเถา คือ การทำสงฆ์ให้แตกกัน เป็นอนันตริยกรรม”^๔

พระพุทธเจ้าตรัส สังฆเถา ไว้ว่า “ภิกษุทำลายสงฆ์ ต้องเกิดในอบาย ตกนรกอยู่ชั่วกับภิกษุผู้ย่นตีในการแตกพวก ไม่ตั้งอยู่ในธรรม ย่อมเสื่อมจากธรรมอันเกษมจากโยคะ ภิกษุทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกันแล้ว ย่อมไหม้ในนรกตลอดกัป”^๕

สังฆสามัคคี ได้แก่ ความสามัคคีปรองดองกัน ความพร้อมเพรียงกันของหมู่คณะหรือสงฆ์ การกระทำที่เรียกว่า “สังฆสามัคคี” คือ การนำเอาธรรม วินัย เป็นต้นมากล่าวตามความเป็นจริง ช่วยให้เกิดความสมานฉันท์กันในหมู่คณะหรือสงฆ์ มีการพร้อมเพรียงกัน ทำสังฆกรรมต่างๆ การกระทำเช่นนี้เรียกว่า “สังฆสามัคคี”^๖

^๓ วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๔/๑๓๗-๑๓๘.

^๔ วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๕/๑๓๘-๑๓๙.

^๕ วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๘/๑๔๐.

^๖ วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๖/๑๓๙.

จากข้อความที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า สังฆสามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียงกันแห่งสงฆ์ ความปรองดองกัน ไม่วิวาทกัน มีอุทเทส คือ ฟังปาติโมกข์ร่วมกัน มีวัตรปฏิบัติเสมอกัน มีการทำสังฆกรรมร่วมกัน ซึ่งความสามัคคีบุคคลสามารถแสดงหรือรับรู้ได้ ๒ ทาง คือ

๑) สามัคคีทางกาย ได้แก่ การที่บุคคลหลายคนมาทำงานร่วมกันช่วยกันแบกช่วยกันหามหรือมาชุมนุมอย่างพร้อมเพรียงกันเพื่อการอย่างใดอย่างหนึ่ง พฤติการณ์อย่างนี้ ตรงกับที่แปลความสามัคคีว่า ความพร้อมเพรียงกัน นั่นเอง ยกตัวอย่างให้เห็นง่ายๆ เช่น กีฬาที่เล่นกันเป็นทีมนักกีฬาทุกคนภายในทีมจะต้องมีความสมัครสมานสามัคคีกัน มิฉะนั้น นักกีฬาในทีมนั้นก็ยากที่จะประสบความสำเร็จได้

๒) สามัคคีทางใจ ได้แก่ การที่บุคคลมีความรักใคร่နှစ်ถือนซึ่งกันและกัน ไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามกัน มีความรักผูกพันกัน มีใจประสานใจ มีความหวังดีต่อกันและกัน เมื่อกล่าวถึงเนื้อหาของความสามัคคี ต้องดูกันที่จิตใจที่มีความรักใคร่နှစ်ถือนและหวังดีต่อกันเป็นสำคัญ เพราะความพร้อมเพรียงกันทางร่างกาย เช่น เมื่อผู้คนเป็นจำนวนมากมาทำงานด้วยกัน บางทีเป็นเพราะถูกบังคับให้มาทำงานร่วมกันโดยที่จิตใจไม่มีความสามัคคีกันเลยอย่างนี้จะเรียกว่าพวกเขา มีความสามัคคีกันก็ไม่ถูกต้อง เพราะพวกเขาไม่ได้มีจิตใจรักใคร่กัน แต่สำหรับคนที่มีจิตใจรักใคร่กัน แม้จะอยู่คนละหัวเมืองหรือคนละประเทศ ก็ถือว่าเป็นผู้มีความสามัคคีกัน

๒.๑.๒ ลักษณะ

ลักษณะของความสามัคคีที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ใช้คำว่า สังฆสามัคคี ซึ่งมีลักษณะความสามัคคีปรองดองกัน ความพร้อมเพรียงกันของหมู่คณะหรือสงฆ์ การกระทำที่เรียกว่า “สังฆสามัคคี” คือ การนำเอาธรรม วินัย เป็นต้นมากล่าวตามความเป็นจริง ช่วยให้เกิดความสมานฉันท์กันในหมู่คณะหรือสงฆ์ มีการพร้อมเพรียงกันทำสังฆกรรมต่างๆ การกระทำเช่นนี้เรียกว่า “สังฆสามัคคี”^๗ ซึ่งได้มีนักวิชาการกล่าวถึงลักษณะของสามัคคีไว้ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ได้ประทานพระบรมราโชวาทในโอกาสเสด็จออกมหาสมาคม ณ สีหบัญชร พระที่นั่งอนันตสมาคม วันศุกร์ที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๔๙ มีใจความว่า “คุณธรรมซึ่งเป็นที่ตั้งของความรักความสามัคคีที่ทำให้คนไทยเราสามารถร่วมมือร่วมใจกันรักษาและพัฒนาชาติบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อกันไปได้ตลอดรอดฝั่ง”

ประการแรก คือ การที่ทุกคนคิด พูด ทำ ด้วยความเมตตา มุ่งดีมุ่งเจริญต่อกัน

ประการที่สอง คือ การที่แต่ละคนต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประสานงาน ประสานประโยชน์กันให้งานที่ทำสำเร็จผล ทั้งแก่ตน แก่ผู้อื่น และแก่ประเทศชาติ

ประการที่สาม คือ การที่ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในความสุจริต ในกฏกติกาและในระเบียบแบบแผนโดยเท่าเทียมเสมอกัน

ประการที่สี่ คือ การที่ต่างคนต่างพยายามทำความดีความเห็นของตนให้ถูกต้องเที่ยงตรง และมั่นคงอยู่ในเหตุในผล หากความคิดจิตใจและการประพฤติปฏิบัติที่ลงรอยเดียวกัน

^๗ วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๖/๑๓๙.

ในทางที่ดี ที่เจริญนี้ยังมีพร้อมมูลอยู่ในภายในใจของคนไทย ก็มั่นใจได้ว่าประเทศไทยจะดำรงมั่นอยู่ได้ตลอดไป จึงขอให้ท่านทั้งหลายในมหาสมาคมนี้ ทั้งประชาชนชาวไทยทุกหมู่เหล่าได้รักษาจิตใจและคุณธรรมนี้ไว้ให้เหนียวแน่นและถ่ายทอดความคิดจิตใจนี้กันต่อไปอย่าให้ขาดสาย เพื่อให้ประเทศชาติของเราดำรงยืนยงอยู่ด้วยความร่มเย็นเป็นสุขทั้งในปัจจุบันและในภายหน้า ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสากล จงคุ้มครองรักษาประเทศไทยให้ปลอดภัยจากภัยอันตรายทุกสิ่ง และอำนวยความสุขความเจริญสวัสดิ ให้เกิดแก่ประชาชนชาวไทยทั่วกัน^๘

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการที่ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของความสามัคคีไว้ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ท่านยังได้กล่าวถึง ความสามัคคีของมวลมนุษย์ว่าทุกคนสามารถปฏิบัติได้เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม เพื่อความสงบสุข ความเจริญของโลก มนุษย์ทุกคนสามารถร่วมมือกัน มีความสมัครสมานสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการสร้างสรรค์โลกได้ด้วยการปฏิบัติตนตามหลักพรหมวิหาร ๔ ประการ ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เพราะหลักธรรมดังกล่าวนี้ พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้เพื่อให้มนุษย์ทุกคนเป็นพรหม คือ เป็นผู้สร้างสรรค์อภิวาลโลกช่วยกันบำรุงรักษาโลกนี้ให้มีสันติสุข ด้วยเรี่ยวแรงความพากเพียรของมนุษย์เอง โดยไม่ต้องรอเทพเจ้าหรืออำนาจวิเศษใดๆ มาบันดาลให้^๙

จากทัศนะเกี่ยวกับความสามัคคีของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) แสดงให้ทราบและเข้าใจว่าในสังคมปัจจุบัน ถือหลักความเสมอภาคที่แบบแผนความประพฤติต่างๆ ตามที่ถือสืบๆ กันมาแต่เดิม ได้ถูกล้มล้างไป หรือถูกตั้งข้อสงสัยไปหมด และทั้งๆ ที่มีแนวคิดภูมิปัญญาชนิดที่ว่า “รู้แจ้งเจนจบ” แพร่สะพัดไป แต่ชีวิตของผู้คนกลับสับสนวุ่นวายยิ่งกว่ายุคสมัยใดๆ ในสภาพเช่นนี้ คำสอนของพระพุทธศาสนาที่ย้อนยุคสมัยมีมาแต่ครั้งที่อะไรๆ ยังเป็นไปตามธรรมดาสามัญ ศาสนาที่ย้อนยุคสมัยมีมาแต่ครั้งที่อะไรๆ ยังเป็นไปตามธรรมดาสามัญกว่านี้ อย่างมากมายนั้น จะเป็นเสมือนกระแสะอากาศสดชื่นบริสุทธิ์ที่ผ่านเข้ามาในห้องที่มีผู้คนแออัด บางทีอาจจะถึงเวลาแล้วที่เราจะหวนกลับไปหาคุณค่าที่เก่าๆ แต่คงทนดีกว่า เมื่อการดำเนินชีวิตและกิจการต่างๆ ยึดหลักความเอื้ออาทรเห็นอกเห็นใจกันมากกว่าจะมุ่งหาผลประโยชน์ให้แก่ตน ก็จะเห็นผลปรากฏว่าชีวิตและกิจการเหล่านั้นมิใช่จะเลวร้ายอย่างที่เรเคยคิด และที่แท้แล้วมันจะช่วยให้ชีวิตของเราโปร่งโล่งเบาสบายขึ้นด้วย คนปัจจุบันจำนวนมากมองชีวิตทุกวงการเป็นการต่อสู้ระหว่างผลประโยชน์ที่ขัดกัน เกิดเป็นฝ่ายนายจ้างกับลูกจ้าง รัฐบาลกับราษฎร คนมีกับคนจน และแม้แต่หญิงกับชาย หรือลูกกับพ่อแม่ เมื่อคนถือเอาทรัพย์และอำนาจเป็นจุดหมายของชีวิต สังคมก็กลายเป็นสนามต่อสู้ระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวที่ขัดกัน เราก็เลยต้องเที่ยวหาจริยธรรมสำหรับมาป้องกันผลประโยชน์แบบเห็นแก่ตัว โดยถือ “สิทธิของแต่ละคนที่จะแสวงหาความสุข” แล้วเราก็เลยต้องหาจริยธรรม ดังเช่น “สิทธิมนุษยชน” มาคอยกีดกันกันและกันไว้ ไม่ให้คนมาเชือดคอหอยกัน ในระหว่างที่กำลังวิงวาทความสุขนั้น

^๘ กระทรวงวัฒนธรรม, สรุปผลการดำเนินงานกิจกรรม “ฉลอง ๖๐ ปีครองสิริราชสมบัติ”, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๑.

^๙ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *กรณีธรรมกาย*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิมพ์อำไพ, ๒๕๔๒), หน้า ๓๒๖.

ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึงลักษณะของสามัคคีอันแสดงถึงความเข้มแข็งของชุมชนไทยว่า ต้องประกอบด้วยองค์ธรรม ๕ ประการจึงจะสามารถสร้างความสามัคคีปรองดองนำไปสู่ความเจริญของชาติบ้านเมืองได้ พอสรุปใจความได้ว่า

ในการสร้างสังคมสันติประชาธรรมให้สำเร็จต้องคำนึงถึงองค์ประกอบหรือชั้นของสังคมให้ครบทั้ง ๕ คือ ศิลธรรมเข้มแข็ง ปัญญาเข้มแข็ง เศรษฐกิจถูกต้อง รัฐถูกต้อง และสังคมเข้มแข็ง ทั้ง ๕ คือ เบื้องหลังของสังคม ชั้น ๕ มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงและมีผลถึงกัน ต้องพัฒนาให้ครบทั้ง ๕ ประการอย่างเชื่อมโยงกันจึงจะเกิดสังคมสันติประชาธรรมมีความสามัคคีปรองดองกัน การพัฒนาอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเอกเทศ จะเป็นเศรษฐกิจก็ดี ศิลธรรมก็ดี จะไม่ได้ผลในองค์ประกอบทั้ง ๕ “สังคมเข้มแข็ง” เป็นฐาน ถ้าสังคมเข้มแข็ง เศรษฐกิจจะดี การเมืองจะดี ศิลธรรมจะดี และทำให้ปัญหาเป็นไปด้วยดี ฉะนั้น ยุทธศาสตร์ชาติควรพุ่งเป้าไปสู่การสร้างสังคมเข้มแข็ง ใช้สังคมเข้มแข็งเป็นเครื่องพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และศิลปธรรม เพราะสังคมเข้มแข็ง หมายถึง สังคมที่มีการรวมกลุ่มกันในรูปแบบต่างๆ เช่น ชมรม สมาคม มูลนิธิ สหกรณ์ ชุมชน หรือประชาคม เมื่อมีการรวมตัวกันเป็นชุมชนหรือประชาคม จะเกิดพลังสร้างสรรค์ที่สามารถป้องกันสิ่งร้ายและสร้างสิ่งดีทุกอย่าง ทั้ง เศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมือง และสุขภาพทุกคนในสังคมต้องร่วมมือกันในการปฏิบัติหน้าที่ของตนตามฐานะ ตำแหน่ง เช่น ข้าราชการ พ่อค้าและประชาชน เป็นต้น ทุกคนต้องมีศีลธรรมประจำใจ มีปัญญา รัฐบาลผู้ดูแลชาติก็ต้องมีศีลธรรมมีปัญญาสามารถสร้างเศรษฐกิจความ เป็นอยู่ที่ดีให้เกิดแก่ประชาชนในชาติ ทำสังคมทุกๆ ด้านให้เข้มแข็งด้วยตนเองให้ได้จึงจะสามารถนำ ชาติบ้านเมืองให้อยู่รอดปลอดภัยมีความสงบสุขได้^{๑๐}

จากข้อความดังกล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปลักษณะของความสามัคคีได้ว่า หากสังคมใด ต้องการความเจริญรุ่งเรืองไม่ว่าด้านใดๆ ก็ตาม เป้าหมายแรกที่ต้องปฏิบัติ ก็คือ ทำสังคมให้เข้มแข็ง หมายความว่า ทำผู้คนในสังคมนั้นให้มีศักยภาพทางกระทำ ทางความคิด เกิดความสามัคคีปรองดองกันฉันท์พี่น้อง กล่าวคือสามารถรู้ดี รู้ชั่วในสิ่งต่างๆ ได้ พร้อมทั้งมีการศึกษาปฏิบัติตามความรู้ที่ตนนั้น โดยแบ่งภาระหน้าที่ของผู้คนในสังคมว่าต้องรับผิดชอบ เช่น ในครอบครัวก็เป็นหน้าที่ของบิดามารดา ในโรงเรียนก็เป็นหน้าที่ของครูอาจารย์ในสังคมอื่นๆ เป็นหน้าที่ของนักบริหารสถาบันทางสังคม เหล่านี้รับผิดชอบ เป็นต้น

๒.๑.๓ ประเภท

ความสามัคคีในพระไตรปิฎก ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงมีหลายนัย ทั้งเบื้องต้น ท่ามกลางไปจนถึงสูงสุด ซึ่งสามารถแบ่งประเภทของความสามัคคีได้ ๓ ประเภท คือ

๑) คณะสามัคคี ความสามัคคีที่หมายถึง โดยนัยสมมติที่เป็นคณะหรือกลุ่มที่สามัคคีกัน เพราะความสามัคคีจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องเริ่มจากแต่ละคน แต่ละหนึ่ง คือเริ่มจากใจของตนเองที่มีความเมตตา มีความเข้าใจ หวังดี เริ่มจากคนรอบข้าง ใกล้ตัว เมื่อมีเมตตาที่เพิ่มขึ้นก็ย่อมมีเพิ่มไปใน บุคคลรอบข้าง สังคมข้างนอก เป็นลักษณะของการคิดด้วยกุศลจิต มีเมตตา หวังดี ไม่ผูกโกรธกัน ไม่

^{๑๐} ประเวศ วะสี, ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคมและศิลปธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๑), หน้า ๖๔-๖๕.

อคติ สังคมก็น่าอยู่เพราะสภาพธรรมที่เป็นกุศล ย่อมนำมาซึ่งความรื่นรมย์กันของคนในสังคม ความสามัคคีในสังคมนับตั้งแต่ในสังคมย่อยได้แก่ สังคมภายในครอบครัว สังคมในวงงานทุกระดับ ในองค์กรต่างๆ ตลอดไปจนถึงสังคมประเทศชาติ เมื่อสังคมใดมีความสามัคคี ประองดองกัน สมานฉันท์พร้อมเพรียงกัน สังคมนั้นย่อมมีความเจริญและสันติสุข แต่ถ้าสังคมใดแตกแยกสามัคคีกัน สังคมนั้นย่อมหาความเจริญและสันติสุขไม่ได้ ตัวอย่างครอบครัวใดที่สมาชิกในครอบครัวนั้น นับตั้งแต่พ่อบ้านแม่เรือน ถึงลูกหลาน และบุคคลอื่นๆ ที่อาศัยอยู่ด้วยกัน มีความรักใคร่ประองดองกัน ปฏิบัติต่อกันด้วยดี คือด้วยความเอื้ออาทรต่อกัน ด้วยความเห็นอกเห็นใจ เข้าใจกัน และรู้จักโอนอ่อนผ่อนปรนเข้าหากัน สมาชิกในครัวเรือนนั้น ได้แก่พ่อบ้านแม่เรือนย่อมมีกำลังใจประกอบสัมมาอาชีวะ ทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยดี ไม่ต้องวิตกกังวลใจในปัญหาครอบครัว ลูกหลานก็มีกำลังใจในการศึกษาเล่าเรียน และได้กลับมาช่วยเหลือพ่อแม่ทำงานตามสมควรต่อหน้าที่ แม่ผู้อาศัยอยู่ด้วยก็มีกำลังใจปฏิบัติงานตามหน้าที่รับผิดชอบด้วยดี ครอบครัวนั้นก็ย่อมมีแต่ความเจริญและสันติสุข

พระพุทธดำรัสว่า “ความสามัคคีแห่งหมู่” นี้ เป็นความสามัคคีแห่งหมู่คณะในการดำเนินชีวิตหรือการกระทำกิจการร่วมกันโดยชอบธรรม คือ โดยความถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ถูกต้องตามกฎหมายของบ้านเมือง และขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสังคม จึงจะยังประโยชน์สุขและถึงความเจริญสันติสุขอย่างแท้จริงได้

ธรรมสามัคคี ธรรม หมายถึง สภาวะของสภาพธรรม ที่เป็นจิต เจตสิก ที่เป็นกุศลและอกุศล สภาพธรรมที่เป็นอกุศलय่อมเข้ากันได้กับอกุศล สมดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า สัตว์โลกคบกันโดยธาตุ คือ ตามธาตุที่อุปนิสัยเหมือนกัน ผู้ที่ธาตุหรืออุปนิสัยไม่ดีก็ย่อมเข้ากันได้กับผู้ที่มีอุปนิสัยไม่ดีที่คล้ายกัน ส่วนผู้ที่มิใช่ธาตุดีอุปนิสัยที่ดีก็เข้ากันได้กับผู้ที่มีอุปนิสัยที่ดี ซึ่งแท้ที่จริงเมื่อลึกลงไปที่สภาพธรรมก็คือ อกุศลธรรมก็เข้ากันได้กับอกุศลธรรม อกุศลธรรมย่อมเข้ากันไม่ได้กับกุศลธรรม ยกตัวอย่างเช่น อกุศลจิตเมื่อเกิดขึ้นมีโลภะมูลจิต เป็นต้น กุศลเจตสิก มีศรัทธา หิริ ปัญญา ไม่สามารถเกิดขึ้นร่วมกันได้เลย แต่โมหะเจตสิกอกุศลเจตสิกอื่นๆ ย่อมเกิดร่วมกับโลภะเจตสิกได้เป็นธรรมดา เพราะฉะนั้นอกุศลธรรมย่อมเข้ากันได้กับอกุศลธรรม

สามัคคีธรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความสุข แม้แต่เราจะเรียกหา สันติภาพ สันติธรรม สันติสุข การไม่เบียดเบียนกัน คือ เหตุแห่งสันติภาพ สันติสุข ภราดรภาพ เสรีภาพตามที่เรียกร้องกัน เพราะเมตตาไมตรีกันนั่นเองเป็นตัวสันติธรรม สามัคคีธรรม ความรักใคร่นับถือกันเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับทุกคนและทุกสังคม นับตั้งแต่สังคมระดับเล็กไปจนถึงสังคมระดับใหญ่ การเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนาจึงมาพร้อมกับคำสอนให้เลิกการแบ่งแยกและการเบียดเบียนโดยเฉพาะสอนให้เลิกถือชั้นวรรณะ และเลิกบูชายัญ สอนให้แก้ปัญหาด้วยวิธีการแห่งเมตตากรุณาอย่างสากล (หรือจะเรียกว่าแบบอหิงสา หรือแบบ nonviolence ก็แล้วแต่) ดังที่พวกฝรั่งก็รู้เรื่องนี้กันดีพอสมควร ถึงกับถือว่าพระพุทธศาสนาเป็นที่มาของขบวนการสันตินิยม (pacifism) ที่แพร่แรกของโลก (Encyclopaedia Britannica, “Pacifism”)^{๑๑}

^{๑๑} พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตโต) **สลายความขัดแย้ง**, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๔๗.

อนภินิพัตติสามัคคี เป็นความสามัคคีของผู้ที่ดับกิเลสหมดสิ้น และถึงกาลที่ปรินิพพาน เป็นความสามัคคีที่ประเสริฐ เพราะ ต่างก็ดับทุกข์ ไม่เกิดอีกสิ้นเชิง พร้อมเพรียงที่จะพ้นจากทุกข์ พ้นจากวัฏฏะ เป็นความพร้อมเพรียงที่ไม่นำมาซึ่งทุกข์โทษ เพราะไม่มีการเกิดขึ้นของขันธ ๕ ที่นำมาซึ่งทุกข์โทษเลย และถึงพระนิพพานที่ไม่พร้อม คือ สามารถรับได้ ไม่เต็มสำหรับผู้ที่จะนิพพาน

จะเห็นได้ถึงการกล่าวเรื่องความสามัคคีตามที่กล่าวมานั้นมีความละเอียดลึกซึ้ง ตั้งแต่เบื้องต้น ท่ามกลาง จนถึงสูงสุด ซึ่งเมื่อมีความเข้าใจเรื่องสามัคคีที่ถูกต้องแล้วย่อมจะนำพาให้เกิดความสามัคคีที่ถูกต้อง คือ เกิดกุศลธรรม มีเมตตา ความหวังดีทั้งทางกาย วาจาและใจ และที่สำคัญที่สุดการอบรมปัญญาศึกษาพระธรรม ย่อมทำให้เกิดธรรมสามัคคีที่จะทำให้ละกิเลสศัตรูที่แท้จริงได้ในที่สุด ความสามัคคีจึงไม่ได้ไกลตัวหรือ เป็นเรื่องของสมมติที่เป็นเรื่องราวของสังคมเลยที่จะสามัคคี ใจของแต่ละท่าน ต่างหาก ที่แสดงถึง ความสามัคคี หรือ ไม่สามัคคี ซึ่งพระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเท่านั้น ที่จะทำให้เกิดความสามัคคีที่ประเสริฐสุด

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติความสามัคคีหรือความพร้อมเพรียงของสงฆ์ที่จะต้องกระทำร่วมกัน เรียกว่า “สังฆกรรม” หมายถึง กรรมที่สงฆ์พึงทำ, กิจที่พึงทำโดยที่ประชุมสงฆ์ เช่น การบวชพระ การกระทำอุโบสถ สวดปาฏิโมกข์ ปวารณา ให้ผ้ากฐิน ให้ปริวาส เป็นต้น เมื่อแยกโดยประเภทมี ๔ คือ^{๑๒}

๑) สังฆกรรม คือ งานของสงฆ์ กรรมที่คณะสงฆ์พึงทำ กิจที่คณะสงฆ์จะพึงกระทำร่วมกัน จะกระทำเพียงรูปเดียว หรือสองรูป สามรูป ไม่ได้เพราะถือว่าเป็นกิจของคณะสงฆ์ทั้งหมด ซึ่งจะใช้สงฆ์จำนวนกี่รูปนั้นก็สุดแต่แต่ กรรมที่สงฆ์พึงกระทำ เช่น การบวชพระ ต้องใช้สงฆ์ ๕ รูป ๑๐ รูป หรือมากกว่านั้นขึ้นอยู่กับพระวินัยบัญญัติไว้ ซึ่งสังฆกรรมทั้งหมด มี ๔ ประเภท คือ

๑. อปโลกนกรรม กรรมที่ทำเพียงด้วยบอกกันในที่ประชุมสงฆ์ ไม่ต้องตั้งญัตติ (คำเผด็จสงฆ์, ประกาศให้สงฆ์ทราบเพื่อทำกิจร่วมกัน, วาจาหนดและไม่ต้องสวดอนุสาวนา(คำสวดประกาศความปรึกษา และตกลงของสงฆ์, คำขอมติ) เช่น แจ้งการลงพรหมทัณฑ์แก่ภิกษุ

อปโลกนกรรมแบ่งออกเป็น ๕ คือ

๑.๑. นิสสารณา คือ นาสนะสามเณรผู้กล่าวต่อพระพุทธเจ้า

๑.๒. โอสารณา คือ รับสามเณรผู้ประพฤติดีเข้าหมู่

๑.๓. ภันชุกรม บอกขออนุญาตปลงผมคนผู้จะบวชที่ภิกษุทำเอง

๑.๔. พรหมทัณฑ์ ประกาศไม่ว่ากล่าวภิกษุหัวดี

๑.๕. กัมมลักษณะ คือ กรรมที่เข้าข่ายเป็นอย่างเดียวกันเหมือนกัน เช่น อปโลกน ชัดแจกอาหารในโรงฉัน

๒) ญัตติกรรม กรรมที่ทำเพียงตั้งญัตติไม่ต้องสวดอนุสาวนา เช่น การสวดปาติโมกข์ และไม่ต้องสวดอนุสาวนา เช่น การสวดปาติโมกข์ และการปวารณาออกพรรษา ญัตติกรรมแบ่งออกเป็น ๙ คือ

๒.๑. โอสารณา เรียกอุปสัมปทาเปชะผู้ถูกถามอันตรายิภกรรมแล้วเข้าหมู่

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๑๕.

- ๒.๒. นิสสารณา ประกาศถอนพระธรรมกถึกออกเสียจากการระงับอธิกรณ์
- ๒.๓. อุโบสถ แสดงพระปาติโมกข์ทุกกึ่งเดือน
- ๒.๔. ปวารณา เปิดโอกาสให้ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ เช่นการปวารณาออกพรรษา
- ๒.๕. สมมติต่างเรื่อง สมมติตนหรือผู้อื่นเป็นผู้ถามอันตรายิกธรรม
- ๒.๖. การให้ ให้คืนจีวรและบาตรเป็นต้นที่เป็นนิสสัคคีย์
- ๒.๗. ปฏิคคะ รับผิดชอบต่ออันภิกษุแสดงในสงฆ์
- ๒.๘. ปัจจุทัตตนะ ประกาศเลื่อนปวารณาออกไป
- ๒.๙. กัมมลักษณะ ประกาศเริ่มต้นระงับอธิกรณ์ด้วยติณวัตรถาวรวินัย

๓) ญัตติทุติยกรรม กรรมที่ทำด้วยตั้งญัตติแล้วสวดอนุสาวนาหนหนึ่ง เช่น การสวดให้ผ้ากฐิน (ถวายผ้ากฐิน) การสวดในการสมมติสีมา (การสวดในเวลาที่มีการตัดลูกนิมิต เมื่อสร้างโบสถ์เสร็จใหม่) ญัตติทุติยกรรมแบ่งออกเป็น ๗ คือ

- ๓.๑. นิสสารณา คือ คำว่าบาตร ประมาณคฤหัสถ์ผู้ให้ร้ายศาสนา
- ๓.๒. โอสารณา คือ หงายบาตร ถอนประมาณ ผู้เช่นนั้นอันประพฤติดีแล้ว
- ๓.๓. สมมติต่างเรื่อง เช่น สมมติสีมา เป็นต้น
- ๓.๔. ให้ต่างอย่าง เช่น ให้ผ้ากฐิน เป็นต้น
- ๓.๕. ประกาศถอน หรือเลิกอานิสงส์กฐิน เป็นต้น
- ๓.๖. แสดงที่สร้างกุฎิให้แก่ภิกษุ
- ๓.๗. กัมมลักษณะ ได้แก่การสวดลำดับไปในการระงับอธิกรณ์ ด้วยติณวัตรถาวรวินัย

๔) ญัตติจตุตถกรรม กรรมที่ทำด้วยตั้งญัตติแล้วสวดอนุสาวนา ๓ หน เช่น การสวดนาคในการบวช (อุปสมบท) เป็นพระ การประพตัญฐานวิธี(ปริวาสกรรม) การให้มานัต ญัตติจตุตถกรรมแบ่งออกเป็น ๗ คือ

- ๔.๑. นิสสารณา ได้แก่สงฆ์ทำกรรม ๗ อย่าง มีตชชะนียกรรม เป็นต้น แก่ภิกษุ
- ๔.๒. โอสารณา ได้แก่สงฆ์ยกโทษแก่ภิกษุผู้กลับประพฤติดีแล้ว
- ๔.๓. สมมติ สมมติภิกษุให้สอนนางภิกษุณี
- ๔.๔. การให้ คือให้ปริวาสและมานัต
- ๔.๕. นิคคะ คือ ปรับภิกษุผู้อยู่ปริวาสและมานัต ซึ่งต้องอาบัติสังฆาติเสสซ้ำอีก
- ๔.๖. สมณูภาสนา คือ สวดห้ามภิกษุไม่ให้ตั้งอื่น ในการกระทำอันมิชอบ
- ๔.๗. กัมมลักษณะ ได้แก่ การอุปสมบท และอัพภาน แก่อัพภานารหิกษุ

อุปาสิตังฆสามัคคีปุจฉา

ท่านพระอุบาลีกราบทูลถามว่า “สังฆสามัคคีมีเท่าไร พระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “อุปาสิตังฆสามัคคีมี ๒ อย่าง คือ สังฆสามัคคีผิดไปจากอรรถแต่ได้พยัญชนะ และสังฆสามัคคีได้ทั้งอรรถและได้ทั้งพยัญชนะ

สังฆสามัคคีผิดไปจากอรรถแต่ได้พยัญชนะอย่างไรบ้าง คือ ความบาดหมาง ความทะเลาะ ความขัดแย้ง ความวิวาท ความแตกแห่งสงฆ์ ความร้าวรานแห่งสงฆ์ ความแบ่งแยกแห่งสงฆ์ การทำสงฆ์ให้เป็นต่างๆ กันย่อมมีเพราะเรื่องใด สงฆ์ไม่ได้วินัจฉัย ไม่ได้สืบสวนเรื่องนั้นแล้วทำสังฆสามัคคีอย่างนี้เรียกว่าสังฆสามัคคีผิดไปจากอรรถแต่ได้พยัญชนะ

สังฆสามัคคีได้ทั้งอรรถและได้ทั้งพยัญชนะเป็นอย่างไร คือ ความบาดหมาง ความทะเลาะ ความขัดแย้ง ความวิวาท ความแตกแห่งสงฆ์ ความร้าวรานแห่งสงฆ์ ความแบ่งแยกแห่งสงฆ์ การทำสงฆ์ให้เป็นต่างๆ กันย่อมมีเพราะเรื่องใด สงฆ์ได้วินิจฉัยสืบสวนเรื่องนั้นแล้วทำสังฆสามัคคี อย่างนี้เรียกว่าสังฆสามัคคีได้ทั้งอรรถและได้ทั้งพยัญชนะ อุบาสี สังฆสามัคคีมี ๒ อย่างนี้แล

เรื่องไม่ถูกตำหนิโดยศีลอุบาสีคาถา ลำดับนั้นท่านพระอุบาสีลุกจากอาสนะ ห่มอุตตราสงค์ เฉวียงบ่าข้างหนึ่ง ประนมมือไปทางพระผู้มีพระภาคแล้วกราบทูลพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาดังนี้ว่า

พระอุบาสีกราบทูลถามว่า “เมื่อมีกิจการปรึกษา การตีความและการวินิจฉัยความเรื่องวินัยเกิดขึ้นแก่สงฆ์ ในพระธรรมวินัยนี้ ภิกษุเช่นไรจึงจัดว่าเป็นผู้มีอุปการะมาก และควรแก่การยกย่อง”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “เบื้องต้น ภิกษุมีศีลไม่ต่างพร้อย มีมารยาทสงบเสงี่ยม ศัตรูตำหนิไม่ได้โดยธรรม เพราะไม่มีความผิดที่จะตำหนิได้ เธอผู้เช่นนั้นตั้งอยู่ในสัทธิสุทธิ กล่าวหาญพูดจาฉะฉาน

เข้าที่ประชุมก็ไม่หวาดหวั่น ไม่ประหม่า พุดมีเหตุผลไม่เสียความ เมื่อเธอถูกถามปัญหาในที่ประชุมก็คงเป็นเช่นนั้น ไม่นิ่งอึ้ง ไม่เก้อเขิน เป็นผู้ชำนาญการ พุดถูกกาล สามารถตอบได้เป็นที่ชอบใจของวิญญูชน เคารพภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า แกล้วกล้าในอาจริยวาทของตน วิพากษ์วิจารณ์ได้ พุดได้คล่องสามารถจับข้อผิดพลาดของศัตรูได้ เป็นเหตุให้ศัตรูต้องพ่ายแพ้และมหาชนก็นิยม เธอย่อมไม่ลบหลู่ความเชื่อคืออาจริยวาทของตน สามารถในการแก้ปัญหา สามารถทำงานพูดและรับทำกิจของสงฆ์ ดุจรับบิณฑบาตของที่มีคนนำมาบูชาฉะนั้น เมื่อถูกสงฆ์ส่งไปเจรจาก็ไม่ทงนงตัวว่าตนทำได้ เพราะการทำหน้าที่เจรจานั้นภิกษุต้องอาบัติเพราะวัตถุมีประมาณเท่าใด และการออกจากอาบัตีย่อมมีด้วยวิธีใด วิภังค์ทั้งสองนั้นมาแล้วด้วยดีแก่ภิกษุรูปนั้นผู้ซึ่งฉลาดในวิธีออกจากอาบัติ

อนึ่งภิกษุทำกรรมมีก่อความบาดหมางเป็นต้นเหล่าใด ย่อมถึงการขับออกและถูกขับออกด้วยเรื่องเช่นใด เธอฉลาดในวิภังค์ย่อมเข้าใจวิธีการรับเข้าหมู่เมื่อนั้นที่ควรทำแก่ภิกษุผู้ประพฤติวัตรนั้นเสร็จแล้ว เธอเคารพภิกษุทั้งหลายผู้มีพรรษามากกว่า คือ ทั้งที่เป็นเถระ มัชฌิมะ และนวกะ เป็นบัณฑิต ทำประโยชน์แก่มหาชนในโลกนี้ ภิกษุเช่นนี้จึงควรแก่การยกย่องในธรรมวินัยนี้แล”^{๑๓}

จากข้อความที่กล่าวมาถึงประเภทความสามัคคีในพระพุทธศาสนา ซึ่งได้มีนักวิชาการแบ่งประเภทของความสามัคคีแบ่งออกเป็น ๔ ประเภทดังนี้คือ

๑. ความสามัคคีที่ทำเพราะถูกบังคับ เป็นความสามัคคีที่อยู่ในสภาพจำยอม ซึ่งมันจะไม่มี ความยั่งยืน จะเป็นความสามัคคีแบบชั่วคราวชั่วครว นั่นคือเมื่อใดที่ถูกศัตรูรุกราน ก็เกิดการรวมตัวกันเพื่อเอาชนะกับข้าศึกศัตรูที่รุกราน แต่พอหลังจากนั้นก็หันกลับมาทะเลาะกันอีกเหมือนเดิม

๒. ความสามัคคีที่ถูกบังคับโดยกฎเกณฑ์ต่างๆ ของประเทศเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกันของคนในชาติ ถ้ามีเช่นนั้นมันจะเป็นผลร้ายของทุกๆ คน ความสามัคคีประเภทนี้ก็ยังคงอยู่บนเพียงเงื่อนไขและกฎเกณฑ์ต่างๆ บางครั้งก็จำเป็นต้องแสดงละครเพื่อจะได้ไม่ถูกประเทศชาติลวงโทษ

^{๑๓} วิ.มหา (ไทย) ๕/๔๗๗-๔๗๘/๓๗๒-๓๗๓.

๓. ความสามัคคีที่ในลักษณะของลัทธิความเชื่อ ซึ่งสังคมได้รับการปลูกฝังมาตั้งแต่อยู่ในชั้นประถม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความคลั่งไคล้ต่อลัทธิความเชื่อของตนเอง ความสามัคคีประเภทนี้ค่อนข้างจะมั่นคงกว่าความสามัคคีดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น แต่มันก็ค่อนข้างจะเป็นอันตรายอยู่มากทีเดียว เพราะเมื่อใดที่ประชาชนเกิดความลุ่มหลงคลั่งไคล้ต่อลัทธิความเชื่ออย่างสุดโต่ง ในที่สุดมันก็จะนำมาซึ่งความขัดแย้งอย่างรุนแรงของคนในชาติเพราะเหมือนกับเป็นการสร้างศัตรู ดังเช่นที่เกิดขึ้นในสงครามโลกครั้งที่สองพวกเขาทำสงครามกันเพราะลัทธิความเชื่อของแต่ละคน จนในที่สุดความสามัคคีก็หมดความหมาย เพราะโลกต้องพินาศย่อยยับอันเนื่องมาจากความสามัคคีที่ยืนอยู่บนลัทธิความเชื่อดังกล่าว ความสามัคคีที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนั้น ล้วนแล้วแต่เป็นความสามัคคีแบบผิวเผินภายนอกเท่านั้น ซึ่งยังคงอยู่ในขีดจำกัด ความสามัคคีที่ยังคงใช้เพียงแค่ความคิดสติปัญญาอย่างเดียว โดยที่ไม่ได้ให้ความสำคัญในเรื่องของจิตวิญญาณและความรู้สึกแห่งหัวใจมันก็จะยังคงเป็นเพียงความสามัคคีที่หละหลวมขาดความมั่นคงและไม่มีความเป็นสากล ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นก็ล้วนแล้วแต่มีสาเหตุมาจากกิเลสและตัณหาของมนุษย์ เพราะด้วยการที่คนเรามีแต่ ความเย่อหยิ่ง ยะโส โอหัง, เห็นแก่ตัว, ละโมบ, มีความแค้น และอาฆาตพยาบาทต่อกันและกันนั่นเอง จึงทำให้มนุษย์แตกแยกกัน ความสามัคคีดังกล่าวนี้ ไม่สามารถขจัดกิเลสตัณหาของมนุษย์ออกไปจากตัวได้ มันเป็นเพียงความสามัคคีที่เกิดขึ้นภายนอกเท่านั้น ยังไม่ก่อให้เกิดความรู้สึกและผูกพันทางจิตใจ เป็นเพียงแค่ลักษณะของความจำยอมหรือถูกบังคับ

๔. ความสามัคคีในลักษณะความเกรงกลัวและมีความรักต่อพระเจ้า จะมีความมั่นคงและเป็นความสามัคคีที่แท้จริง เป็นความสามัคคีที่มีความเป็นสากลและมีความเป็นศิลปะ เป็นความสามัคคีที่อยู่ในลักษณะของจิตใจและความรู้สึก ซึ่งสามารถที่จะขจัดกิเลสตัณหา อันเป็นต้นเหตุที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งกันถึงแม้จะอยู่ในครอบครัวเดียวกัน มันเป็นความสามัคคีที่สามารถจะผูกมัดมนุษย์เข้าไว้ด้วยกัน ไม่ว่าจะต่างเชื้อชาติ สีผิว หรือ ต่างภาษาก็ตามเพราะมันเป็นความสามัคคีที่มนุษย์ทุกคนเป็นเจ้าของ ความสามัคคีในประเภทนี้ เป็นความสามัคคีที่ผูกมัดความคิดและจิตใจ การมีความรักและความเกรงกลัวต่อพระเจ้า ก็จะก่อให้เกิดความรักเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน อันนำไปสู่การมีมนุษยธรรม และการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันพระเจ้าเป็นของมนุษย์เราทุกคน เมื่อมนุษย์ได้ทำตามพระเจ้านั้นจะไม่เกิดการอิจฉาริษยา ไม่เกิดความเย่อหยิ่ง ไม่เกิดความละโมภ และกิเลสตัณหาอื่นๆ ที่ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งของมนุษย์การมีความรักและความเกรงกลัวต่อพระเจ้า เป็นสิทธิความชอบธรรมของมนุษย์ทุกคน ซึ่งมันสามารถผูกมัดมนุษย์ไว้ด้วยกันได้ไ้ มนุษยชาติทั้งหลาย

ถ้าหากเรามีความต้องการให้เกิดความสามัคคีขึ้นมาระหว่างมนุษย์ด้วยกัน เราก็จำเป็นต้องมีความรู้ในเรื่องดังกล่าวนี้ ความสามัคคีมิใช่เรื่องง่ายที่จะให้เกิดขึ้น มิใช่เพียงแค่คำพูดหรือได้ตั้งคำขวัญต่างๆขึ้นมาแล้ว สามารถก่อให้เกิดความสามัคคีขึ้นมาได้ ถ้าหากมนุษย์เรายังคงมีกิเลสตัณหาอยู่ในหัวใจ มันก็เป็นการยากที่จะให้เกิดความสามัคคี ถึงแม้ว่าจะลัทธิความเชื่อแบบเดียวกัน หรือมีอุดมการณ์เดียวกันก็ตาม กิเลสและตัณหาที่ตัวเองก็จะคอยขัดขวางมิให้มนุษย์เกิดความสามัคคี ดังนั้นถ้าหากเรายังคงนิ่งนอนใจ และปล่อยให้กิเลสตัณหาคอยครอบงำอยู่ในตัวของเราแล้ว ความพินาศมันก็จะตามมากิเลสและตัณหาสามารถขจัดออกไปได้ ด้วยการสร้างความรักและความเกรงกลัวต่อพระเจ้าเพียงแค่การมีลัทธิความเชื่ออันเดียวกัน จะยังไม่สามารถควบคุมได้ เพราะกิเลสตัณหาคือ

ที่มาของความขัดแย้งในระหว่างมนุษย์ด้วยกันและเรื่องกิเลสตัณหาที่อีกเช่นกัน ที่น้อยคนไม่ว่าจะเป็นชนชาติใด ไม่ค่อยจะให้ความสำคัญกัน

ดังนั้น แนวความคิดและคุณลักษณะเรื่องความสามัคคีนั้นต้องเป็นไปในลักษณะที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตน คนอื่น รวมทั้งส่วนรวมอันมีชาติบ้านเมืองเป็นที่หลัก ลักษณะของความสามัคคีต้องสอดประสานกันระหว่างการทำทางกายและจิตใจ กล่าวคือ การกระทำทางกายต้องถูกต้อง ดีงาม การกล่าววาจาทางปากต้องอ่อนหวาน ถูกต้อง ไพเราะ และการนึกคิดทางปัญญา ต้องอยู่ในลักษณะที่ถูกต้องดีงาม เป็นสัมมาทิฐิเพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตน คนอื่นและสังคมส่วนรวมได้

๒.๒ ประโยชน์ของความสามัคคี

ประโยชน์คือสิ่งที่ทุกคนมุ่งหวัง ไม่ว่าจะเป็นโยบายส่วนตัว หรือประโยชน์ส่วนรวม มนุษย์ที่เกิดมาในโลกนี้ไม่มีใครเกิดมาจะเป็นคนฉลาดรอบรู้ไปหมดเสียทุกอย่าง เมื่อเกิดมามีชีวิตก็ต้องได้รับการฝึกหัดและสั่งสอนจากมารดา บิดา ครู อาจารย์ ชาวพุทธก็ต้องเรียนรู้จากหลักธรรมคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา เมื่อทุกคนในสังคมได้เรียนรู้และประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาความขัดแย้งหรือความเห็นต่างก็จะหมดไป ในที่สุดความสามัคคีปรองดองก็จะบังเกิดขึ้นในสังคมไทย ทุกคนในสังคมไทยก็จะมีชีวิตอยู่อย่างมั่นใจร่วมแรงร่วมใจกันบำเพ็ญประโยชน์ให้กับสังคมด้วยพลังกายพลังใจที่ทรงคุณค่าในความสามัคคี ด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่าพุทธศาสนี คือข้อที่พระพุทธองค์ทรงเน้นย้ำ พร่ำสอน จนบางคราวที่ทรงแสดงหลักการอยู่ร่วมกันอย่างสามัคคี เอกีภาพเป็นสูตรๆ แต่คนส่วนมากใช้เพียงสวดท้้งๆ ที่เป็นบทสอนให้ประพฤติปฏิบัติตาม ในขุททกนิกาย จริยาปิฎก ทรงแสดงไว้บทหนึ่งในรูปของหลักการอยู่ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ พัฒนา อันเป็นหลักปัญญา ความเพียร สติระลึกรู้ให้ชัดเจนด้วยใจของตนเองแต่ละคนเป็นหลักการร่วมสมัยที่ใครมาใช้เมื่อไร ผลที่พึงประสงค์จะติดตามมาเมื่อนั้น ความว่า“ท่านทั้งหลาย จงเห็นการทะเลาะวิวาทโดยความเป็นภัย และการไม่วิวาทโดยความปลอดภัยแล้วจงเป็นผู้พร้อมเพรียงกัน มีการประนีประนอมกันเถิด นี่เป็นพุทธานุสาสนี”ความสงบสุขของสังคมที่เกิดจากความสามัคคีเป็นประโยชน์ที่ทุกคนในสังคมต่างปรารถนา ทุกคนอยากเห็นความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน อยากให้ประเทศชาติสงบสุข ถ้าอยากให้สังคมสงบสุขด้วยความสามัคคี ก็ต้องเข้าใจในสาเหตุแห่งการทะเลาะวิวาทกันเพราะอะไร รากเหง้าของความชั่วร้ายนั้นเป็นต้นตอของการทะเลาะกัน ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง สิ่งทีกล่าวมานี้คงไม่ผิดไปจากความจริง เพราะเป็นเหตุให้มีความเห็นไม่ลงรอยกัน

ตามปกติแล้วการทะเลาะวิวาทเป็นอาการแสดงออกของกิเลส คือสมุทัย ที่อย่างไรก็ต้องมีผลเป็นทุกข์เสมอไปพระพุทธองค์ทรงแสดงเหตุแห่งการวิวาท เพราะ “การผูกโกรธการดูหมิ่นตีตนเสมอคนอื่น ความตระหนี่ และการริษยากัน”สามารถนำไปสอบทานกับการทะเลาะวิวาทกันในส่วนใดส่วนหนึ่งก็จะพบสาเหตุเหล่านี้ได้ในทุกยุคทุกสมัย หากมองเห็นโทษของการทะเลาะวิวาทกัน และคุณของการไม่ทะเลาะวิวาทกัน เป็นผลมาจากการใช้สติปัญญา ความเพียร การระลึกรู้ด้วยการเข้าถึง

ความจริงว่าสิ่งใดเป็นคุณ สิ่งใดเป็นโทษ ประโยชน์และมีใช้ประโยชน์^{๑๔} พยายามขจัดสิ่งที่ไม่เป็นคุณ แก่ตนและสังคมออกไปจากจิตใจ เมื่อมีจิตตั้งมั่นในคุณความจริงความสงบก็จะเข้ามาแทนที่ความ เมตตาปราณีก็จะมีอยู่ในจิตใจ จึงกล่าวได้ว่าเป็นคนดีมีศีลธรรมดี มีใจเป็นมนุษยธรรม นั่นเองคำว่า ศีลธรรมเป็นคำที่มีความหมายกว้างขวางมาก ความดีต่างๆ ในการคิดการทำก็จัดอยู่ในความหมาย ของศีลธรรมที่ดีทั้งนั้น เช่นความเมตตากรุณา ความรู้จักกตัญญูรู้คุณคน ความเยือกเย็น ไม่ถือโกรธไม่ ผูกพยาบาทอาฆาตคน ไม่อิจฉาริษยาคน มีใจโอบอ้อมอารีไม่เห็นแก่ตัว ไม่เอาไรต์เอาเปรียบคนมีความ สามัคคีกลมเกลียวมีความยุติธรรม ซื่อสัตย์สุจริต พุดแต่ความจริงเชื่อถือได้มีความหวังดีต่อเพื่อน มนุษย์

ดังนั้น การสร้างความสามัคคีของสังคม จะทำให้เกิดผล พอสรุปได้ดังนี้

- ๑) ทำให้เกิดการอำนวยความสะดวกต่อกัน
- ๒) ทำให้เกิดการเกื้อกูลกันที่ยั่งยืน
- ๓) สร้างความสุขให้ตนเองและผู้อื่นทั้งทางตรงและทางอ้อม
- ๔) ทำให้เกิดความเข้าใจกันในการอยู่ร่วมกันและระลึกถึงกัน
- ๕) ทำให้เกิดความสามัคคีกัน
- ๖) ทำให้เกิดสันติภาพร่วมกัน

๒.๓ โทษของการแตกสามัคคี

ด้วยเหตุที่พระองค์ทรงออกแบบให้สังคมสงฆ์เป็น “สังคมแห่งสมานฉันท์” และ “เอื้อต่อ การปฏิบัติธรรม” ดังกล่าว จึงตรัสโทษของการวิวาทเพื่อป้องกันการแบ่งแยกแตกความสามัคคี สาเหตุการเกิดวิวาทาธิกรณ์ คือ มูลเหตุแห่งการเถียงกันมี ๒ ประการ คือ

๑) ผู้ก่อกวนด้วยความปรารถนาดี คือ เห็นแก่พระธรรมวินัย และมีจิตประกอบด้วย อโลภะ (ไม่มีความโลภ) อโทสะ (ไม่มีความโกรธ) อโมหะ (ไม่มีความหลง)

๒) ผู้ก่อกวนด้วยปรารถนาเลว คือ ก่อกวนด้วย ทิฏฐิ มานะ แม้รู้ว่าผิดก็ขึ้นทำ ยังมีจิต ประกอบด้วย โลกะ (ความโลภ) โทสะ (ความโกรธ) โมหะ (ความหลง) และ ประกอบด้วยโทษ ๖ ข้อ คือ^{๑๕}

- (๑) เป็นผู้มักโกรธ เป็นผู้ถือโกรธ
- (๒) เป็นผู้ลบหลู่ เป็นผู้ตีเสมอท่าน
- (๓) เป็นผู้มักปกตติสสา เป็นผู้มักปกตติระหณี
- (๔) เป็นผู้อวดดี เป็นผู้เจ้ามாயา
- (๕) เป็นผู้มักปกตติลามก มีความเห็นผิด
- (๖) เป็นผู้ถือแต่ความเห็นของตน ถืออย่างแน่นแพ้นปลดไต่ยาก

^{๑๔} พระมหาอุดม สารเมธี, ความสามัคคีนั้นสำคัญนัก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นครปฐม: ระฆังทอง, ๒๕๕๐), หน้า ๑๘๘-๑๘๙.

^{๑๕} วิ.จ. (ไทย) ๖/๖๓๗/๓๐๑

พระองค์ทรงตั้งประเด็นขึ้นว่า ถ้าภิกษุ ๒ พวก มีความเห็นต่างกัน มีวาทะต่างกันในการอธิบาย ธรรมเหล่านั้น ควรปฏิบัติอย่างไร พระองค์ทรงแนะนำให้ภิกษุผู้เป็นกลางทำหน้าที่ระงับความขัดแย้ง ดังต่อไปนี้

เมื่อบุคคลสองคนทะเลาะวิวาทกันย่อมเกิดโทษมากกว่าประโยชน์ ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

๑) ทำให้เสียทรัพย์ การนำคดีขึ้นสู่ศาลโดยไม่ได้ดำเนินการเจรจาไกล่เกลี่ยนั้น จะทำให้โจทก์และจำเลยต้องจ้างทนาย ในขณะที่เดียวกัน หากแพ็คดีอาจจะต้องเสียเงินเพื่อชดใช้ค่าเสียหายหรือถูกศาลปรับในบางกรณี

๒) ทำให้เสียเวลา โจทก์และจำเลยจะต้องสละเวลาเพื่อไปขึ้นศาล ซึ่งบางคดีนั้นจะต้องเสียเวลาในการสืบพยานปากต่างๆ หลายปีด้วยกันกว่าคดีจะจบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้ามีการอุทธรณ์และว่ารายการคดีที่มีอยู่ในศาลนั้นก็ยังมีมากมายอยู่แล้ว จึงจำเป็นต้องใช้เวลานานในการตัดสิน

๓) ทำให้เสียความรู้สึก ในขณะที่มีการสืบพยานนั้น ทนายอาจจะมีการซักโจทก์หรือจำเลยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่จริง และนอกจากนั้นหากมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งชนะก็จะทำให้อีกฝ่ายเสียความรู้สึกและไม่พอใจในคำตัดสินของศาล

๔) ทำให้เสียมิตรภาพ บางคดีนั้น โจทก์และจำเลยเป็นเพื่อนรักหรือเป็นเพื่อนบ้านกัน แต่เมื่อเกิดข้อขัดแย้งในด้านใดด้านหนึ่ง ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งฟ้องร้อง การฟ้องร้องในลักษณะดังกล่าวนี้ทำให้เพื่อนบ้าน หรือมิตรต้องกลายเป็นศัตรูกันจนเป็นเหตุทำร้ายกันจนเสียชีวิต

๕) ทำให้เสียโอกาส การนำคดีขึ้นสู่ศาลนั้น ในบางกรณีอาจจะทำให้เสียโอกาส เพราะในความเป็นจริงแล้ว คู่กรณีสามารถหาทางออกร่วมกันโดยการพูดคุยกันโดยผ่านผู้ใหญ่หรือคนกลางก็ได้ แต่เมื่อนำคดีขึ้นสู่ศาล และศาลประทับรับฟ้องเพื่อนำสืบคดีแล้ว หากคู่กรณีสามารถที่จะค้นหาทางออกร่วมกันได้ ก็จะทำให้เสียโอกาสดังกล่าว^{๑๖}

๒.๔ สรุป

สามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียงกัน อันหมายถึงเป็นผู้กลมเกลียวกัน มีใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความปรองดองกัน สังฆสามัคคี คือ ความพร้อมเพรียงกันแห่งสงฆ์ ความปรองดองกันไม่วิวาทกัน มีอุทเทส คือ ฟังปาติโมกข์ร่วมกัน มีวัตรปฏิบัติเสมอกัน มีการทำสังฆกรรมร่วมกัน ซึ่งความสามัคคีบุคคลสามารถแสดงหรือรับรู้ได้ ๒ ทาง คือ ทางกายกับทางใจ ความสามัคคีสามารถประพฤติปฏิบัติได้ใน ๒ ทาง ได้แก่ ทางกายกับทางจิตใจ แต่ความสามัคคีทางจิตใจซึ่งเป็นผลมาจากปัญญาที่ใคร่ครวญ มีสติรอบคอบของผู้คนในสังคมนั้นถือว่าสำคัญที่สุดต่อความเจริญก้าวหน้าของชีวิตของสังคม เพราะหากมีแต่ความสามัคคีทางกายโดยไร้สติปัญญาแล้ว ความสามัคคีนั้นก็อาจเปล่าประโยชน์ หรือไม่ได้รับผลเท่าที่ควร และยังอาจนำไปสู่ความสามัคคีที่ผิดได้ เช่น สามัคคีกันในการผลักดันผู้อพยพจากภาวะสงครามให้ออกนอกประเทศของตนไปเสีย ซึ่งความสามัคคีเช่นนี้ถือว่าไม่

^{๑๖} วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง:หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๗), หน้า ๑๘๗. และ วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ, คู่มือเพิ่มพลังความสามารถระบบการจัดการข้อพิพาท, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๕), หน้า ๒๗-๒๙.

สมควร เพราะผู้อพยพต่างหนีร้อนมาพึ่งเย็น คนไทยในฐานะเจ้าบ้านต้องดูแลอย่างดีจึงจะเป็นการร่วมมือกันด้วยความสามัคคีอันชอบธรรมทั้งทางโลกและทางธรรม

ลักษณะของความสามัคคีได้ว่า หากสังคมใดต้องการความเจริญรุ่งเรืองไม่ว่าด้านใดๆ ก็ตาม เป้าหมายแรกที่ต้องปฏิบัติ ก็คือ ทำสังคมให้เข้มแข็ง หมายความว่า ทำผู้คนในสังคมนั้นให้มีศักยภาพทางกระทำ ทางความคิด เกิดความสามัคคีปรองดองกันฉันท์พี่น้อง กล่าวคือสามารถรู้ดี รู้ชั่ว ในสิ่งต่างๆ ได้ พร้อมทั้งมีการศึกษาปฏิบัติตามความรู้ที่ดีนั้น โดยแบ่งภาระหน้าที่ของผู้คนในสังคมว่า ต้องรับผิดชอบ เช่น ในครอบครัวก็เป็นหน้าที่ของบิดามารดา ในโรงเรียนก็เป็นหน้าที่ของครูอาจารย์ ในสังคมอื่นๆ เป็นหน้าที่ของนักบริหารสถาบันทางสังคมเหล่านั้นรับผิดชอบ เป็นต้น

ประโยชน์อันจะได้จากความสมานสามัคคีกัน ผู้ไม่ก่อการทะเลาะวิวาทย่อมจะเกิดโยชน์ทั้งส่วนตน และประโยชน์ส่วนรวม มนุษย์ที่เกิดมาในโลกนี้ไม่มีใครเกิดมาจะเป็นคนฉลาดรอบรู้ไปหมดเสียทุกอย่าง เมื่อเกิดมามีชีวิตก็ต้องได้รับการฝึกหัดและสั่งสอนจากมารดา บิดา ครู อาจารย์ ชาวพุทธก็ต้องเรียนรู้จากหลักธรรมคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา เมื่อทุกคนในสังคมได้เรียนรู้และประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาความขัดแย้งหรือความเห็นแตกต่างก็จะหมดไป ในที่สุดความสามัคคีปรองดองก็จะบังเกิดขึ้นในสังคมไทย ทุกคนในสังคมไทยก็จะมีชีวิตอยู่อย่างมั่นใจ ร่วมแรงร่วมใจกันบำเพ็ญประโยชน์ให้กับสังคมด้วยพลังกายพลังใจที่ทรงคุณค่าในความสามัคคี ด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

บทที่ ๓

หลักการเพื่อความสามัคคีในพระพุทธศาสนา

ในบทที่ ๓ นี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงหลักการเพื่อความสามัคคีของคณะสงฆ์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีผลต่อความตั้งมั่นและอายุของพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา มูลเหตุของความขัดแย้ง ผลกระทบที่เกิดจากความแตกแยก และหลักการเพื่อความสามัคคีของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๓.๑ ความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา

ความแตกแยกแห่งสงฆ์เป็นภัยร้ายแรงต่อความมั่นคงของพระศาสนา พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงโทษแห่งการทำลายสงฆ์ให้แตกแยกกันว่าเป็นอนันตริยกรรม และทรงแสดงว่าความเสื่อมสูญแห่งพระศาสนานั้นเกิดจากภัยภายในพระศาสนา คือ ความแตกแยกแห่งพุทธบริษัท ความไม่รับผิดชอบต่อการพัฒนาศาสนา ความไม่ผนึกกำลังกันปกป้องพระศาสนาของพุทธบริษัท ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด และเพื่อป้องกันความแตกแยกแห่งคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าจึงทรงประทานโอวาทแก่พระภิกษุสงฆ์ให้ยึดธรรมวินัยที่พระองค์ทรงแสดงไว้ ได้ทรงบัญญัติไว้แล้วเป็นศาสนาทนพระองค์ ในเมื่อพระองค์ล่วงลับไปแล้ว เมื่อพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นศาสนาทนพระพุทธเจ้ายังมีมั่นคงอยู่ พุทธบริษัทผู้เคารพในธรรมวินัย ก็จะเป็นที่พึ่งทางใจ จะประพฤติปฏิบัติถูกต้อง จะมีความสามัคคี ร่วมกันป้องกันพิทักษ์รักษาพระศาสนาให้ดำรงคงอยู่ตลอดไป เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานไปแล้ว พระสงฆ์พุทธสาวกผู้เป็นศาสนทายาท จึงได้ร่วมกันป้องกันพิทักษ์รักษาพระศาสนาไว้

ความไม่สามัคคีกันในกลุ่มบรรพชิตเกิดจากเรื่องราวเมื่อครั้งพุทธกาล กล่าวคือ ความแตกแยกแห่งสงฆ์เกิดขึ้น เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดมีพระไตรปิฎกขึ้น และความแตกแยกดังกล่าวได้ขึ้นมาในวงการคณะสงฆ์ ก็เพราะสาเหตุใหญ่ ๔ ประการ ตามนัยที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่าความวิบัติ ๔ ประการ เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์เป็นเหตุให้สงฆ์แตกแยก คือ “สี่วิบัติ อาจารย์วิบัติ ติฎฐีวิบัติ และอาชีวิวิบัติ”^๑ และเมื่อก้าวโดยสรุปแล้ว ก็มีเพียง ๒ ประการ คือ สี่วิบัติ และติฎฐีวิบัติ ซึ่งตรงข้ามกับคำว่า สี่สามัญญตาและติฎฐีสามัญญตา คือ ความเสมอกันโดยศีล ได้แก่ ความเสมอกันทางพระวินัย และความเสมอกันโดยติฎฐิ ได้แก่ ความเสมอกันโดยความเห็นทางธรรม เป็นคุณสมบัติอันจะพึงปรารถนาในสงฆ์ เป็นไปเพื่อสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นไปเพื่อความตั้งมั่นแห่งสงฆ์ เมื่อมีภิกษุประพฤติผิดธรรมของคณะ จึงเป็นธุระของสหธรรมิกด้วยกันพึงห้ามปราม และจะพึงนินคหะเสีย

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๗๕.

ไม่อย่างนั้นจะเกิดเป็นก๊กที่เรียกว่านิกายขึ้น ทอนกำลังสงฆ์ลงไป ในที่สุดไม่ตั้งอยู่ได้ ถ้าหมู่คณะมีสมบัติ ๒ อย่างนี้แล้วจะไม่มีความแตกแยกกันเลย

๓.๑.๑ สมัยพุทธกาล

ในสมัยที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่วัดโฆสิตาราม เมืองโกสัมพี ได้มีคณาจารย์ ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายพระวินัยธรและฝ่ายพระธรรมธร เกิดมีความเข้าใจผิดก่อความไม่สงบโดยวิวาทกันเรื่องน้ำชำระที่เหลือไว้ในเวจจกฐีเป็นเหตุ พระพุทธเจ้าทรงพยายามให้คณาจารย์ทั้ง ๒ ฝ่ายนั้นยินยอมกันหรือสามานสามัคคี ให้มีเมตตาธรรมต่อกัน แต่ไม่สำเร็จ ในที่สุด พระพุทธเจ้าต้องเสด็จหนีไปจำพรรษาที่ป่าเลไลยกะ จากตัวอย่างนี้แสดงถึงภาวะผู้นำในการแก้ปัญหาของพระพุทธเจ้าโดยใช้วิธีการหลีกเลี่ยง เป็นเหตุให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งสองฝ่ายเป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าต้องแยกพระองค์ออกห่างไปจำพรรษาที่อื่น จึงเป็นเหตุให้ชาวเมืองโกสัมพีลงโทษด้วยการไม่ให้ความอุปถัมภ์ทั้งสองฝ่ายในที่สุด^๒

กรณีตัวอย่างของพระเทวทัต ในสมัยพุทธกาลนั้น ขณะที่พระพุทธเจ้าเสด็จประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันมหาวิหารนั้นขณะนั้น พระเทวทัตคิดจะปกครองสงฆ์แทนพระพุทธเจ้า จึงไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าถวายบังคมพระพุทธเจ้า ซึ่งกำลังแสดงธรรมพุทธบริษัท พร้อมด้วยพระสงฆ์อยู่ ณ พระเวฬุวันมหาวิหาร พร้อมกับกราบทูล ว่า “พระเจ้าข้า เวลานี้ พระพุทธเจ้าก็ทรงชราแก่เฒ่าแล้ว ขอให้พระพุทธเจ้าจงทรงเป็นผู้มีความชวนชวายน้อย ทรงประกอบเรื่องๆ ซึ่งธรรมเครื่องอยู่สบายในทิวาสธรรมเถิด หม่อมฉันจักปกครองคณะสงฆ์เอง ขอพระองค์ได้โปรดมอบภิกษุสงฆ์แก่หม่อมฉันเถิด” แต่พระพุทธเจ้าทรงห้ามเสีย พระเทวทัตไม่พอใจจึงได้ผูกอาฆาต แล้วทูลขอให้ทรงบัญญัติข้อปฏิบัติเพิ่มอีก ๕ ข้อ ซึ่งเรียกว่าวัตร ๕ ประการ ได้แก่

- ๑) ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ให้ถือตลอดชีวิต ถ้าเข้าอาศัยบ้านมีโทษ
- ๒) ภิกษุผู้ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ให้ถือตลอดชีวิต ถ้ารับกิจนิมนต์มีโทษ
- ๓) ภิกษุผู้ถือผ้าบังสกุลเป็นวัตร ให้ถือตลอดชีวิต ถ้ารับจีวรที่คฤหัสถ์นำมาถวายมีโทษ
- ๔) ภิกษุผู้ถือการอยู่โคนต้นไม้เป็นวัตร ให้ถือตลอดชีวิต ถ้าเข้าอยู่อาศัยในที่มุงบังมีโทษ
- ๕) ภิกษุไม่พึงฉันทปลาและเนื้อตลอดชีวิต ถ้าฉันทมีโทษ^๓

ความขัดแย้งของบุคคลในองค์กร โดยการขัดแย้งมีอยู่ ๒ ลักษณะ คือ ขัดแย้งในเรื่องออกความคิดเห็นที่มีต่อคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ว่า นี่ไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่วินัย เรียกว่า ทิวาสสามัญญตา และความขัดแย้งในเรื่องของการปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนของสังคม (วินัย) ว่าการทำอย่างนี้ผิดวินัย ไม่ผิดวินัย เป็นต้น เรียกว่า ศีลสามัญญตา^๔ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงได้อธิบายว่าภิกษุทั้งหลายมักโต้แย้งกันว่า

- (๑) วิวาทกันว่าเป็นธรรม (๒) นี้ไม่เป็นธรรม

^๒ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระธรรมปัทมฐกถาแปล ภาค ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๗๔-๗๕.

^๓ วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๘๔/๓๐๑.

^๔ เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๕.

(๓) นี่เป็นวินัย	(๔) นี่ไม่เป็นวินัย
(๕) นี่พระตถาคตภาสิตไว้	(๕) นี่พระตถาคตมิได้ภาสิตไว้
(๗) นี่พระตถาคตทรงประพฤติมา	(๖) นี่พระตถาคตมิได้ทรงประพฤติมา
(๙) นี่พระตถาคตทรงบัญญัติไว้	(๘) นี่พระตถาคตมิได้บัญญัติไว้
(๑๑) นี่เป็นอาบัติ	(๑๐) นี่ไม่เป็นอาบัติ
(๑๓) นี่เป็นอาบัติเบา	(๑๒) นี่เป็นอาบัติหนัก
(๑๕) นี่เป็นอาบัติมีส่วนเหลือ	(๑๔) นี่เป็นอาบัติไม่มีส่วนเหลือ
(๑๗) นี่เป็นอาบัติหยาบ	(๑๘) นี่ไม่เป็นอาบัติหยาบ ^๕

จะเห็นว่าทั้ง ๑๘ ประการนี้ เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วก็จะพบว่าเป็นการวิวาทกันในสังคัมสงฆ์ ใน ๒ กรอบ คือ (๑) กรอบหลักการหรือหลักคำสอน เช่น คำสอนเรื่อง อัตตา อนัตตา เป็นต้น จัดเป็นความขัดแย้งในด้านของความเห็นที่มีต่อระบบปรัชญาคำสอนของพระพุทธศาสนา (๒) กรอบปฏิบัติการ หมายถึง ความขัดแย้งที่เกิดระหว่างวินัยหรือข้อห้ามกฎหมายของสังคัม กับความประพฤติของพระภิกษุว่าทำอย่างไรถูกหรือผิดวินัย กรณีอย่างนี้เป็นหรือไม่เป็นวินัย เป็นต้น

๓.๑.๒ สมัยหลังพุทธเจ้าปรินิพพาน

หลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ปรากฏเหตุการณ์สำคัญ จนเป็นเหตุให้เกิดการทำสังคายนาขึ้น โดยที่พระมหากัสสปะทรงชักชวนพระสงฆ์ให้ช่วยกันสังคายนาพระธรรมวินัย ซึ่งมีวัตถุประสงค์โดยสรุป คือ

๑) ป้องกันพวกอลัชชี มาย้ายิพระศาสนาด้วยเข้าใจว่า ปาพจรรย์ยอมสิ้นไปพร้อมกับองค์พระศาสดา

๒) ประกาศให้ทราบทั่ว พระศาสนายังดำรงอยู่ตราบเท่าที่พระธรรมวินัยยังมีผู้ศึกษา และถือปฏิบัติอยู่ ตามหลักการที่พระพุทธเจ้าตรัสให้ถือพระธรรมวินัยแทนองค์พระศาสดา

๓) ป้องกันพวกอธรรมวาที อวินยวาที ได้พรรคพวกแล้ว มีกำลังเบียดเบียนพวกธรรมวาที วินยวาทีในอนาคต

พระพุทธเจ้าก่อนที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ไม่ได้ทรงแต่งตั้งพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์แทนพระองค์ แต่ได้ตรัสไว้ว่า “เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว ธรรมวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว จักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย” จากพระดำรัสนี้ ชาวพุทธจึงยึดถือเอาพระธรรมวินัยเป็นองค์พระศาสดา ได้กำหนดจดจำพระธรรมวินัยเป็นมุขปาฐะ (คำออกจากปาก, ต่อจากปากกันมา, ข้อความที่ท่องจำกันมาด้วยปากเปล่า) สืบต่อกันมา ไม่ได้เขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

วิธีการรักษาพระธรรมวินัย เรียกว่า การสังคายนา (การสวดพร้อมกัน, การร้อยกรองพระธรรมวินัย) หมายถึงพระสงฆ์ประชุมตรวจชำระสอบทานและจัดหมวดหมู่คำสอนของพระพุทธเจ้าวางลงเป็นแบบแผนอันหนึ่งอันเดียวกัน การทำสังคายนาพระธรรมวินัยมีหลายครั้ง ในหลายประเทศ โดยเฉพาะในประเทศอินเดียมี ๓ ครั้ง (ฝ่ายเถรวาท) คือ

^๕ วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๒๕/๓๓๒.

สังคายนาครั้งที่ ๑

การสังคายนาครั้งที่ ๑ ทำเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานล่วงแล้ว ๓ เดือน ปรากรเรื่องสุภททิกษุผู้บวชเมื่อแก่กล่าวจ้วงจาบพระธรรมวินัยและปรารภที่จะให้พระศาสนาเจริญรุ่งเรืองอยู่สืบไป พระอรหันต์ ๕๐๐ องค์มีพระมหากัสสปเถระเป็นประธานและเป็นผู้ถาม พระอุบาลีเป็นผู้วิสัชนา (ตอบ) พระวินัย พระอาณนทเป็นผู้วิสัชนาพระธรรม ประชุมที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา ภูเขาเวภารบรรพต เมืองราชคฤห์ โดยมีพระเจ้าอชาตศัตรูเป็นศาสนูปถัมภก ทำอยู่ ๗ เดือนจึงเสร็จ

มูลเหตุการสังคายนา

๑) มูลเหตุในการทำสังคายนาครั้งนี้เกิดขึ้นมีภิกษุอยู่รูปหนึ่งชื่อสุภททะ กล่าวว่า ท่านทั้งหลายจะร้องไห้กันไปทำไม เมื่อสมัยที่พระพุทธเจ้ายังอยู่ พระองค์ทรงเข้มงวดกวดขัน คอยชี้ว่านี่ถูกนี่ผิด นี่ควร นี่ไม่ควร ทำให้พวกเราลำบาก บัดนี้พระองค์ปรินิพพานไปแล้ว พวกเราจะได้อะไรตามใจชอบเสียที เมื่อพระมหากัสสปเถระได้ฟังดังนั้นก็รู้สึกสลดใจ ดำริว่าแม้พระพุทธเจ้าปรินิพพานไปใหม่ๆ ยังปรากฏผู้มีใจวิปริตจากธรรมวินัยถึงเพียงนี้ ถ้าปล่อยไว้นานเข้า คำสอนทางพระพุทธศาสนาอาจถูกบิดเบือนไปได้

๒) เพื่อความยั่งยืนของพระธรรมวินัย และความถูกต้อง

๓) เพื่อระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้า^๖

ในการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ปัญหาที่เกี่ยวกับศีลสามัญญทานั้น ปรากฏในส่วนของมติที่ประชุมสงฆ์เกี่ยวกับพระพุทธานุญาตให้สงฆ์ถอนสิกขาบทเล็กน้อยได้ โดยปัญหาอยู่ที่ว่าสิกขาบทเล็กน้อยคือส่วนไหน ผลจากการทำสังคายนาครั้งนั้นพระมหากัสสปะทรงไม่ถอนสิกขาบท หลังจากทำสังคายนาเสร็จสิ้นก็เกิดปัญหาการไม่ยอมรับสิกขาบทบางส่วนจากพระปุราณะ ซึ่งมีความเห็นในพระวินัยบางข้อที่แตกต่างกับพระมหากัสสปะ ได้แก่ สิกขาบท ๘ ข้อ คือ

๑) อันโตวุตถะ	ของอยู่ภายในที่อยู่
๒) อันโตปิกกะ	ให้สุดในภายในที่อยู่
๓) สามปิกกะ	ให้สุดเอง
๔) อุกคหิตะ	หีบของยังมิได้รับประเคน
๕) ตโตนีหฺนุชะ	ของที่นำมาจากที่นิมนต์
๖) ปุเรภัตตะ	ของรับประเคนในกาลก่อนแห่งภัต
๗) วนัญฐะ	ของอยู่ในป่า
๘) โปกขรัญฐะ	ของอยู่ในสระ ^๗

กรณีการสังคายนาครั้งที่ ๑ นั้นเมื่อวิเคราะห์จากพฤติกรรมของพระปุราณะพบว่า ท่านยึดมั่นและถือเอาตามที่ตัวเองเคยได้ยินได้ฟังมาว่าควรปฏิบัติตามสิกขาบท ๘ ประการที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ตลอดไป ในขณะที่พระมหากัสสปเถระ และคณะได้ชี้ให้เห็นว่าข้อเท็จจริงหรือข้อมูลดังกล่าว นั้น พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุปฏิบัติได้เฉพาะในยุคข้าวยากหมากแพงเท่านั้น และ

^๖ เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, หน้า ๕๖.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๒.

ถึงแม้ว่าพระมหากษัตริสพระจะยกเหตุผลอันใดมาชี้แจง แต่พระปราณะก็ไม่ยอมปฏิบัติตาม จะขอปฏิบัติตามมติของตนเองเท่านั้น ซึ่งประเด็นความขัดแย้งของพระเถระทั้งสอง กลุ่มนี้จึงเกิดขึ้นจากการยืนยันแหล่งที่มาของข้อมูลที่แตกต่างกัน

สังคายนาครั้งที่ ๒

การสังคายนาครั้งที่ ๒ ทำเมื่อ พ.ศ. ๑๐๐ ปราบปรามเรื่องพวกภิกษุวัชชีบุตรแสดงวัตถุ ๑๐ ประการ นอกธรรมนอกรวินัย ประชุมพระอรหันต์ ๗๐๐ องค์ มีพระยสะกัณทกบุตรเป็นประธาน พระเรวตะเป็นผู้ถาม พระสัพพกามีเป็นผู้วิสัชนา ทำที่วาลิการาม เมืองเวสาลี ได้พระเจ้ากาลาโศกราช เป็นศาสนูปถัมภก ทำอยู่ ๘ เดือนจึงเสร็จ

มูลเหตุการสังคายนา ข้อปรารภในการทำสังคายนาครั้งนี้เกิดขึ้นเมื่อ พระยสะกัณทกบุตร พบเห็นข้อปฏิบัติย่อหย่อน ๑๐ ประการทางพระวินัยของภิกษุวัชชีบุตร เช่น ควรเก็บเกลือไว้ในเขาสัตว์เพื่อรับประทานได้ ควรฉันอาหารยามวิกาลได้ ควรรับเงินทองได้ เป็นต้น พระยสะกัณทกบุตรจึงชวนพระเถระต่างๆ ให้ช่วยกันวินิจฉัย แก้ความถ้อยผิดครั้งนี้ เหตุการณ์ในการสังคายนาและผลที่ตามมาคือการแบ่งแยกเป็นนิกายต่างๆ ๑๘ นิกาย^๕

วัตถุ ๑๐ ประการ อันเป็นข้อโต้เถียงกันของพระวัชชีบุตร เกี่ยวกับพระวินัยว่าควรไม่ควรจนเป็นมูลเหตุให้เกิดการทำสังคายนาครั้งที่ ๒ ได้แก่

๑) **สิงคโลณกัปปะ** พระภิกษุสั่งสมเกลือในกลักเขาเป็นต้น แล้วนำไปผสมอาหารอื่น ฉันทได้ไม่เป็นอาบัติ ซึ่งผิดพุทธบัญญัติว่า ภิกษุสั่งสมของเคี้ยวของตน เป็นอาบัติปาจิตตีย์

๒) **ทวังคูลกัปปะ** ภิกษุฉันอาหารเวลาตะวันบ่ายล่วงไปแล้ว ๒ องค์ได้ไม่เป็นอาบัติ ซึ่งขัดกับพระบัญญัติที่ห้ามภิกษุฉันอาหารในยามวิกาล ถ้าฉันเป็นอาบัติปาจิตตีย์

๓) **คามันตรกัปปะ** ภิกษุฉันจากวัด แล้วเข้าไปในบ้าน เขาถวายอาหารก็ฉันได้อีกในเวลาเดียวกัน แม้ไม่ได้ทำวินัยกรรมมาก่อนซึ่งขัดกับพระบัญญัติที่ห้ามภิกษุฉันอดิเรก ถ้าฉันต้องอาบัติปาจิตตีย์

๔) **อวาสาทกัปปะ** อวาสาทใหญ่มีสีมาใหญ่ ทำอุโบสถแยกกันได้ ในพระวินัยห้ามการทำอุโบสถแยกกัน ถ้าแยกกันเป็นอาบัติปาจิตตีย์

๕) **อนุมตีกัปปะ** ถ้ามีภิกษุที่ควรนำฉันหะมามีอยู่ แต่มิได้นำมาจะทำอุโบสถก่อนก็ได้ แต่พระวินัยห้ามไม่ให้กระทำเช่นนั้น

๖) **อาจณิกัปปะ** ข้อปฏิบัติอันใดที่เคยปฏิบัติกันมาตั้งแต่ครูบาอาจารย์ แม้ประพฤติผิดก็ควร

๗) **อมัตถิกกัปปะ** ภิกษุฉันอาหารแล้วไม่ได้ทำวินัยกรรมก่อน ฉันทนมนสที่มิได้แปลเป็นนมสัมนไม่ควร แต่วัชชีบุตรว่าควร

๘) **ชโลคิง ปาตุง** เหล้าอ่อนที่ไม่ได้เป็นสุราน้ำเมาฉันได้ ซึ่งขัดพระวินัยที่ห้ามดื่มน้ำเมา

๙) **อทคกัถ นิสีทนัง** ภิกษุใช้ผ้าสีทนะที่ไม่มีชายก็ควร

๑๐) **ชาตรุปรชตัง** ภิกษุรับเงินและทองก็ได้

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๕-๑๒๖.

มูลเหตุหลัก ๒ ประการนี้ มีความสำคัญในการทำให้เกิดความคิดความเข้าใจ การตีความหลักธรรมแตกต่างกันไป จนกลายเป็นนิกายต่างๆ อย่างไรก็ตามในช่วงพุทธปรินิพพานยังไม่ถึง ๑๐๐ ปี ยังไม่มีการแบ่งแยกเป็นนิกายชัดเจน จนถึงหลังจากพระพุทธองค์ปรินิพพานได้ ๑๐๐ ปี ในการสังคายนาครั้งที่ ๒ ได้มีคณะสงฆ์มหาสังฆิกะ ซึ่งมีจำนวนมากได้แยกจากกลุ่มเถรวาทเดิม โดยมีมูลเหตุจากความเห็นที่แตกต่างเรื่องหลักปฏิบัติของภิกษุ และมหาสังฆิกะได้แยกกลุ่มนิกายย่อยออกไปอีก ๑๘ นิกาย ในกาลต่อๆ มา เนื่องจากมีที่ชนะ อุดมคติ การตีความหลักธรรม และวัตรปฏิบัติที่แตกต่างกัน

กรณีการทำสังคายนาครั้งที่ ๒^๙ จะเห็นว่าวัตถุประสงค์ ๑๐ ประการที่พระภิกษุเมืองวัชชีได้นำเสนอนั้นสอดคล้องกับสิ่งที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสเอาไว้ใน ๕ ประการหลักด้วยกัน ข้อเท็จจริงหรือข้อมูลดังกล่าวนี้เป็นข้อมูลที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงกับหลักการที่ปรากฏในพระไตรปิฎกตามที่พระสงฆ์กระแสหลักนำมากล่าว และชี้ให้เห็นถึงความผิดปกติของกลุ่มพระภิกษุเมืองวัชชี การที่ฝ่ายพระภิกษุเมืองวัชชีเข้าถึงข้อมูลที่ผิดพลาดดังกล่าว ได้ทำให้เกิดความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงจนนำไปสู่การสังคายนาครั้งที่ ๓

สังคายนาครั้งที่ ๓

การสังคายนาครั้งที่ ๓ ทำเมื่อ พ.ศ. ๒๓๔ ปรารภเรื่องพวกเดียรฉัตรจำนวนมากปลอมบวชในพระพุทธศาสนา ประชุมพระอรหันต์ ๑,๐๐๐ องค์ มีพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระเป็นประธาน และเป็นผู้ถาม พระมัชฌันติกเถระ กับพระมหาเทวเถระ เป็นผู้วิสัชนา ทำที่โอศุการาม เมืองปาฏลิบุตร ได้พระเจ้าอโศกมหาราช หรือพระเจ้าศรีธรรมราชาศรัทธาเป็นศาสนูปถัมภก ทำอยู่ ๙ เดือนจึงเสร็จ

มูลเหตุสังคายนา ข้อปรารภในการทำสังคายนาครั้งนี้เกิดขึ้นเมื่อ มีพวกเดียรฉัตร หรือนักบวชศาสนาอื่นมาปลอมบวช ด้วยเห็นแก่ลาภสักการะ และเพื่อบ่อนทำลายพระพุทธศาสนา ได้แสดงลัทธิและความเห็นของตนว่า “เป็นพระพุทธศาสนา เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า” พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ จึงได้ขอความอุปถัมภ์จากพระเจ้าอโศกมหาราชสังคายนาพระธรรมวินัยเพื่อกำจัดความเห็นของพวกเดียรฉัตรออกไป

ปัญหาเกี่ยวกับหลักศีลสามัญญตาในยุคหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วนั้น มีมูลเหตุมาตั้งแต่การทราบข่าวการปรินิพพานของพระพุทธเจ้า ดังจะเห็นจากมูลเหตุของการทำสังคายนาตามที่ยกมาแล้วข้างต้น ซึ่งปัญหาในส่วนของพระวินัย (สิกขาบท) นี้เป็นปัญหาที่มีมาแล้วตั้งแต่ครั้งพุทธกาลเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสาเหตุหลักๆ ของการโต้เถียงกันของสงฆ์มาจากปัญหาว่าด้วยหลักทิวฐีสามัญญตา การมีทิวฐีดีงามเสมอกันเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น สันตสุข หรือขจัดปัญหา (to be endowed with right views along with one's fellows, openly and in private) และศีลสามัญญตา การมีศีลบริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ (to keep

^๙ วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๕๕/๔๐๙-๔๑๙.

without blemish the rules of conduct along with one's fellows, openly and in private)

๓.๑.๓ ปัจจุบัน

ปัจจุบันทั้งในสังคมไทยและสังคมอื่นๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนา กำลังเผชิญกับปัญหานานาประการ ซึ่งพอสรุปได้เป็น ๓ ประเด็น คือ ๑) ปัญหาทำลายที่เกิดจากภายในหน่วยงานพระพุทธศาสนา ๒) ปัญหาทำลายที่เกิดจากการรุกรานของลัทธิความเชื่อและศาสนาอื่นๆ ๓) ปัญหาทำลายที่เกิดจากระบบความเชื่อและค่านิยมตามสื่อสมัยใหม่ ในงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยจะได้กล่าวเฉพาะปัญหาที่เกิดจากภายในพระพุทธศาสนาเท่านั้น

หน่วยงานพระพุทธศาสนา คือ รูปแบบบรรทัดฐาน ข้อปฏิบัติต่างๆ สถานภาพ ตำแหน่งหน้าที่หรือบทบาท ซึ่งผู้มีตำแหน่งในหน่วยงานจะต้องปฏิบัติ ส่วนประกอบที่สำคัญก็คือหลักคำสอนในพระไตรปิฎกของพระพุทธเจ้าและพระสาวก รวมทั้งด้านพิธีกรรม ศาสนสถาน และแนวคำสอนอื่นๆ ที่พุทธบริษัทในพระพุทธศาสนาจะพึงปฏิบัติต่อกันและกัน ทั้งพระภิกษุ สามเณร ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนานั้นมีมูลมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อเหตุเกิดในครั้งพุทธกาลนั้นยังมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้วินิจฉัย แต่ปัจจุบันเมื่อเกิดปัญหาต่างๆ ขึ้น คณะสงฆ์ก็มีทัศนะที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงปัญหาที่เป็นข้อถกเถียงกันของสงฆ์ ได้แก่

๑) การอธิบายความตามหลักพระธรรมวินัย เป็นปัญหาหลักที่สำคัญในการทำให้เกิดความอ่อนแอของพระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและต่อไปในอนาคต การแตกแยกทางความคิดได้เกิดมาแล้วตั้งแต่หลังพุทธปรินิพพาน มีมูลเหตุจากพระภิกษุรูปหนึ่งชื่อว่าพระสุภัททะ ได้แสดงความคิดเห็นเปิดเผยว่า ต่อไปนี้ใครมีความคิดเห็นในหลักธรรมอย่างไร ก็สามารถแสดงความคิดเห็นและตีความได้โดยอิสระ ไม่จำเป็นต้องหวาดกลัวต่ออะไรทั้งสิ้น เพราะพระพุทธเจ้าได้ปรินิพพานแล้ว เรื่องราวอันมีมูลเหตุจากพระสุภัททะนี้เป็นที่กล่าวกันอย่างกว้างขวาง โดยปรารภเหตุดังกล่าว พระอริยสาวกในสมัยนั้น อันประกอบด้วยพระมหากัสสปะเถระ พระอุบาลีเถระ และพระอานนทเถระ เป็นต้น ได้อาศัยมูลเหตุดังกล่าวในการสังคายนาพระธรรมวินัย เพื่อชำระหลักคำสอนของพระพุทธองค์ให้เป็นหมวดหมู่ เพื่อเป็นหลักแนวทางแห่งการปฏิบัติร่วมกัน พอเวลาผ่านไปพระสาวกรุ่นต่อๆ มา มีความคิดเห็นไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อธิบายพระธรรมวินัยแตกต่างกันในบางหมวด ไม่สามารถร่วมกันได้จนเกิดนิกายใหม่ขึ้นมา คือ นิกายมหายาน ซึ่งมุ่งเน้นช่วยคนให้ได้เป็นจำนวนมากๆ มีพระอวตารของพระพุทธเจ้าในปางต่างๆ เพื่อจะได้มาช่วยเหลือพุทธศาสนิกชนได้อย่างทั่วถึง และที่สำคัญเป็นการแย่งศาสนิกชนกับศาสนาพราหมณ์ในขณะนั้นด้วย ซึ่งการต่อสู้ในด้านพิธีกรรม การสื่อสารระหว่างศาสนิกกับศาสนากำลังซับซ้อนเกี่ยวกันระหว่างทั้งสองศาสนา พร้อมทั้งโจมตีนิกายเดิมว่าเป็นนิกายที่คับแคบช่วยเหลือศาสนิกชนได้ทีละไม่กี่คน พร้อมทั้งเรียกนิกายเดิมว่าหินยานหรือเปลี่ยนเป็นนิกายเถรวาทในการต่อมา การแตกแยกทางความคิดของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาในการต่อมาได้แตกออกเป็นนิกายย่อยๆ อีกเป็นจำนวนมาก

สำหรับสังคมไทย การปฏิบัติที่แตกต่างกัน การอธิบายพระธรรมวินัยต่างกัน ก็มีให้เห็นเช่นกัน เช่น การเกิดคณะธรรมยุติกนิกาย สาเหตุมาจากการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยแตกต่างกัน การเกิดขึ้นของสำนักสันตือโศก ที่เน้นการทานอาหารมังสวิรัต และสำนักวัดพระธรรมกายที่สอน

การฝึกสมาธิแบบกำหนดลูกแก้วและอธิบายพระนิพพานเป็นอัตตา จากกรณีดังกล่าวทำให้เกิดการแตกแยกในพระพุทธศาสนาของเมืองไทยอย่างรุนแรง ซึ่งกระทบกระเทือนต่อศรัทธาของประชาชนอย่างมากในปัจจุบันและในอนาคต

๒) ปัญหาการประพาศติผิดพระธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณร เป็นปัญหาที่วิกฤตที่สุดในปัจจุบัน เพราะพระภิกษุสามเณรเป็นตัวแทนของพระรัตนตรัย ความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระพุทธศาสนานั้น ส่วนหนึ่งมาจากการประพาศติปฏิบัติของพระภิกษุสามเณร หากท่านเหล่านั้นประพาศติผิดต่อพระธรรมวินัยแล้ว ย่อมมีผลต่อศรัทธาของประชาชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ปัญหาการประพาศติผิดพระวินัยของพระภิกษุสามเณรนั้น พอจะสรุปสาเหตุได้ดังนี้ คือ

(๑) พระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนาของสังคมไทยมีพื้นฐานทางครอบครัวแตกต่างกัน

(๒) มีระดับการศึกษาและสติปัญญาแตกต่างกัน

(๓) เหตุจูงใจในการบรรพชาและอุปสมบทแตกต่างกัน

(๔) การขอบรรพชาและอุปสมบท เป็นกระบวนการที่ทำได้ง่าย ไม่มีระเบียบในการปฏิบัติเป็นมาตรฐานเดียวกันในการพิจารณาและฝึกก่อนให้การบรรพชาและอุปสมบท

(๕) พระอุปัชฌาย์ผู้มีอำนาจตามกฎหมายในการให้บรรพชาและอุปสมบท ไม่ได้อบรมสั่งสอนพระบวชใหม่ที่ตนบวชให้เท่าที่ควร มุ่งเน้นอดีตเรกลาภอันเกิดจากผู้บวชเป็นหลัก จึงได้แต่ปริมาณ ไม่ได้คุณภาพตามต้องการ ควรมีมาตรการหรือมาตรฐานให้กับพระอุปัชฌาย์ทุกรูปได้นำไปเป็นแนวปฏิบัติที่ชัดเจนกว่าที่เป็นอยู่

(๖) เจ้าอาวาสที่มีหน้าคุณแลอบรมสั่งสอนไม่มีเวลาอันเนื่องจากอำนาจต่างๆ เบ็ดเสร็จอยู่กับเจ้าอาวาสหมด อะไรๆ ก็อยู่กับเจ้าอาวาสหมด ทำให้เจ้าอาวาสไม่มีเวลาต่อการอบรมสั่งสอน เพราะภารกิจต่างๆ เบียดบังเอาเวลาไปหมด

(๗) สื่อมวลชนเสนอข่าวเกินความเป็นจริง โดยมุ่งขายข่าวมากกว่าจะร่วมรับผิดชอบต่อปัญหา บางทีข่าวไม่เป็นจริงอย่างที่เสนอไปแล้ว แต่ไม่มีความรับผิดชอบใดๆ ทำให้พระภิกษุที่ติดกเป็นจำเลยที่ถูกสังคมตัดสินผิดแล้ว โดยไม่มีโอกาสชี้แจงต่อสังคมเลย

พระพุทธศาสนาในปัจจุบันไม่มีเวลาพอที่จะรอการปฏิรูปหน่วยงานจากคณะใดคณะหนึ่งแล้ว พุทธบริษัททั้ง ๔ ต้องร่วมมือร่วมใจกันในการปฏิวัติหน่วยงาน หลักการบริหาร หลักการดำเนินงาน การติดตามผล ทำงานเป็นเครือข่ายทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ จนถึงระดับโลก เพื่อให้ตอบสนองต่อความเป็นไปของสังคม หรือเราจะรอวันพระพุทธศาสนาสูญสิ้นจากเมืองไทยมาถึง

๓.๒ ความขัดแย้งในสงฆ์

จริงอยู่ที่ผู้เข้ามาบวชเป็นสมาชิกของสงฆ์แม้จะมีเป้าหมายคือการขัดเกลาจิตใจ แต่เมื่อกิเลสยังไม่หมดก็ย่อมมีการปฏิบัติที่ขัดแย้งกัน หรือแม้แต่พระอรหันต์ก็อาจมีการปฏิบัติที่ขัดแย้งกันได้ เพราะความขัดแย้งนั้นเป็นปกติกาที่สงฆ์ถือปฏิบัติที่บางท่านอาจจะรู้และเข้าใจเป็นอย่างดี ส่วนบางรูปไม่รู้และไม่เข้าใจก็ได้ ทั้งนี้ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในคณะสงฆ์เรียกว่า อธิกรณ์ ซึ่งหมายถึง เหตุ/ปัญหา/

คดี/เรื่องหรือกรณี หรือหมายถึง เรื่องที่เกิดขึ้นแล้วสงฆ์จะต้องจัดต้องทำ เรื่องที่สงฆ์จะต้องดำเนินการ^{๑๐} ซึ่งมีทั้งที่เป็นปัญหาด้านการทะเลาะวิวาท การโจทก์ปรับอาบัติกัน การพิจารณาโทษ หรือการประกอบพิธีกรรมบางอย่าง เช่น การทอดกฐิน, การอุปสมบท เป็นต้น ก็รวมเรียกว่าอริกรรมเช่นกัน ดังนั้นคำว่าอริกรรมจึงไม่ได้หมายความถึงเฉพาะเรื่องราวเหตุการณ์ที่เป็นปัญหาเท่านั้น แต่ยังมี ความหมายรวมถึงเรื่องราวหรือกิจของสงฆ์คือหน้าที่, ระเบียบปฏิบัติ เช่น การอุปสมบท การทอดกฐิน เป็นต้น แต่หากพิจารณาตามความหมายของภาษาไทยตามบทนิยามในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง เรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เป็นคดีความ เป็นโทษ เช่น การทะเลาะ วิวาท ชกต่อยกัน^{๑๑}

เรื่องที่เกิดขึ้นแล้วต้องจัดต้องทำ เรื่องที่สงฆ์ต้องดำเนินการ มี ๔ อย่าง คือ วิวาทาธิกรรม การเถียงกันเกี่ยวกับพระธรรมวินัย อนุวาทาธิกรรม การโจทก์หรือกล่าวหากันด้วยอาบัติ อาปัตตาธิกรรม การต้องอาบัติ การปรับอาบัติ และการแก้ไขตัวให้พ้นจากอาบัติ และกิจจาธิกรรม กิจจรุระต่างๆ ที่สงฆ์ จะต้องทำ เช่น ให้อุปสมบท ให้ผ้ากฐิน ในภาษาไทยอริกรรมมีความหมายเลื่อนรางลง และแคบเข้า กลายเป็น คดีความ โทษ เป็นต้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), ๒๕๔๖: ๓๐๗, ๓๒๖, ๓๑๘, ๓๔๘, ๑๕) มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) วิวาทาธิกรรม จัดเป็นกลุ่มปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการทะเลาะวิวาทในเรื่องของพระธรรมวินัย ส่วนการทะเลาะกันของชาวบ้าน เป็นต้นไม่ถือว่าเป็นวิวาทาธิกรรม วิวาทที่จัดเป็นอริกรรม การวิวาทซึ่งเป็นเรื่องที่สงฆ์จะต้องเอาธุระดำเนินการพิจารณาระงับ ได้แก่การเถียงกันปรารภพระธรรมวินัย เช่นเถียงกันว่า สิ่งนี้เป็นธรรม เป็นวินัย สิ่งนี้ไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่วินัย ข้อนี้พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ข้อนี้ไม่ได้ตรัสไว้

มูลเหตุของวิวาทาธิกรรมสาเหตุที่ก่อให้เกิดการวิวาทกันมีอยู่ ๒ ประการ คือ (๑) การก่อความทะเลาะวิวาทกันขึ้นด้วยความปรารถนาตีแก่ธรรมและวินัยมีกุศลมูลที่ประกอบด้วย อโลภะ อโทสะ อโมหะ เป็นที่ตั้ง (๒) การก่อความทะเลาะวิวาทกันขึ้นด้วยความปรารถนาร้ายเป็นการทำไปด้วยอกุศลมูลประกอบด้วย โลภะ โทสะ โมหะ^{๑๒} หรือเป็นการกระทำไปเพื่อเอาชนะฝ่ายตรงข้าม หรือทั้ง ๒ ฝ่ายมุ่งเอาชนะซึ่งกันและกัน

๒) อนุวาทาธิกรรม การโจทก์ที่จัดเป็นอริกรรม คือ การโจทก์ด้วยอาบัติ เรื่องการกล่าวหากันสำหรับอนุวาทาธิกรรมจัดกลุ่มปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการฟ้องร้องใส่ความกันของภิกษุ ซึ่งเป็นผู้ยังมีกิเลสมีจิตคิดร้ายหมายจะเอาชนะผู้รักษารธรรม ความหมายของคำว่า อนุวาทาธิกรรม หมายถึง กิริยาที่พระภิกษุโจทก์ฟ้องกันด้วยข้อหาเรื่องศีลวิบัติ อาจารย์วิบัติ ติกุฐิวิบัติ หรืออาชีวิวิบัติ, การโจทก์การกล่าวหาเพื่อฟ้องร้องกัน การประทุ้วง ความเป็นผู้คล้อยตาม การทำความพยายามในการโจทก์

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๖๒-๓๖๓.

^{๑๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๙๑๒.

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๘๑-๒๘๒,

ฟ้องร้อง การให้ความสำคัญต่อความพยายามในเรื่องนั้น^{๑๓} ซึ่งลักษณะดังกล่าวถือว่าเป็นลักษณะของการฟ้อง หรือเป็นโจทก์ฟ้องร้องกัน นอกจากนี้อนุวาทิกรณยังมีองค์ประกอบของการฟ้องกันอยู่ ๕ ประการ คือ (๑) เรื่องที่เกิดขึ้นหรือข้อหา (ญัตติ) (๒) มีผู้ถูกกล่าวหา (๓) มีผู้กล่าวหา (๔) มีวัตถุประสงค์ คือ สิ่งของที่อยู่ในที่เกิดเหตุหรือมีบุคคลอื่นที่จะพ้ออ้างเป็นพยานได้(๕) มีองค์การฝ่ายรับฟ้องและดำเนินการไต่สวนพิจารณาคดีคือสงฆ์ กล่าวคือเมื่อภิกษุไปพบเหตุการณ์ต่างๆ แล้วก็มักจะยกเอาเหตุการณ์เหล่านั้นขึ้นมาพูดคุ้ยบ้าง โพนทนา ฟ้องต่อองค์การสงฆ์บ้าง ซึ่งบางเรื่องก็เป็นเรื่องดีบางเรื่องก็เป็นเรื่องที่ไม่ดี เป็นต้น เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะ (ก) มีบทบัญญัติว่าสมาชิกทุกรูปในสังคมหากพบเห็น ได้ยิน สงสัยรังเกียจในพฤติกรรมของภิกษุเพื่อนสมาชิกรูปใดต้องฟ้องเพราะถือเป็นหน้าที่ถ้าหากไม่ดำเนินการฟ้องปกปิดเรื่องนั้นไว้จะถือว่าเป็นความผิด (ข) เป็นธรรมเนียมหรือวัฒนธรรมของอินเดียโบราณที่ถือว่าการฟ้องเป็นการตักเตือนผู้กระทำความผิดให้สำนึก^{๑๔}

มูลเหตุของการฟ้องร้องกันทางพระวินัย (อนุวาทิกรณ) เมื่อพิจารณาในแง่ของบ่อเกิดของอนุวาทิกรณเราจะพบว่า มีสาเหตุ คือ สาเหตุของการฟ้องร้องเรียกว่าอนุวาทมูล มี ๖ ประการ คือ (๑) ผู้ฟ้องร้องมีความมักโกรธ (๒) มีความผูกโกรธ (๓) ไม่มีความเคารพยำเกรงในพระศาสนา (๔) ไม่มีความเคารพยำเกรงในพระธรรม (๕) ไม่มีความเคารพยำเกรงในพระสงฆ์ (๖) ไม่ทำสักขาบทให้บริบูรณ์ เมื่อภิกษุมีลักษณะดังกล่าวก็จะมีภารกิจฟ้องร้องกันขึ้น^{๑๕}

๓) อาบัติตติกรณ อธิกรณคืออาบัติ หมายความว่า การต้องอาบัติและการถูกปรับอาบัติ เป็นอธิกรณโดยฐานเป็นเรื่องที่จะต้องจัดทำ คือระงับด้วยการแก้ไข ปลดเปลื้องออกจากอาบัตินั้นเสีย มีการปลงอาบัติ หรือการอยู่กรรม เป็นต้น อาบัติตติกรณจัดเป็นกลุ่มปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการกระทำผิดวินัยของภิกษุ ทั้งที่เป็นอาบัติหนักและอาบัติเบาซึ่งสงฆ์จะต้องดำเนินการชำระหรือแก้ไขปัญหานั้น

อาบัติตติกรณ หมายถึง อธิกรณคือการต้องอาบัติและการถูกปรับอาบัติ เป็นอธิกรณโดยฐานเป็นเรื่องที่จะต้องจัดทำคือระงับด้วยการแก้ไขปลดเปลื้องออกจากอาบัตินั้นเสียด้วยการปลงอาบัติ หรือการทำการกรรมเพื่อระงับอาบัติ ซึ่งเป็นกรรมวิธีที่ท่านบัญญัติไว้ หรือหมายถึง อธิกรณที่เกิดขึ้นจากการประพฤติผิดพระธรรมวินัยของพระภิกษุ ซึ่งจะต้องกระทำคืบคือต้องปลดเปลื้องให้หมดไปโดยกระทำต่อหน้าภิกษุบ้างหรือจะต้องเข้าอยู่กรรมเพื่อแสดงเจตนาที่ออกจากอาบัตินั้นบ้าง

ประเภทของอาบัติตติกรณ สำหรับประเด็นเรื่องอาบัติที่จัดได้ว่าเป็นอธิกรณที่สงฆ์จะพึงแก้ไขหรือกระทำคืบให้กับภิกษุผู้ต้องอาบัติมีอยู่ ๒ ประเภทคือ (๑) อาบัติหนัก ได้แก่ อาบัติปาราชิก และอาบัติสังฆาทิเสส มีโทษตั้งแต่หมดความเป็นพระจนถึงมีโทษที่จะต้องอยู่ปริวาสกรรม (๒) อาบัติเบา หรืออาบัติเล็กน้อย ได้แก่ ฤตัจฉัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ ทุพภาษิต เมื่อภิกษุต้องเข้าแล้วจะต้องแสดงคืบต่อบุคคลหรือคณะบุคคลก็ได้

ในอาบัติทั้ง ๒ ประเภทนั้นอาบัติหนักจัดเป็นอาบัติที่ต้องการลงโทษผู้ล่วงละเมิดไม่ให้เป็นอย่าง เรียกรวมอาบัติหมวดนี้ว่าเป็นสลวิบัติ ส่วนอาบัติเบาเป็นโทษที่เกี่ยวข้องกับมารยาท

^{๑๓} วิ. จุ. (ไทย) ๖/๒๑๕/๒๔๕-๒๔๖

^{๑๔} วิ.ป. (ไทย) ๘/๒๘๔/๓๘๔.

^{๑๕} วิ.ป. (ไทย) ๘/๒๗๓/๓๖๖-๓๖๗, ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๔๕/๕๔.

หรือเป็นโทษที่ป้องกันความเป็นคนโหดร้าย เรียกว่าเป็นอาจารย์บัตติ จะเห็นได้ว่าการที่จะออกจากอาบัติได้จะต้องมีวิธีการซึ่งพระวินัยได้กำหนดไว้คือ (๑) ถ้าเป็นอาบัติหนัก ได้แก่ ปาราชิก จะต้องสละสมณเพศคือสึกอย่างเดียวจึงจะพ้น (๒) ถ้าเป็นอาบัติสังฆาติเสสจะต้องอยู่ปริวาสและให้สงฆ์สวดมานัตี ประพฤติวัตร ๖ ราตรี ก่อน เมื่อสงฆ์ให้อภัยท่านจึงจะถือว่าออกจากอาบัติได้ และ (๓) ถ้าเป็นอาบัติเล็กน้อยจะแสดงต่อสงฆ์หรือบุคคลคณะบุคคลก็พ้นได้ หรือจะสรุปรายๆ การออกอาบัติก็คือ (๑) ออกด้วยกาย (๒) ออกด้วยวาจา และ (๓) ออกด้วยกายและวาจา^{๑๖} หรือ (๑) ออกในท่ามกลางสงฆ์ ได้แก่อาบัติ ปาราชิก สังฆาติเสส (๒) ออกในท่ามกลางคณะ ได้แก่ อาบัตินิสัคคียปาจิตตีย์ หรือปาจิตตีย์ (๓) ออกในท่ามกลางบุคคล ได้แก่ อาบัติเล็กๆ อื่นๆ^{๑๗} เป็นต้น

๔) กิจจาธิกรณ์ หมายถึง กลุ่มปัญหาที่เป็นกิจที่สงฆ์จะพึงกระทำให้สำเร็จลงเพราะเป็นหน้าที่และเป็นสิ่งที่จำเป็นจะต้องร่วมกันทำให้สำเร็จ การงานเป็นอธิกรณ์ คือ เรื่องที่เกิดขึ้นอันสงฆ์ต้องจัดต่องหาหรือกิจธุระที่สงฆ์จะพึงทำ อรรถกถาพระวินัยว่าหมายถึงกิจอันจะพึงทำด้วยประชุมสงฆ์ ได้แก่ สังฆกรรม

กิจจาธิกรณ์ หมายถึง กิจอันจะพึงกระทำด้วยการประชุมสงฆ์ ต่างโดย อปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติหุตติกรรม ญัตติจตุตถกรรม^{๑๘} หรือหมายถึง กิจที่สงฆ์พึงกระทำให้เสร็จสิ้นไป หรือกิจที่สงฆ์พึงจะเข้าไประงับเหตุอันไม่งามอันจะก่อให้เกิดความวุ่นวายขึ้นภายในซึ่งกิจนี้เรียกว่า นิคกรรม ที่สงฆ์จะพึงข่มภิกษุบ้างคฤหัสถ์บ้างตามสมควรแก่โทษ และเมื่อยอมสำนึกผิดสงฆ์จะต้องทำการระงับการลงนิคกรรมเพื่อให้เขาสามารถที่จะเข้าไปอยู่ในสังคมได้อย่างปกติ

ประเภทของกิจจาธิกรณ์ เมื่อว่าโดยเนื้อความของคำอธิบายคำว่า กิจจาธิกรณ์ ดังกล่าวสามารถแบ่งประเภทของกิจจาธิกรณ์ไว้เป็น ๒ ประเภท คือ (๑) กิจที่เป็นพิธีกรรม ได้แก่ อปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติหุตติกรรม และญัตติจตุตถกรรม เป็นต้นโดยกิจประเภทนี้คือ การอุปสมบท การรับภิกษุ เป็นต้นซึ่งเป็นพิธีกรรมที่สงฆ์จะต้องทำให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของพระธรรมวินัยหากทำไม่ถูกต้องก็จะต้องได้รับโทษเช่นกัน (๒) กิจที่เป็นการลงโทษผู้กระทำผิดที่เรียกว่านิคกรรม ในกรณีที่เกิดภิกษุหรือฆราวาสทำความวุ่นวายให้เกิดกับสงฆ์จำเป็นต้องมีมาตรการลงโทษที่เรียกว่า นิคกรรม ได้แก่ มีนีสยกรรม ปัพพาทนียกรรม เป็นต้น ซึ่งคำว่า นิคคหะ แปลว่า การข่ม การลงโทษ ตามพระธรรมวินัย เฉพาะคำว่า นิคคหะ มีรากศัพท์มาจาก นิ บทหน้า คห ธาตุในความถือเอา เมื่อรวมกันก็เป็นนิคคหะแปลว่า การข่ม กด ลงโทษ^{๑๙} หรือแปลว่า การข่มใจ การควบคุม การตำหนิ การติเตียน กล่าวโทษ ซึ่งการลงนิคกรรมจัดเป็นกิจอย่างหนึ่งของผู้ปกครอง สงฆ์หรือชุมชน พึงจะนำมาใช้ในกรณีที่สมาชิกในชุมชน ไม่อยู่ในระเบียบหรือรอบที่พึงปฏิบัติของสังคม ซึ่งการลงโทษ (นิคคหะ) จะ

^{๑๖} วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๒๒/๔๓๓.

^{๑๗} วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๒๔/๔๕๔-๔๕๕.

^{๑๘} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๓**, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๘๔.

^{๑๙} พระวิสุทธาจารย์มหาเถระ, **ธาตุวัตตสังคหปาฐนิสสยะ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๙๔-๙๕, หลวงเทพดรญาณุศิษย์(ทวี ธรรมธัช ป.๙), **พระคัมภีร์ธาตุปฐพีปิคา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๑๘.

ใช้คู่กับการยกย่อง (ปกคัยหะ) หมายถึง การยกย่อง ในการปกครองคณะสงฆ์จะต้องใช้ทั้งนิกคัยหะ และปกคัยหะ คือทั้งกำหาลาบ และยกย่องเพื่อให้ภิกษุผู้มีศีลได้อยู่อย่างสบาย^{๒๐} เมื่อสมาชิกในสังคม ทั้งที่เป็นภิกษุ สามเณร หรือคฤหัสถ์ประพฤติเสียหายสมควรแก่การลงโทษหรือข่ม พระพุทธองค์ก็ทรง ให้ใช้นิคคกรรมเพื่อปรับลงโทษภิกษุหรือคฤหัสถ์นั้นได้ สำหรับนิคคกรรมแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

(ก) นิคคกรรมทั่วไป มี ๙ ประการ ได้แก่ ตัชชนียกรรม นิสยกรรม ปัพพาชนียกรรม ปฏิ สारณียกรรม อุกเขปนียกรรม ตัสสปาปิยสิกการกรรม ปกาสนียกรรม ปัตตนิภูชชนกรรม และพรหม ทัทนกรรม^{๒๑}

(ข) นิคคกรรมพิเศษ มี ๓ ประการ คือ นาสนากรรม ทัทนกรรม และประณาม^{๒๒}

จากข้อความที่กล่าวมาเป็นสามารถสรุปได้ว่า ความขัดแย้งได้มีมาตั้งแต่สมัยเมื่อครั้ง พุทธกาล เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไปลักษณะของความขัดแย้งก็สลับซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น แต่เมื่อว่า โดยมูลเหตุแล้วย่อมเกิดจากสองส่วนคือ ส่วนที่เป็นทฎฐิ คือความเชื่อที่แตกต่างกัน และแนวทางการ ปฏิบัติที่แตกต่างกัน ถึงแม้จะมีรายละเอียดปลีกย่อยที่เพิ่มเข้ามาบ้างก็เป็นเพียงแค่องค์ประกอบ เล็กน้อยเท่านั้น ซึ่งจะได้กล่าวถึงสาเหตุของการแตกแยกในประเด็นต่อไป

๓.๓ เหตุเป็นเครื่องทำให้สงฆ์แตกกัน

ทรงแสดงการทำสงฆ์ให้แตกกันที่มีโทษเป็นเหตุให้ไปอบาย และไม่เป็นเหตุให้ไปอบาย โดยชี้ไปที่ความบริสุทธิ์ใจ และเจตนา คือฝ่ายที่จะไปอบายนั้น รู้ว่าผิดธรรมวินัยแต่แกล้งแสดงว่าถูก ธรรมวินัย ส่วนฝ่ายที่ไม่ไปอบายนั้น คือทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ และด้วยเข้าใจว่าเรื่องที่โต้เถียงกันนั้น เหตุผลของตนถูกต้องตามธรรมวินัย พระพุทธเจ้าทรงแสดงเหตุเป็นเครื่องทำให้สงฆ์แตกกันและ สามัคคีกันมีเหตุอยู่ ๑๘ ข้อ คือ

- ๑) แสดงธรรมว่าเป็นธรรม
- ๒) แสดงธรรมว่าเป็นอธรรม
- ๓) แสดงอวินัยว่าเป็นวินัย
- ๔) แสดงวินัยว่าเป็นอวินัย
- ๕) แสดงข้อที่พระพุทธเจ้ามิได้ตรัสไว้ว่าตรัสไว้
- ๖) แสดงข้อที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่ามีได้ตรัสไว้
- ๗) แสดงข้อที่พระพุทธเจ้ามิได้ประพจน์ว่าได้ประพจน์
- ๘) แสดงข้อที่พระพุทธเจ้าประพจน์ว่ามีได้ประพจน์
- ๙) แสดงข้อที่พระพุทธเจ้ามิได้บัญญัติว่าบัญญัติ
- ๑๐) แสดงข้อที่พระพุทธเจ้าได้บัญญัติว่ามีได้บัญญัติ
- ๑๑) แสดงสิ่งมิใช่อาบัติว่าเป็นอาบัติ
- ๑๒) แสดงอาบัติว่ามีใช่อาบัติ

^{๒๐} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๘-๒๙.

^{๒๑} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๕/๓๘๖-๓๙๐.

^{๒๒} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๘๐/๑๑๗-๑๒๐.

- ๑๓) แสดงว่าอาบัติเบาว่าหนัก
 ๑๔) แสดงอาบัติหนักว่าเบา
 ๑๕) แสดงอาบัติไม่มีส่วนเหลือว่ามีส่วนเหลือ
 ๑๖) แสดงอาบัติมีส่วนเหลือว่าไม่มีส่วนเหลือ
 ๑๗) แสดงอาบัติชั่วหยาบว่าไม่ชั่วหยาบ
 ๑๘) แสดงอาบัติไม่ชั่วหยาบว่าชั่วหยาบ^{๒๓}

จะเห็นว่าทั้ง ๑๘ ประการนี้ เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วก็จะพบว่าเป็นการวิวาทกันในสังคัม สงฆ์ ใน ๒ กรอบ คือ (๑) กรอบหลักการหรือหลักคำสอน เช่น คำสอนเรื่อง อัตตา อนัตตา เป็นต้น จัดเป็นความขัดแย้งในด้านของความเห็นที่มีต่อระบบปรัชญาคำสอนของพระพุทธศาสนา (๒) กรอบปฏิบัติการ หมายถึง ความขัดแย้งที่เกิดระหว่างวินัยหรือข้อห้ามกฎหมายของสังคัม กับความประพฤติของพระภิกษุว่าทำอย่างนี้ถูกหรือผิดวินัย กรณีอย่างนี้เป็นหรือไม่เป็นวินัย เป็นต้น

ถ้าจำแนกปัจจัยที่เป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการทะเลาะวิวาทกัน ตามที่ระบุในอรรถกถาสุตต^{๒๔} และกลหวิวาทสูตร^{๒๕} จะพบสิ่งต่อไปนี้ คือ ตัณหา (ความอยาก) หรือโลภะ (ความโลภ) ความตระหนี่ (ผลประโยชน์ขัดกัน) ทิฏฐิ (ความเห็นผิด เห็นแย้งต่อกัน) มานะ (ความถือตัวและไม่ยอมเข้าใจกัน) โทสะ (ความโกรธ) ขยายเป็นความอาฆาต พยาบาท จองเวร ความมีอคติ ๔ (ลำเอียง เพราะชอบ ชังรังเกลียด กลัง และหลงงมงายไม่รู้) ริษยา (ความไม่ยอมยกให้ผู้อื่นได้ดี) รวมถึงพฤติกรรมทางวาจา เช่น การด่า ส่อเสียด คนเราเมื่อเกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง มีมานะ ทิฏฐิ ความเห็นแก่ตัวเป็นฐาน เห็นผู้อื่นคิดไม่เหมือนตน ก็พยายามผลักดันเปลี่ยนให้ผู้อื่นต้องคิดเหมือนตัวคิด มันก็เลยขัดแย้ง สิ้นนี้ถึงเรื่องนานาจิตตัง คนเราคิดต่างกันได้ ทำต่างกันได้ แต่ควรที่จะเคารพสิทธิของผู้อื่น สงวนจุดต่าง แสวงจุดร่วม แต่กลับไม่ได้คิดในจุดนี้

ในทางพระพุทธศาสนาระบุหลักใหญ่เกี่ยวกับความไม่ลงรอยกัน ขัดแย้งกันเอาไว้ ๒ ปัจจัย คือ ทิฏฐิวิสามัญญตา และศีลวิสามัญญตา โดยที่ทิฏฐิวิสามัญญตา คือ มีความคิดเห็นต่างกัน มีค่านิยมที่ขัดกัน ในเรื่องความงาม ความดี ความถูกต้อง ความยุติธรรมและความสุข เป็นต้น เพราะแต่ละคนย่อมมีกรอบคิดไปคนละอย่างและเป้าหมายของการดำรงชีวิตก็ต่างกันไป เช่น คนที่มีหลักคิดเฉพาะเรื่องค่านิยมในความสุขทางวัตถุ ก็จะมุ่งแสวงหา กอบโกยวัตถุเอาไว้ให้มาก เพราะถือว่า วัตถุสิ่งของ เป็นเครื่องสนองความสุข ในขณะที่อีกคนอาจจะมองเห็นว่า วัตถุสิ่งของเป็นเพียงอุปกรณ์ใช้จำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต แต่เหนือกว่าวัตถุ คือ ความสันโดษยินดีทางจิตใจ กล่าวง่ายๆ คือ ความสุขอยู่ที่ใจ อีกตัวอย่างที่เห็นชัด คือ ความคิดทางด้านเศรษฐกิจ กลุ่มทุนนิยม จะเน้นการแสวงหาประโยชน์ กระตุ้นให้เกิดการบริโภคมากๆ ส่วนกลุ่มอุดมคตินิยม หรือจิตนิยมจะเน้นไปที่เศรษฐกิจพอเพียง อย่างที่ขัดแย้งกันในการบริหารประเทศช่วง ๑๐ ปีมานี้เอง และศีลวิสามัญญตาเป็นความเห็นต่างในเรื่องกรอบจารีตปฏิบัติ กลุ่มอนุรักษ์นิยม ชอบยึดถือจารีตประเพณี เห็นคนรุ่นใหม่

^{๒๓} วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๒๕/๓๓๒.

^{๒๔} ชุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๙๔๒/๗๒๖.

^{๒๕} ชุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๘๘๕/๗๑๓.

ประพจน์นอกกรอบจารีตก็ไม่สบายใจ พยายามจัดระเบียบสังคม ดึงกลับเข้าสู่สิ่งที่ตนคิดว่า ดีงาม ขณะที่กลุ่มเสรีนิยม ต้องการอิสรภาพ ตามกระแสโลก ต้องการความเปลี่ยนแปลงที่เชื่อว่า เป็นความทันสมัย ไม่ตกยุค

๓.๓.๑ ทิฐิ

คำว่า “ทิฐิ” ในพระพุทธศาสนา หมายถึง การยึดถือผิด คือความงมงายด้วยการยึดถือผิดว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา ในทิลกถา ได้กล่าวถึงสิ่งที่เข้าไปยึดถือผิดว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา ไว้หลายประการ ใน ทิฐิวินิบัติ มีคำอธิบายว่า

ความเห็นว่าเป็นตนที่ให้แก่แล้วไม่มีผล การบูชาไม่มีผล การบวงสรวงไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีทำชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกอื่นไม่มี บิดาไม่มี มารดาไม่มี สัตว์ที่จืดและอุปบัติไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบไม่มีในโลก สมณพราหมณ์ที่ทำให้แจ้งซึ่งโลกนี้และโลกอื่น ด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ได้ไม่มีในโลก ดังนี้ ทิฐิ ความเห็นไปข้างทิฐิ ฯลฯ การถือโดยวิปลาด มีลักษณะเช่นว่านี้ อันใดนี้เรียกว่า ทิฐิวินิบัติ มิจฉาทิฐิแม้ทั้งหมด จัดเป็น ทิฐิวินิบัติ^{๒๖}

พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ความหมายว่า ทิฐิ คือ ความคิดเห็น ความเชื่อถือลัทธิ อุดมการณ์ต่างๆ ที่ยึดถือไว้โดยงมงาย หรือโดยอาการเชิดชูว่าอย่างนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นเท็จจริงทั้งนั้น เป็นต้น ทำให้ปิดตัวแคบ ไม่ยอมรับฟังใคร ตัดโอกาสที่จะเจริญปัญญา หรือคิดเตลิดไปข้างเดียว ตลอดจนเป็นเหตุแห่งการเบียดเบียนบีบคั้นผู้อื่นที่ไม่ถืออย่างตน ความยึดมั่นในทฤษฎี ถือความคิดเห็นเป็นความจริง^{๒๗} โดยสรุป ความเข้าใจเกี่ยวกับทิฐิในพระพุทธศาสนา คำว่าทิฐินั้น มีการให้ความหมายหลายนัย แต่สามารถแบ่งได้เป็น ๒ แนวทางใหญ่ๆ คือ

๑) ทิฐิที่มีค่าผสม ทำให้มีความหมายทั้งที่มีนัยตรงกันข้าม และความหมายขยายค่านาม เช่น สัมมาทิฐิ คือ ความเห็นชอบ แยกศัพท์เป็น สัมมา แปลว่า โดยชอบ ทิฐิ แปลว่า ความเห็น และมีความหมายตรงข้ามกับ มิจฉาทิฐิ คือ ความเห็นผิด ปรากฏในอริยมรรค ๘ ให้ความหมายว่า เห็นชอบ ได้แก่ ความรู้หรือริยสัจจ์ ๔ หรือ เห็นไตรลักษณ์ หรือรู้อกุศลและอกุศลมูล กุศลและกุศลมูล หรือเห็นปฏิจจสมุปบาท เช่นเดียวกับความหมายใน สัมมัตตะ ๑๐ คือ ภาวะที่ถูก ความเป็นสิ่งที่ถูกต้องตรงข้ามกับมิจฉัตตะ ๑๐ ภาวะที่ผิด ความเป็นสิ่งที่ผิด ซึ่งให้ความหมายว่า มิจฉาทิฐิ คือ เห็นผิดจากคลองธรรมตามหลักกุศลกรรมบถและความเห็นที่ไม่นำไปสู่การพ้นทุกข์^{๒๘} และปรากฏในมละ ๙ คือ มลทิน^{๒๙} อกุศลกรรมบถ ๑๐ คือ ทางแห่งอกุศลกรรม ทางทำความชั่ว กรรมชั่วอันเป็นทางไปสู่ความเสื่อม ความทุกข์ หรือทุกข์ ซึ่งให้ความหมายว่า ความเห็นผิดจากคลองธรรม^{๓๐} และความหมายขยายนาม ปรากฏในสังโยชน์ ๑๐ ข้อที่ ๑ สักกายทิฐิ ความเห็นว่าเป็นตัวของตนความเห็นเป็นเหตุถือ

^{๒๖} อภิ.ธ. (ไทย) ๓๔/๘๗๐/๒๔๘.

^{๒๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๑๑.

^{๒๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๔๖๙/๓๓๗ ; ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๐๔/๗๖.

^{๒๙} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๐๒/๕๒๖.

^{๓๐} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๘๕/๕๒๓ ; อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๖๕/๒๘๗ ; ๑๖๘-๑๘๑/๒๕๕-๓๐๐

ตัวตน เช่น เห็นรูปเป็นตน เห็นเวทนาเป็นตน เป็นต้น^{๓๑} และที่ปรากฏในทฤษฎีประเภทต่างๆ เช่น สัสตทฤษฎี อัจฉาทฤษฎี อเหตุกทฤษฎี เป็นต้น

๒) ทฤษฎี ในความหมายเป็นคำเดี่ยว มีความหมายในเชิงลบอย่างเดียว ปรากฏในข้อธรรมหลายข้อ ตัวอย่างเช่น ปปัญจธรรม ๓ คือ กิเลสเป็นเครื่องเน้นซ้ำ เป็นตัวการทำให้เกิดปรุงแต่งยึดเยื้อให้ความหมายว่า ทฤษฎีเป็นเหตุทำให้เชวห่างออกไปจากความจริงที่ง่าย ๆ ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ และขัดขวางไม่ให้เข้าถึงความจริงและทำให้ไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้องตรงไปตรงมา^{๓๒} อนุสัย ๗ คือ กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน ให้ความหมายว่า ทฤษฎี คือ ความเห็นผิด การถือความเห็นเอาความคิดเห็นเป็นความจริง^{๓๓} กิเลส ๑๐ คือ สภาพที่ทำให้จิตเศร้าหมอง ให้ความหมายว่า ทฤษฎี คือ ความเห็นผิด สังโยชน์ ๑๐ คือ ธรรมที่มีดัดสัตรีไว้กับทุกข์ ให้ความหมายว่า ทฤษฎี คือ ความเห็นผิด^{๓๔} เจตสิก ๕๒ คือ ธรรมที่ประกอบกับจิต สภาพธรรมที่เกิดดับพร้อมกับจิตมีอารมณ์ และวัตถุที่อาศัยเดียวกันกับจิต อาการและคุณสมบัติต่างๆ ของจิต ให้ความหมายว่า ทฤษฎี คือ ความเห็นผิด

ตัวอย่างที่เห็นชัด ก็คือ กรณีที่พระวินัยธร และพระธรรมกถึก พระภิกษุเมืองโกสัมพี ถกเถียงกันเกี่ยวกับ น้ำที่เหลือไว้ในกระบวยเป็นอาบัติหรือไม่ ประเด็นนี้ได้สะท้อนแนวคิดในเชิง “ทฤษฎีวิวาทะ” ได้เช่นเดียวกัน เพราะทั้งสองฝ่ายต่างก็มีจุดยืนของตัวเอง จนความขัดแย้งลุกลามไปอย่างรวดเร็ว เช่นเดียวกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในระหว่างการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ถึง ๓ ทั้งความคิดเห็นที่แตกต่างกันระหว่างพระมหากัสสปเถระและคณะกับพระปุราณะ เกี่ยวกับการตีความวัตถุ ๘ ประการก็ดี หรือการตีความพุทธบัญญัติที่แตกต่างกันระหว่างพระยสกาภินทบุตรและคณะ กับพระภิกษุเมืองวัชชี เป็นต้น เหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงนัยของการยึดมั่นในทฤษฎีของตนทั้งสิ้น

เมื่อก้าวโดยสรุปแล้ว ทฤษฎี จัดได้ว่าเป็นเหตุปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้มนุษย์เกิดการทะเลาะวิวาทกัน เพียงเพราะต้องการรักษาจุดยืนของตนเองเอาไว้ โดยไม่สนใจหรือยอมรับความคิดของผู้อื่น จนเป็นที่มาของการดูถูก และเหยียดหยามกัน ดังพุทธพจน์ที่ว่า^{๓๕} “สัตว์เกิดผู้ยึดถือในทฤษฎีทั้งหลายว่ายอดเยียม ย่อมทำทฤษฎีใดให้ยิ่งใหญ่ในโลก กล่าวทฤษฎีอื่นทุกอย่างนอกจากทฤษฎีนั้นว่า “เลว” เพราะฉะนั้น สัตว์เหล่านั้นจึงไม่ล่วงพ้นการวิวาทไปได้”

๓.๓.๒ คีล

ความแตกแยกแห่งสงฆ์เป็นภัยร้ายแรงต่อความมั่นคงของพระศาสนา พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงโทษแห่งการทำลายสงฆ์ให้แตกแยกกันว่าเป็นอนันตริยกรรมและทรงแสดงว่า ความเสื่อมสูญแห่งพระศาสนานั้นเกิดจากภัยภายในพระศาสนา คือ ความแตกแยกแห่งพุทธบริษัท ความไม่รับผิดชอบต่อการพัฒนาศาสนา ความไม่ผนึกกำลังกันปกป้องพระศาสนาของพุทธบริษัท ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด และเพื่อป้องกันความแตกแยกแห่งคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าจึงทรงประทานโอวาท

^{๓๑} สัม. (ไทย) ๑๙/๓๔๙/๙๐ ; อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๓/๑๘ ; อภิ.วิ.๓๕/๙๗๖-๗/๕๐๙.

^{๓๒} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๕๐๕/๓๓๗ ; อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๐๓๔/๕๓๐.

^{๓๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๗/๒๖๖ ; อัง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๑๑/๘ ; อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๐๐๕/๕๑๗.

^{๓๔} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๐๒๙/๕๒๘.

^{๓๕} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๓๑/๑๒๓.

แก่พระภิกษุสงฆ์ให้ยึดธรรมวินัยที่พระองค์ทรงแสดงไว้ ได้ทรงบัญญัติไว้แล้วเป็นศาสดาแทนพระองค์ ในเมื่อพระองค์ล่วงลับไปแล้ว เมื่อพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นศาสดาแทนพระพุทธเจ้ายังมีมั่นคงอยู่ พุทธบริษัทผู้เคารพในธรรมวินัย ก็จะเป็นที่พึ่งทางใจ จะประพฤติปฏิบัติถูกต้อง จะมีความสามัคคี ร่วมกัน ป้องกันพิทักษ์รักษาพระศาสนาให้ดำรงคงอยู่ตลอดไป เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานไปแล้ว พระสงฆ์พุทธสาวกผู้เป็นศาสนทายาท จึงได้ร่วมกันป้องกันพิทักษ์รักษาพระศาสนาไว้

ความไม่สามัคคีกันในกลุ่มบรรพชิตเกิดจากรื่องราวเมื่อครั้งพุทธกาล กล่าวคือ ความแตกแยกแห่งสงฆ์เกิดขึ้น เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดมีพระไตรปิฎกขึ้น และความแตกแยกดังกล่าวได้ขึ้นมาในวงการคณะสงฆ์ ก็เพราะสาเหตุใหญ่ ๔ ประการ ตามนัยที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่าความวิบัติ ๔ ประการ เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์เป็นเหตุให้สงฆ์แตกแยก คือ “สี่วิบัติ อาจารย์วิบัติ ติฎฐิวิบัติ และอาชีวิวิบัติ”^{๓๖} และเมื่อก้าวโดยสรุปแล้ว ก็มีเพียง ๒ ประการ คือ สี่วิบัติ และติฎฐิวิบัติ ซึ่งตรงข้ามกับคำว่า สีสสามัญญตาและติฎฐิสามัญญตา คือ ความเสมอกันโดยศีล ได้แก่ ความเสมอกันทางพระวินัย และความเสมอกันโดยติฎฐิ ได้แก่ ความเสมอกันโดยความเห็นทางธรรม เป็นคุณสมบัติอันจะพึงปรารถนาในสงฆ์ เป็นไปเพื่อสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นไปเพื่อความตั้งมั่นแห่งสงฆ์ เมื่อมีภิกษุประพฤติผิดธรรมของคณะ จึงเป็นธุระของสหธรรมิกด้วยกันพึงห้ามปราม และจะพึงนิคคะเสียไม่อย่างนั้นจะเกิดเป็นก๊กที่เรียกว่านิกายขึ้น ทอนกำลังสงฆ์ลงไป ในที่สุดไม่ตั้งอยู่ได้ ถ้าหมู่คณะมีสมบัติ ๒ อย่างนี้แล้วจะไม่มีแตกแยกกันเลย

กรณีตัวอย่างของพระเทวทัต ในสมัยพุทธกาลนั้น ขณะที่พระพุทธเจ้าเสด็จประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันมหาวิหารนั้นขณะนั้น พระเทวทัตคิดจะปกครองสงฆ์แทนพระพุทธเจ้า จึงไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าถวายบังคมพระพุทธเจ้า ซึ่งกำลังแสดงธรรมพุทธบริษัท พร้อมด้วยพระสงฆ์อยู่ ณ พระเวฬุวันมหาวิหาร พร้อมกับกราบทูลว่า “พระเจ้าข้า เวลานี้ พระพุทธเจ้าก็ทรงชราแก่เฒ่าแล้ว ขอให้พระพุทธเจ้าจงทรงเป็นผู้มีความชวนชวายน้อย ทรงประกอบเนื่องๆ ซึ่งธรรมเครื่องอยู่สบายในติฎฐิธรรมเถิด หม่อมฉันจักปกครองคณะสงฆ์เอง ขอพระองค์ได้โปรดมอบภิกษุสงฆ์แก่หม่อมฉันเถิด” แต่พระพุทธเจ้าทรงห้ามเสีย พระเทวทัตไม่พอใจจึงได้ผูกอาฆาต แล้วทูลขอให้ทรงบัญญัติข้อปฏิบัติเพิ่มอีก ๕ ข้อ ซึ่งเรียกว่าวัตถุ ๕ ประการ ได้แก่

- ๑) ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ให้ถือตลอดชีวิต ถ้าเข้าอาศัยบ้านมีโทษ
- ๒) ภิกษุผู้ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ให้ถือตลอดชีวิต ถ้ารับกิจนิมนต์มีโทษ
- ๓) ภิกษุผู้ถือผ้าบังสกุลเป็นวัตร ให้ถือตลอดชีวิต ถ้ารับจีวรที่คฤหัสถ์นำมาถวายมีโทษ
- ๔) ภิกษุผู้ถือการอยู่โคนต้นไม้เป็นวัตร ให้ถือตลอดชีวิต ถ้าเข้าอยู่อาศัยในที่มุงบังมีโทษ
- ๕) ภิกษุไม่พึงฉันทปลาและเนื้อตลอดชีวิต ถ้าฉันทมีโทษ^{๓๗}

จากข้อความที่กล่าวมาสามารถสรุปเหตุแห่งการวิวาทหรือแตกความสามัคคีของสงฆ์ คือ สาเหตุที่เกิดจากความเห็นไม่ตรงกันในเรื่องต่างๆ เช่น ความเห็นในเรื่องหลักธรรม ดังปรากฏปัญหาเรื่องนิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา และปัญหาเรื่องพระวินัย ซึ่งสาเหตุดังกล่าวนี้ได้ปรากฏตั้งแต่สมัย

^{๓๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๗๕.

^{๓๗} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๘๔/๓๐๑.

พุทธกาลเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงเหตุที่พระพุทธศาสนาจะดำรงอยู่ไม่ได้นาน ว่า พวกภิกษุที่แสดงอธรรมเป็นธรรม แสดงธรรมเป็นอธรรม แสดงสิ่งที่มีไขว้กันเป็นวินัย แสดงวินัยเป็นสิ่งที่มิใช่วินัย แสดงสิ่งที่พระพุทธเจ้ามิได้ตรัสสอนเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสสอน แสดงสิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้ามิได้ตรัสสอนไว้ แสดงสิ่งที่พระพุทธเจ้ามิได้เคยประพฤติมาเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าเคยประพฤติมา แสดงสิ่งที่พระพุทธเจ้าเคยประพฤติมาเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่เคยประพฤติมา แสดงสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติไว้เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ยอมทำให้พระสังฆกรรมเสื่อมสูญไป ส่วนพวกภิกษุที่แสดงตรงกันข้ามจากที่กล่าวนี้ ย่อมทำให้พระสังฆกรรมดำรงมั่นไม่เสื่อมสูญไป^{๓๘} ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงในหัวข้อที่ว่าด้วยอันตรายแห่งพระพุทธศาสนาต่อไป

๓.๔ การระงับคดีความในสังคมของพระสงฆ์

ในทางบ้านเมืองเมื่อมีคดีความเกิดขึ้นก็ต้องมีคนกลาง (ศาล) เป็นผู้ตัดสิน แต่ในทางพระพุทธศาสนาเมื่อมีคดีความเกิดขึ้นก็มีวิธีการตัดสินที่คล้ายๆ กัน แต่มีวิธีการที่แตกต่างออกไป ดังปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือ กรณีถ้ามีคดีความ (อธิกรณ์) เกิดขึ้น สมาชิกของพระสงฆ์สามารถระงับคดีตามความหนักเบา มี ๖ วิธี ได้แก่

- ๑) ระงับต่อหน้าสงฆ์ ต่อหน้าบุคคล ต่อหน้าวัตถุ และต่อหน้าธรรม (สัมมุขาวินัย)
- ๒) ระงับด้วยการประกาศว่าจำเลยมีสติสมบูรณ์ (สมาชิกผู้เป็นอรหันต์ถูกใจท) (สติวินัย)
- ๓) ระงับด้วยยกประโยชน์ให้จำเลยที่ต้องอาบัติตอนเป็นบ้า (อมุพหวินัย)
- ๔) ระงับตามคำสารภาพของจำเลย (ปฏิญญาตกรณะ)
- ๕) ระงับตามเสียงข้างมาก ในกรณีที่หลายฝ่ายมีความเห็นไม่ตรงกัน (เยภุยยสิกา)
- ๖) ระงับโดยลงโทษผู้กระทำผิด แม้จำเลยจะไม่รับสารภาพก็ตาม (ตัสสปापियสิกา) ทั้งใจท

และจำเลยคู่กรณี ต้องมีคุณสมบัติตามที่สมาชิกของพระสงฆ์กำหนดเอาไว้^{๓๙}

การอยู่ร่วมกันในสังคมของพระสงฆ์ การลงโทษสมาชิกของพระสงฆ์ผู้ละเมิดกฎกติกาหรือการระงับคดีความในสังคมของพระสงฆ์ ล้วนเป็นกระบวนการบริหารองค์ของพระสงฆ์ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แก่สมาชิกของพระสงฆ์

ในด้านความประพฤติส่วนบุคคล สมาชิกของพระสงฆ์ต้องขัดเกลาพัฒนาตนตามกฎกติกาที่เรียกว่าอริยวินัย อย่างเคร่งครัด

ในด้านสังคมที่ต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่น สมาชิกของพระสงฆ์มีองค์กรเพื่อได้สวนคดีความจึงเห็นได้ว่าวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกของพระสงฆ์ จะต้องได้รับการฝึกฝนอบรมทั้งด้านในและด้านนอก สมกับที่เป็นสังคมของผู้ใฝ่รู้ ใฝ่การศึกษา

ปัจจุบันพระพุทธศาสนากำลังเผชิญกับปัญหานานาประการ ซึ่งพอสรุปได้เป็น ๓ ประเด็น คือ ๑) ปัญหาท้าทายที่เกิดจากภายในหน่วยงานพระพุทธศาสนา ๒) ปัญหาท้าทายที่เกิดจากการ

^{๓๘} อง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๑๔-๑๒๙/๑๘-๑๙, ๑๓๐-๑๔๙/๒๐-๒๑,

^{๓๙} วิ. จู. (ไทย) ๗/๓๙๘-๔๐๑/๒๒๒-๒๒๖.

รุกรานของลัทธิความเชื่อและศาสนาอื่นๆ ๓) ปัญหาท้าทายที่เกิดจากระบบความเชื่อและค่านิยมตามสื่อสมัยใหม่ ในงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยจะได้กล่าวเฉพาะปัญหาที่เกิดจากภายในพระพุทธศาสนาเท่านั้น

สำหรับปัญหาด้านความสามัคคีของพระสงฆ์ในปัจจุบัน อาจปรากฏในหลายรูปแบบทั้งที่ปรากฏเป็นข่าวคราวในปัจจุบัน หรือปัญหาที่เป็นรากลึกฝังมายาวนานจากอดีตจนถึงปัจจุบันซึ่งยากแก่การแก้ไข และอีกปัญหาที่ไม่อาจมองข้ามก็คือปัญหาด้านการเผยแผ่ ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงปัญหาด้านความสามัคคีของคณะสงฆ์ใน ๒ ด้าน คือ (๑) ด้านบุคคล และ (๒) ด้านองค์กร

๓.๔.๑ ด้านบุคคล

ปัญหาในระดับบุคคล (พระภิกษุ สามเณร พุทธศาสนิกชน) ปัญหานี้เป็นปัญหาหลักที่ทุกคนมักจะนำมาตัดสินพระพุทธศาสนา ซึ่งสภาพปัญหาในด้านบุคคลหรือปัญหาที่เกิดขึ้นจากพระภิกษุสงฆ์ อันเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้งผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น ๒ ด้าน คือ

๑) ด้านความประพฤติ

เรื่องความประพฤติของพระภิกษุสามเณร มันก็เกิดจากปัญหาต่างๆ ที่สั่งสมมา รวมทั้งปัญหาสังคมในทุกระดับชั้น ผู้ที่เข้ามาบวชก็คือคนที่มาจากสังคมปัจจุบัน ผ่านระบบครอบครัว โรงเรียน มหาวิทยาลัย วัด ในแบบต่างๆ ตามสิ่งแวดล้อมของตน เข้ามาบวชย่อมต้องมีอุปนิสัยเดิมๆ ติดเข้ามาด้วย จะให้สมบูรณ์แบบ เพอร์เฟกในทันทีทันใดย่อมเป็นไปได้ ไม่ใช่เอาผ้าเหลืองคลุมแล้ว กลายเป็นพระอรหันต์ มีความประพฤติสมบูรณ์ถูกต้องตามพระวินัยทุกอย่างเสียเมื่อไหร่ หากแต่ทุกคนที่เข้ามาบวช ก็อยู่ในฐานะที่ต้องฝึกฝนปฏิบัติตนเพื่อพัฒนาตัวเองให้ดีขึ้น ได้มากบ้างน้อยบ้างก็ย่อมขึ้นอยู่กับพื้นฐานของแต่ละคน เข้ามาบวชแล้วก็มาเจอปัญหาภายในวัดอีกที่มีมากมายตามสังคมที่หลากหลายรูปแบบในปัจจุบัน ปัญหาต่างๆ ก็ตามมาเป็นธรรมดา ถ้ามองโดยรวมๆ แล้วก็ยังเป็นปัญหาที่ต้องร่วมกันแก้ไขในทุกๆ ระดับชั้นของสังคม

ปัญหาการประพฤติผิดพระธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณร เป็นปัญหาที่วิกฤตที่สุดในปัจจุบัน เพราะพระภิกษุสามเณรเป็นตัวแทนของพระรัตนตรัย ความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระพุทธศาสนา ส่วนหนึ่งมาจากการประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุสามเณร หากท่านเหล่านั้นประพฤติผิดต่อพระธรรมวินัยแล้ว ย่อมมีผลต่อศรัทธาของประชาชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ปัญหาการประพฤติผิดพระวินัยของพระภิกษุสามเณรนั้น พอจะสรุปสาเหตุได้ดังนี้

(๑) พระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนาของสังคมไทยมีพื้นฐานทางครอบครัวแตกต่างกัน

(๒) มีระดับการศึกษาและสติปัญญาแตกต่างกัน

(๓) เหตุจูงใจในการบรรพชาและอุปสมบทแตกต่างกัน

(๔) การขอบรรพชาและอุปสมบท เป็นกระบวนการที่ทำได้ง่าย ไม่มีระเบียบในการปฏิบัติเป็นมาตรฐานเดียวกันในการพิจารณาและฝึกก่อนให้การบรรพชาและอุปสมบท

(๕) พระอุปัชฌาย์ผู้มีอำนาจตามกฎหมายในการให้บรรพชาและอุปสมบท ไม่ได้อบรมสั่งสอนพระบวชใหม่ที่ตนบวชให้เท่าที่ควร มุ่งเน้นอดีตเรากลากอันเกิดจากผู้บวชเป็นหลัก จึงได้แต่ปริมาณ ไม่ได้คุณภาพตามต้องการ ควรมีมาตรการหรือมาตรฐานให้กับพระอุปัชฌาย์ทุกรูปได้นำไปเป็นแนวปฏิบัติที่ชัดเจนกว่าที่เป็นอยู่

(๖) เจ้าอาวาสที่มีหน้าดูแลอบรมสั่งสอน ไม่มีเวลาอันเนื่องมาจากอำนาจต่างๆ เบ็ดเสร็จอยู่กับเจ้าอาวาส ทำให้เจ้าอาวาสไม่มีเวลาต่อการอบรมสั่งสอน เพราะภารกิจต่างๆ เบียดบังเอาเวลาไปหมด

(๗) สื่อมวลชนเสนอข่าวเกินความเป็นจริง โดยมุ่งขายข่าวมากกว่าจะร่วมรับผิดชอบต่อปัญหา บางทีข่าวไม่เป็นจริงอย่างที่เสนอไปแล้ว แต่ไม่มีความรับผิดชอบใดๆ ทำให้พระภิกษุที่ติดกเป็นจำเลยที่ถูกสังคมตัดสินผิดแล้ว โดยไม่มีโอกาสชี้แจงต่อสังคมเลย

(๘) ความเป็นอยู่หลายด้านของพระสงฆ์เปลี่ยนไป ตามวัตถุนิยมที่เกิดขึ้นมากมายที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวัน ซึ่งบางรูปอาจจะไม่รู้ว่าตัวเองได้ถูกรอบงำด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย

(๙) พระภิกษุสามเณรในปัจจุบันว่ายากสอนยาก ซึ่งเป็นการปฏิบัติที่ผิดจากหลักอปริหานิยธรรมข้อที่สี่ หากไม่มีการแก้ไขก็จะมีแต่ความเสื่อมเสียเกิดขึ้นแก่ตน และพระศาสนา

(๑๐) พระสงฆ์ขาดสมณสัญญา มีความเป็นอยู่คล้ายฆราวาสมากไป ผู้ที่ออกบวชควรมีความรู้สึกเป็นพระเต็มตัวหรือเกินครึ่ง เหมือนอย่างพระในอดีตที่ไม่ต้อง การทรัพย์สินเงินทอง ต้องการเพียงปัจจัยสี่ที่จำเป็นต่อ การดำรงชีวิตคือจีวร บิณฑบาตร เสนาสนะ และเภสัช เท่านั้น มุ่งบำเพ็ญสมณธรรมเพื่อความพ้นทุกข์ พระในอดีตจึงมีความเป็นอยู่และความประพฤติต่างจากชาวบ้านโดยสิ้นเชิง แต่ในระยะหลังนี้พระสงฆ์มีความต้องการทางวัตถุคล้ายคฤหัสถ์มากขึ้นเป็นลำดับ เริ่มจากต้องการกุฏิที่พักดีๆ อาหารดีๆ ทรัพย์สินเงินทอง รถยนต์ จนถึงปัจจุบันพระสงฆ์มีความต้องการทั้งทางวัตถุและ เทคโนโลยี โทรศัพท์ทั้งตั้งโต๊ะและมือถือ คอมพิวเตอร์ ฯลฯ โดยเห็นว่าสิ่งของดังกล่าวเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีพในโลกปัจจุบัน เมื่อเป็นเช่นนั้น บริหารของพระหลายอย่างจึงคล้ายกับวัสดุอุปกรณ์ของคฤหัสถ์

(๑๑) พระสงฆ์ขาดหิริโอตตัปปะ ย่อหย่อนในพระธรรม วินัย ไม่กลัวต่อมาตรการทางพระวินัย มีความเห็นปรารภพระธรรมวินัยต่างกัน จนเกิดเป็นวิวาทาธิกรณขึ้น คือ เสียทวิญญูสามัญญตา มีความประพฤติปฏิบัติไม่สม่ำเสมอ มีศีลไม่เสมอกัน ยิ่งหย่อนกว่ากันจนเป็นเหตุให้เกิดความรังเกียจขึ้น คือ เสียศีลสามัญญตา จนทุกวันนี้มาตรการทางพระวินัยเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอต่อการป้องกันพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของพระบางรูป จึงต้อง นำหลักกฎหมายเข้าใช้ในการปกครองคณะสงฆ์

(๑๒) ความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตในสังคมเมือง ทำให้พระภิกษุเคร่งครัดในพระธรรมวินัยน้อยลงไปจากอดีตมาก จนคล้ายกับว่าปัจจุบันนี้พระสงฆ์ได้ยกเลิกพระวินัยโดยพฤตินัยไปแล้วหลายสิกขาบท ตัวอย่างเช่น เรื่องการจับเงินและรับเงิน การฉันอาหารวันละสองมื้อ การเข้าบ้านในเวลาวิกาล คือตั้งแต่หลังเที่ยงวันไปแล้ว การออกปากขอปัจจัยสี่ต่อคฤหัสถ์ เป็นต้น

๒) ด้านการศึกษา

การศึกษาถือได้ว่าเป็นสิ่งจำเป็นต่อความเป็นอยู่ของสมณะเพศ เพราะการศึกษาที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของพระพุทธศาสนาคือการสร้างสัมมาทิฐิ คือความเห็นที่ถูกต้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งยังเป็นการสร้างความสามัคคีให้เกิดมีในหมู่คณะอีกด้วย แต่สภาพปัญหาของคณะสงฆ์ในปัจจุบันยังไม่ให้ความสำคัญในด้านการศึกษามากมายจริง จึงทำให้การปฏิบัติเป็นไปคนละทิศคนละทาง ทั้งยังมีการตีความพระธรรมวินัยที่ผิดแปลกกันออกไปอีกด้วย ซึ่งสามารถสรุปปัญหาที่เป็นสาเหตุของความขัดแย้งในด้านการศึกษา ได้ดังนี้

(๑) ปัญหาส่วนบุคคลของพระสงฆ์ ขาดการศึกษาเล่าเรียนตามพระธรรมวินัย มีทิฐิในทางที่ผิดจากพระธรรมวินัย มุ่งหวังลาภสักการะเกินไป ตีความหลักการและแนวปฏิบัติในพระพุทธศาสนาแตกต่างกัน

(๒) ในปัจจุบันพระสงฆ์ไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการ ศึกษาปริยัติธรรมเท่าที่ควร โดยเฉพาะคฤหัสถ์ที่มีการ ศึกษาสูงเมื่อเข้ามาอุปสมบทแล้วส่วนมากนิยมเข้าป่า ปฏิบัติธรรมเลย โดยไม่สนใจการศึกษาพระธรรมวินัยในสำนักอุปชฌาย์อาจารย์อย่างน้อย ๕ พรรษาตามพระพุทธรูปบัญญัติ ก่อน ด้วยสำคัญตนว่าตนมีความรู้ มากพอแล้ว นอกจากนั้น บางรูปเมื่อบวชแล้วก็ตั้งตัวเป็นอาจารย์ สอนการปฏิบัติกรรมฐานและสอนพระธรรมคำสอนเลยก็มี จึงเป็นเหตุให้เกิดการสอนผิดบ้าง ถูกบ้าง อันเป็นการทำพระสัทธรรมให้คลาดเคลื่อน

(๓) การศึกษาพระปริยัติธรรมของพระสงฆ์ไทยไม่ได้ รับการปรับปรุงพัฒนาให้ก้าวหน้าไป กว่าที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้าทรงรณนาไว้ ซึ่งปัญหาดังกล่าวมาจากการ ที่พระสงฆ์เชื่อว่าทุกอย่างที่ ครูอาจารย์ได้ทำกันเป็นสิ่งที่มาถูกต้องดีแล้ว แก้ไขไม่ได้ และไม่มีใครกล้าแตะต้องวิจัยวิจารณ์ตำราที่ โบราณจารย์ได้รณนาไว้ จึงเป็นเหตุให้การศึกษาของพระสงฆ์ไม่เจริญก้าวหน้า ไม่มีองค์ความรู้ใหม่ๆ เกิดขึ้นเลย

จากสภาพปัญหาด้านบุคคลดังที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า ความประพฤติในด้านจริยวัตร ของภิกษุมีความแตกต่างจากอดีต มีการยึดถือปฏิบัติที่เป็นไปตามกระแสโลกาภิวัตน์จนละเลยพระ ธรรมวินัย มีพฤติกรรมเป็นผู้ว่ายากสอนยาก ขาดความละเอียด ไม่เคารพยำเกรงต่อผู้อาวุโส ส่วน ปัญหาของพระสงฆ์ด้านการศึกษา ขาดการศึกษาเล่าเรียนตามพระธรรมวินัย มีทิฐิในทางที่ผิดจากพระ ธรรมวินัย มุ่งหวังลาภสักการะเกินไป ตีความหลักการและแนวปฏิบัติในพระพุทธศาสนาแตกต่างกัน

๓.๔.๒ ด้านองค์กร

ปัญหาระดับองค์กร (วัด) ตาม พ.ร.บ.คณะสงฆ์ วัด มีภารกิจในการบริหารจัดการ ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการ ด้านสาธารณสงเคราะห์ จากภารกิจดังกล่าว วัดที่จะทำตามได้ ก็จะมีแต่เพียงวัดใหญ่ๆ ที่มีปัจจัยด้านการบริหารจัดการครบถ้วน หรือเพียงพอต่อการจัดการที่มีคุณภาพได้ ซึ่งวัดที่มีศักยภาพเหล่านี้ยังมี จำนวนน้อยมาก เพราะมีข้อจำกัดหลายๆ อย่าง เช่น ด้านงบประมาณ ที่ใช้ในการบริหารจัดการไม่ เพียงพอ วัดไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐเลย มีก็น้อยมาก ไม่เพียงพอ วัดที่จะมีงบประมาณมาก ก็ต้องเป็นวัดใหญ่ๆ วัดสำคัญประจำจังหวัด มีพระพุทธรูปสำคัญ มีผู้ศรัทธาเข้าวัดมาก แต่วัดเหล่านี้ก็ มีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนวัดทั่วประเทศถึงสามหมื่นกว่าวัด วัดจึงจำเป็นต้องจัดหาทุนเองโดย การทำพุทธพาณิชย์ เป็นต้น แต่ด้วยการจัดการงบประมาณที่ไม่มีประสิทธิภาพ ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาอีกมาก และด้านบุคลากร เริ่มตั้งแต่เจ้าอาวาส ไม่มีความรู้ในการบริหารจัดการ พระภิกษุ สามเณร ภายในวัด ไม่มีคุณภาพ ไม่ได้รับการศึกษาเล่าเรียนอย่างที่ควรจะเป็น ข้อนี้อันได้ว่าทั้งหมด นะครับ พุดในส่วนที่มันเป็นปัญหา สาเหตุที่ทำให้สงฆ์เกิดความขัดแย้งในด้านองค์กรสามารถสรุปได้ ๒ ด้าน คือ

๑) ภายในองค์กร

คณะสงฆ์ถือเป็นองค์กรหนึ่งที่สำคัญต่อสังคม กล่าวคือสังคมแบ่งออกเป็น อาณาจักร และศาสนจักร เมื่อการรวมกันเป็นองค์กรใหญ่ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่จะเกิดปัญหาต่างๆ ตามมา และ

ภัยของพระพุทธศาสนาที่สำคัญคือความแตกแยกกันเองภายในองค์กร และภัยที่เกิดขึ้นภายนอกองค์กร ซึ่งสามารถสรุปสาเหตุของปัญหาความแตกแยกด้านองค์กรได้ดังนี้

(๑) ปัญหาจากองค์กรและระบบการทำงาน ขาดการกำหนดเป้าหมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ชัดเจน

(๒) ปัญหาการไม่สร้างบุคลากรไว้รองรับงานคณะสงฆ์อย่างเป็นระบบ เมื่อถึงคราวจำเป็นมีตำแหน่งว่างจึงค่อยหาผู้ที่เหมาะสมมารับตำแหน่งนั้นๆ โดยเฉพาะงานด้านการปกครอง เช่น ในระดับเจ้าอาวาสไม่มีการ วางตัวบุคลากรไว้รองรับอย่างต่อเนื่อง เมื่อเจ้าอาวาสมรณภาพแล้วจึงค่อยหาบุคคลอื่นเข้ามารับหน้าที่แทน ทำให้เกือบทุกวัดโดยเฉพาะวัดราษฎร์ เมื่อเจ้าอาวาสมรณภาพแล้วส่วนมากจะเกิดการแข่งขันกันเป็นเจ้าอาวาส ซึ่งก็มีหลายวัดเมื่อตั้งเจ้าอาวาสใหม่เรียบร้อยแล้ว พระในวัดนั้นก็แตกความสามัคคีกัน หรือไม่คู่ แข่งก็จะได้รับความเดือดร้อน การไม่มีบุคลากรไว้รองรับงานนี้ ทำให้นโยบายดีๆ ของเจ้าอาวาสองค์ก่อนไม่มี การสานต่อ จะเห็นได้จากเจ้าอาวาสที่มีชื่อเสียงหลายวัดมรณภาพแล้ว วัดที่เคยมีคนเข้าออกไม่ขาดสายแทบ จะกลายเป็นวัดร้าง เพราะไม่ค่อยมีคนเข้ามาทำบุญ เหมือนเดิมอีก เจ้าอาวาสใหม่ก็ต้องหาพุทธบริษัทใหม่ เอง ปัญหานี้ทำให้การบริหารงานคณะสงฆ์ไม่เป็นระบบ และไม่คล่องตัวเท่าที่ควร

(๓) โครงสร้าง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ฉบับแก้ไข พ.ศ. ๒๕๓๕ ฉบับนี้จึงให้สมเด็จพระสังฆราชในฐานะผู้อาวุโสสูงสุดดำรงสถานะพระสังฆราชาเป็นที่เคารพนับถือและเชื่อฟังของพระภิกษุสามเณรทุกรูปเป็นหัวหน้าคณะบริหารแล้วกำหนดให้พระภิกษุอาวุโสที่คณะสงฆ์เคารพนับถือเชื่อฟังคำสั่งอยู่ในโอวาทไม่ว่าจะในฐานะพระเถระอาวุโสหรืออุปัชฌาย์เรื่อยไปจนถึงเชื่อฟัง กันตามลำดับการปกครองมาดำรงตำแหน่งกรรมการมหาเถรสมาคม พระเถระผู้อาวุโสเหล่านี้ประพฤติพรหมจรรย์อยู่ในพระศานามานาน ปกครองพระภิกษุมานานย่อมมีลูกศิษย์มาก^{๔๐}

(๔) ปัญหาจากภายนอกองค์กร ขาดการสนับสนุนงบประมาณ ขาดความร่วมมือขององค์กรชาวพุทธทั้งในและต่างประเทศ เป็นต้น

(๕) ปัจจุบันความรู้สึกของประชาชนได้รับผลกระทบจากสถาบันสงฆ์ในทางที่ไม่ดีบางอย่าง เช่น การทำบุญ ตักบาตร ที่มีคนออกมาว่า พระเอาไปหมนเวียนขาย ตามร้านค้า ชาวพุทธส่วนใหญ่จึงไม่ค่อยมั่นใจทุกครั้งที่ใช้บาตร ทั้งนี้เพราะพระในปัจจุบันไม่สามารถสร้างความเชื่อมั่นให้กับพุทธศาสนิกชนได้

(๖) ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับวัดกำลังมีปัญหาในทัศนะของกลุ่มตัวอย่างเห็นว่ามาจากสาเหตุหลัก ๒ ประการคือ หนึ่ง ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม และสอง วัดกับชาวบ้านต่างมุ่งแต่จะหาประโยชน์มากเกินไป

จากข้อความที่กล่าวมาสามารถสรุปสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในด้านองค์กร คือ ปัญหาที่เกิดขึ้นจากโครงสร้างหลักที่มีความซับซ้อนจากครั้งพุทธกาล องค์กรขาดบุคลากรที่มีประสิทธิภาพ เป้าหมายในการทำงานไม่ชัดเจน ภาระงานมากเกินไป อันเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นภายในองค์กร ส่วน

^{๔๐} พระมหาโชวี ผลเจริญ, “การบริหารการปกครองคณะสงฆ์ไทยตามหลักธรรมาภิบาล”, ดุษฎีนิพนธ์ สาขาการจัดการภาครัฐ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๓), หน้า ๒๐๗-๒๐๘.

ปัญหาที่เกิดขึ้นภายนอก คือ ขาดการสนับสนุนจากภาครัฐอย่างจริงจัง การให้ข่าวที่สื่อไปในทางเสื่อมเสียมากกว่าผลดีจากหน่วยงานภายนอกความสัมพันธ์ไม่มั่นคงจาก ๓ เสา คือ วัด บ้านและรัฐ เป็นต้น

๓.๕ หลักธรรมที่เกื้อกูลต่อการสร้างความสามัคคี

หลักธรรมที่ส่งเสริมความสามัคคี ความปรองดองที่จะช่วยเหลือกันสรุปได้ว่า หลักการปฏิบัติต่อกันของบุคคลที่มีคุณธรรม ตามหลักธรรมที่กล่าวมา การช่วยเหลือกันเป็น มโนธรรม ที่มีอยู่ในส่วนลึกในจิตใจของบุคคล ซึ่งเมื่อเกิดการปฏิบัติขึ้นมาจะทำให้เข้าใจว่า มนุษย์ทุกคนคือ พี่น้องกัน คือ มีเอกภาพร่วมกัน จากการใช้ความสามัคคีกัน ส่งผลให้เกิดความพร้อมเพียง เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน กล่าวคือเป็นความสัมพันธ์กันของบุคคลด้วยคุณธรรม ที่ทำให้เกิดการปฏิบัติต่อกัน ส่งผลไปยังความเป็นอยู่ที่ดียิ่งขึ้น ทำให้บุคคลไม่เห็นแก่ตัว เกิดความยุติธรรมต่อกัน ทำให้เป็นผู้มีใจสูง ทำให้ไว้วางใจ และ เชื้อใจกันได้ ทำให้เกิดสันติและเอื้อเฟื้อกัน ครอบคลุมรอบอุ้น เคารพเกื้อกูลกัน การครองเรือนเป็นสุข มีความยินดีต่อกัน สร้างความไพบูลย์แก่สังคม อำนวยความสะดวกแก่กัน ทำให้เกิดความสามัคคี ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้มากมาย ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงหลักธรรมที่เกื้อกูลต่อการสร้างความสามัคคี ๒ ด้าน คือ ความสามัคคีของฆราวาส และความสามัคคีของบรรพชิต ดังต่อไปนี้

๓.๕.๑ หลักธรรมสำหรับสร้างความสามัคคีต่อกันของบรรพชิต

ความสามัคคีในกลุ่มบรรพชิตเกิดจากเรื่องราวเมื่อครั้งพุทธกาล กล่าวคือ ความแตกแยกแห่งสงฆ์เกิดขึ้น เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดมีพระไตรปิฎกขึ้น และความแตกแยกดังกล่าวได้ขึ้นมาในวงการคณะสงฆ์ ก็เพราะสาเหตุใหญ่ ๔ ประการ ตามนัยที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่าความวิบัติ ๔ ประการ เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์เป็นเหตุให้สงฆ์แตกแยก คือ “สี่วิบัติ อาจารย์วิบัติ ติฎฐิ วิบัติ และอาชีวิ วิบัติ”^{๔๑} และเมื่อก้าวโดยสรุปแล้ว ก็มีเพียง ๒ ประการ คือ สี่วิบัติ และติฎฐิวิบัติ ซึ่งตรงข้ามกับคำว่า สีสสามัญญาตาและติฎฐิสามัญญาตา คือ ความเสมอกันโดยศีล ได้แก่ ความเสมอกันทางพระวินัย และความเสมอกันโดยติฎฐิ ได้แก่ ความเสมอกันโดยความเห็นทางธรรม เป็นคุณสมบัติอันจะพึงปรารถนาในสงฆ์ เป็นไปเพื่อสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นไปเพื่อความตั้งมั่นแห่งสงฆ์ เมื่อมีภิกษุประพฤติผิดธรรมของคณะ จึงเป็นธุระของสหธรรมิกด้วยกันพึงห้ามปราม และจะพึงนิคคหะเสียไม่อย่างนั้นจะเกิดเป็นก๊กที่เรียกว่านิกายขึ้นทอนกำลังสงฆ์ลงไป ในที่สุดไม่ตั้งอยู่ได้ถ้าหมู่คณะมีสมบัติ ๒ อย่างนี้แล้วจะไม่มีแตกแยกกันเลย

สี่สามัญญาตาและติฎฐิสามัญญาตา คือ ความเสมอกันโดยศีล ได้แก่ ความเสมอกันทางพระวินัย และความเสมอกันโดยติฎฐิ ได้แก่ ความเสมอกันโดยความเห็นทางธรรม เป็นคุณสมบัติอันจะพึงปรารถนาในสงฆ์ เป็นไปเพื่อสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นไปเพื่อความตั้งมั่นแห่งสงฆ์ ในทางปฏิบัติสารณียธรรมจะเริ่มต้นด้วยติฎฐิสามัญญาตา คือปรับความคิดเห็นให้ลงรอยแบบเดียวกันว่า เราทั้งผองเป็นพี่น้องกัน เป็นลูกตถาคตคือพระผู้มีพระภาคเจ้าแต่เพียงผู้เดียวเหมือนกัน ยึดถือหลักคำสอนเดียวกัน มีผ้ากาสาฬพัศตร์เป็นธงชัยเหมือนกัน มีพระวินัยอันเป็นข้อประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตอย่างเดียวกัน เมื่อปรับความคิดเห็นได้อย่างนี้แล้วเราก็จะเกิดความรู้จักสามัคคี คิด พูด

^{๔๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๗๕.

ทำต่อกันด้วยเมตตา เกื้อกูลแบ่งปันกันและกัน ปฏิบัติต่อกันตามหลักพระวินัยอย่างเท่าเทียมกันด้วย สีสสามัญญตา และปรับความคิดเห็นให้มีเหตุผลลงรอยเดียวกันมากยิ่งขึ้นด้วยทิวฐีสสามัญญตา

๑) หลักสารณียธรรม ๖

พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงสารณียธรรม ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เรียกว่า หลักสารณียธรรม ๖ เป็นหลักธรรมในพุทธศาสนาที่กล่าวถึงการช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วม คณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง และเป็นคุณธรรมที่ทำให้รู้จักการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันและกัน ทำให้เข้าใจคนอื่นมากขึ้น สารณียธรรมนอกจากเป็นธรรมสำหรับผู้ประสานสามัคคีแล้วยังป้องกันมิให้เกิดอริกรรม (คดีความ) ขึ้น ในสงฆ์ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในสามคามสูตร ในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ ในพระสูตรนี้ พระพุทธองค์ตรัสหลักธรรมไว้ ๔ หมวด คือ มูลเหตุวิวาท ๒ ประการ อริกรรม ๔ ประการ วิธีระงับ อริกรรม ๗ ประการ และธรรมสำหรับป้องกันมิให้เกิดอริกรรม คือ สารณียธรรม ๖ ประการ

๑) เมตตากายกรรม หมายถึง การตั้งกายกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนพรหมจรรย์ (ภิกษุสามเณร) ทั้งต่อหน้าและลับหลัง หมายถึง ความรู้สึกในจิตใจที่มีแต่ความคิดดี ๆ การมองกันในเรื่องดี มีความหวังดี ปรารถนาดี รักและเมตตาต่อกัน คิดในสิ่งที่สร้างสรรค์ มองด้านบวกต่อกัน ไม่มีความอิจฉาริษยา ไม่คิดอคติลำเอียง ก่อความพยายาบาท สร้างความโกรธแค้นเคืองกัน ให้โอกาสและให้อภัยต่อกันทุกเรื่องไม่ว่าจะหนักเบาแค่ไหน ความคิดปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุขและเข้าใจผู้อื่น ไม่เอาความรู้สึกนึกคิดของตนเป็นใหญ่ มีน้ำใจต่อบุคคลอื่น เมตตาเมตตาโนกรรมนี้รวมถึงความอดทนอดกลั้นต่อความอาฆาตมาดร้ายบุคคลอื่นที่มีต่อตนเองด้วย

๒) เมตตาวาจากรรม หมายถึง การตั้งวาจากรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง หมายถึง การใช้คำพูดออกมาแต่คำพูดที่ดีงาม ด้วยความรักปรารถนาดี รู้จักพูดให้กำลังใจกันและกันในยามที่ต้องพบกับความทุกข์ความผิดหวังหรือความเศร้าหมอง ไม่พูดจาซ้ำเติมกันถากถางในยามที่มีใครโดยเฉพาะคู่กรณีฝ่ายตรงข้ามต้องทกล้มลง ไม่นินทาว่าร้ายทั้งต่อหน้าและลับหลังแนะนำในสิ่งที่ดีและมีประโยชน์ พูดด้วยความจริงใจต่อบุคคลอื่น ไม่พูดส่อเสียดบุคคลอื่นให้เกิดความเจ็บช้ำน้ำใจ ไม่ดูถูกคนที่ด้อยกว่าตนเองและไม่พูดให้คนอื่นเกิดความเข้าใจผิดจนทะเลาะกัน พูดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์อย่างเดียวนั้น

๓) เมตตามโนกรรม หมายถึง การตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง หมายถึง ทำแต่ในสิ่งที่เป็นความดีต่อกัน ช่วยเหลือส่งเสริมกันด้านกำลังกาย มีความอ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักสัมาคารวะ ไม่เบียดเบียนรังแกกัน ไม่ทำร้ายให้ได้รับความทุกข์ทรมาน ทำแต่ในสิ่งที่ถูกต้องต่อกัน มีความเสียสละต่อผู้อื่น ช่วยเหลือขนขวายการทำงานในสิ่งที่ตนเองสามารถกระทำได้ มีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่นทุกเรื่อง รู้จักปกป้องช่วยเหลือบุคคลอื่นเมื่อประสบภัย ดำรงตนอยู่ในศีลธรรมสำรวมระวังในอกุศลกรรมความไม่ดีทางกาย และไม่ใช้กำลังเบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความทุกข์เดือดร้อนไม่ว่าด้วยวิธีการใดๆ

๔) สาธารณโภคิตา หมายถึง การแบ่งปันลาภที่ได้มาโดยธรรมแก่เพื่อนพรหมจรรย์ หมายถึง ให้รู้จักแบ่งปันผลประโยชน์กันด้วยความยุติธรรม ไม่เอาไรต์เอาเปรียบกันช่วยเหลือกัน ไม่

เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน และมีความเสมอภาคต่อกัน เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกันอยู่เสมอ รู้จักแบ่งปัน บริจาคช่วยเหลือผู้ยากไร้ผู้ด้อยโอกาสในสังคม เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เพื่อความผาสุกของคนหมู่มากในประเทศ

๕) สีสสามัญญา หมายถึง การมีศีลบริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง หมายถึง การปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับหรือวินัยต่างๆ อย่างเดียวกันอย่างเคร่งครัด เคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคคล ไม่ก้าวร้าวหน้าที่กัน ไม่อ้างอำนาจของตนข่มเหงรังแกผู้อื่น ไม่ถืออภิสิทธิ์ใดๆ ทั้งปวง มีความเคารพต่อกฎหมาย ระเบียบวินัย มีความเกรงอกเกรงใจและให้เกียรติต่อกัน ไม่กระทำการล่วงละเมิดสิทธิอันเป็นของผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นเรื่องใดๆ ก็ตาม

๖) ทิฏฐีสสามัญญา หมายถึง การมีความเห็นถูกต้องดีงาม เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง หมายถึง มีความคิดเห็นเป็นอย่างเดียวกัน คิดในสิ่งที่ตรงกัน ประับมมองที่ต่างกลับมาให้ตรงกันด้วยการยอมรับในเหตุผล พุดจาหาข้อสรุปตรงกัน รู้จักแสวงหาจุดร่วมและ สงวนจุดต่างไม่ถือเอาความคิดของตนเป็นใหญ่แต่เพียงฝ่ายเดียว ยอมรับฟังความคิดของผู้อื่นที่เป็นประโยชน์ต่อบ้านเมือง จะทำอะไรก็ควรปรึกษาหารือที่อยู่ร่วมกันใช้เหตุและผลร่วมกันเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมอย่างแท้จริง^{๔๒}

หากจัดการประพฤติปฏิบัติของผู้คนในสังคมไทยโดยแยกเป็นเพศบรรพชิตและฆราวาสแล้ว จะพบว่าหลักสาราณียธรรม ๖ ประการสำหรับบรรพชิต (สาราณียธรรมสูตรที่ ๑^{๔๓}) ได้แก่ ๑) เข้าไปตั้งกายกรรมประกอบด้วยเมตตาทั้งต่อหน้าและลับหลัง ๒) เข้าไปตั้งวจีกรรมประกอบด้วยเมตตาทั้งต่อหน้าและลับหลัง ๓) เข้าไปตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตาทั้งต่อหน้าและลับหลัง ๔) แบ่งปันลาภทั้งหลายที่ประกอบด้วยธรรมได้มาโดยธรรม แม้โดยที่สุดบิณฑบาต ย่อมบริโภคร่วมกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีล ๕) เป็นผู้มียศไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไทย อันวิญญูชนสรรเสริญเป็นไปพร้อมเพื่อสมาธิ เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ๖) มีทิวอันเป็นอริยะ เป็นเครื่องนำออก นำออกไปเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้กระทำตาม เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง ซึ่งหลักสาราณียธรรมทั้ง ๖ ประการนั้น เป็นหลักธรรมเพื่อสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในสังคมทุกๆ สังคม ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงหลักสาราณียธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันในส่วนของฆราวาสในหัวข้อต่อไป

๒) หลักอภิธานียธรรม

หลักอภิธานียธรรม คือ ข้อปฏิบัติหรือธรรมอันเป็นเหตุไม่ให้เกิดความเสื่อมมี ๗ ข้อ เป็นหลักธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสั่งสอนทั้งฝ่ายคฤหัสถ์ โดยตรัสสั่งสอนเหล่ากษัตริย์ลิจฉวี เมืองเวสาลี แคว้นวัชชี และตรัสสั่งสอนเหล่าภิกษุที่เมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ หลักอภิธานียธรรมสำหรับฝ่ายศาสนจักร หรือฝ่ายภิกษุสงฆ์ หลักอภิธานียธรรม ๗ ประการ สำหรับบรรพชิต ได้แก่

๑) หมั่นประชุมกันเนื่องนิത്യ หมายความว่า ธรรมดาคณะเราต้องอยู่ร่วมกันเป็นหมวดเป็นหมู่เป็นคณะ จะอยู่ตามลำพังไม่ได้ หมู่คณะจะเจริญอยู่ได้ ก็เพราะอาศัยการติดต่อกันไปมาหาสู่กัน มี

^{๔๒} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๑๗/๒๕๗., อภ.ฉก.ก. (ไทย) ๒๒/๑๑/๔๒๖-๔๒๗.

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, อภ.ฉก.ก. (ไทย) ๒๒/๑๑/๔๒๖.

เหตุการณ์เปลี่ยนแปลงอย่างไร รู้ทั่วถึงกันหรือเมื่อมีกรณีจะเรื่องที่จะต้องทำเกิดขึ้น ผู้เป็นใหญ่ในหมู่ จะต้องเรียกประชุมปรึกษาหารือกันเพื่อความเจริญและความพร้อมเพรียงของหมู่และผู้น้อยที่นับเนื่อง ในหมู่ ก็ต้องหมั่นเข้าประชุมตามวาระที่ถูกเรียกประชุม จึงจะมีความเจริญและพร้อมเพรียงกัน

๒) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะต้อง ทำ หมายความว่า ในการประชุมนั้นย่อมมีกำหนดเวลา ทุกคนควรตรงต่อเวลา ไม่ใช่ต่างคนต่างเข้า หรือต่างคนต่างออกตามชอบใจซึ่งเป็นการเสียระเบียบ เสียมรรยาท อาจทำให้เวลาเมื่อเข้าประชุม แล้ว ต้องพร้อมเพรียงช่วยกันทำกิจที่สงฆ์จะต้องทำหมายความว่ากิจใดที่สงฆ์ คือ หมู่ชนจะต้องทำ ร่วมกันด้วยกำลังกายหรือกำลังวาจาหรือกำลังความคิด ก็ต้องร่วมกันทำกิจนั้น ช่วยกันทำ ช่วยกันพูด ช่วยกันคิดปรึกษาหารือกัน ช่วยแก้ไขสิ่งไม่ดีให้ดีขึ้นส่งเสริมสิ่งที่ดีให้ดียิ่งขึ้น ทำได้อย่างนี้ก็จะมีความ เจริญ ความพร้อมเพรียงของชนทั้งปวงผู้เป็นหมู่ ยิ่งความเจริญให้สำเร็จฯ”^{๔๔} ด้วยว่าอันความพร้อม เพรียงนั้น ย่อมยังความเจริญให้สำเร็จหลาย

๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธรเจ้าไม่ทรงบัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ สมานทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระพุทธรเจ้าทรงบัญญัติไว้ หมายความว่าศีลหรือ สิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้สำหรับภิกษุ - สามเณร - อุบาสกอุบาสิกา ก็นับว่าพอดีพองาม พอแก่ความ ปฏิบัติเพื่อขัดเกลากิเลสที่หยาบๆ บาบที่หนาๆ ตามสมควรแก่เพศบรรพชิตและเพศคฤหัสถ์อยู่แล้ว ไม่ จำเป็นต้องบัญญัติเพิ่มเติมอีกเหมือนกฎหมายทางพระราชอาณาจักรที่ประกาศใช้ในสมัยหนึ่งๆ ก็ พอสมควรอยู่แล้ว ใครๆ ไม่ควรบัญญัติเพิ่มเติมตามลำพังตน เป็นกฎหมายเถื่อนขึ้นอีก และสิกขาบท ทุกข้อที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว ใครๆ ไม่พึงถอน คือ ไม่ตัดออก ไม่ยกเลิกแม้บางข้ออาจไม่เหมาะแก่กาล สถานที่ภูมิประเทศ ก็มีพระพุทธานุญาตพิเศษไว้แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องถอนสิกขาบทใดๆ ทั้งสิ้น เหมือนกฎหมายทางพระราชอาณาจักร ใครๆ ไม่พึงถอน เพราะถ้าต่างคนต่างเลิกถอนสิกขาบทที่ทรง บัญญัติไว้ ตามความต้องการของตน ผลสุดท้ายก็ไม่มีอะไรเหลือเป็นหลักไว้ควบคุมหมู่ พระศาสนา ก็ ย่อมตั้งอยู่ไม่ได้ ต้องอันตรายไปเหมือนกฎหมาย ถ้าต่างคนต่างถอนที่ละมาตรา สองมาตรา ไม่ช้าก็ หมด ประเทศชาติบ้านเมืองไม่มีกฎหมาย ก็เหมือนบ้านเรือนไม่มีชื่อไม่มีแป ก็มีแต่พินาศ ควรสมานทาน ศึกษาอยู่ในสิกขาบทตามที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ หมายความว่า ต้องมีความเคารพในพระวินัย สิกขาบททั้งปวง ถือสิกขาบทเป็นสิ่งสำคัญ สนใจศึกษาให้เข้าใจและปฏิบัติให้ถูกต้อง ไม่แก้ตัวว่ายังไม่ รู้ไม่มั่งง่าย ไม่ดูหมิ่นว่าเรื่องเล็ก พระวินัยมิได้ยกเว้นโทษผู้ทำผิดแม้ไม่รู้เหมือนกฎหมายของบ้านเมือง ประชาชนทุกคนต้องเคารพ ต้องเข้าใจต้องรับรู้และปฏิบัติอย่าให้ผิด กฎหมายมิได้ยกเว้นโทษแก่ผู้ทำ ผิดแม้ไม่รู้เพราะถ้ายกเว้นแก่ผู้ไม่รู้แล้ว ก็ไม่มีใครสนใจที่จะรู้ มีแต่ทำผิดกันทั่วไป ฉะนั้น จึงต้องถือ เป็นเรื่องสำคัญ ต้องศึกษาและปฏิบัติโดยดี

๔) ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง หมายความว่าต้องเคารพไม่ฝ่าฝืนต่อท่าน เป็นธรรมดาของ คนที่อยู่รวมกัน เป็นหมู่ เป็นวัด เป็นบ้านจนถึงเป็นประเทศ ถ้าไม่มีหัวหน้า มีแต่คนวางท่าเสมอกันไม่

^{๔๔} มหามกุฏราชวิทยาลัย, พุทธศาสนสุภาษิต ฉบับรวมเล่ม, พิมพ์ครั้งที่ ๓๓, (กรุงเทพมหานคร: โรง พิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๗๕.

มีใครเคารพยำเกรงใคร ก็มีแต่ความเสื่อมความยุ่งยากลำบาก การอยู่ร่วมกันคนที่เสมอกัน (ด้วยกิเลส) นำทุกข์มาให้”^{๔๕} ดังนี้ เพราะคนมีกิเลสกับคนมีกิเลส “เมื่อเอากิเลสมาใช้เป็นกำลังตัดกำลังคน ไม่มีใครยอมใคร ไม่มีผู้ใหญ่ ไม่มีผู้น้อย ไม่มีผู้นำ ไม่มีผู้ตาม ในที่สุดก็หมดกำลังพังพินาศไปด้วยกันเหมือน กองทัพที่ไม่มีแม่ทัพจะไปสู้กับใครได้ ฉะนั้น ทุกหมู่ ทุกคณะ ทุกประเทศ จำต้องมีหัวหน้า จะขาดเสียมิได้ และผู้เป็นหัวหน้านั้นต้องไม่เป็นคนพาลเกร ไม่เป็นคนโง่ คนพาลหรือคนโง่ ไม่ควรเป็นหัวหน้า”^{๔๖} เพราะหัวหน้าเป็นคนสำคัญ หมู่ คณะ วัดหรือบ้านเมืองจะเสื่อม จะเจริญก็เพราะหัวหน้า คนโง่เป็นหัวหน้าก็พาวัดพบบ้านให้ฉิบหายเหมือนขุนโคนำฝูงโคเดินคด โคในฝูงทั้งหมดก็เดินคดตามกันฉับไฉ ในหมู่มนุษย์ก็เช่นเดียวกัน เมื่อหัวหน้าประพฤติคดโกงเกร ผู้ที่อยู่ร่วมหมู่ก็ประพฤติตาม ก็มีแต่ความเสื่อม ฉะนั้น ผู้เป็นหัวหน้าต้องเป็นคนดีมีความฉลาดสามารถ อดอาจ กล่าวหาญ เมื่อได้หัวหน้าเป็นคนดี ก็เป็นหน้าที่ของทุกคนที่อยู่ร่วมหมู่คณะ ร่วมวัด ร่วมบ้าน ร่วมเมืองต้องเคารพนับถือ เชื้อพึ่งถ้อยคำของท่านผู้เป็นหัวหน้า หมู่คณะจึงจะเจริญมั่นคงอยู่ได้

๕) ไม่ลุ่มอำนาจตัณหา คือ ความอยากที่เกิดขึ้น หมายความว่า ไม่ทำ ไม่พูด ไม่คิดอะไร ตามอำนาจของความอยาก ตัณหา คือ “ความทะยานอยาก แบ่งออกเป็น ๓ ประการ ได้แก่ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา”^{๔๗}

๖) ยินดีอยู่ในเสนาสนะป่า หมายความว่าพอใจในที่นอนที่นั้งอันเรียบง่ายสงบในป่าหรือเหมือนอยู่ในป่า เช่น วัดที่ไม่ปลูกพลาญด้วยหมู่ชนหรือกุฎิ ศาลา เรือนว่าง โคนไม้ที่เรียบง่ายเสียงไม่มีใคร รบกวน ก็ควรยินดีพอใจอยู่ในที่เช่นนั้น เมื่ออยู่ในที่สงบเช่นนั้น ย่อมให้กายวิเวก สงัดทางกาย คือ ไม่คลุกคลีจับกลุ่มสรวลเสเฮฮา เมื่อได้กายวิเวกแล้วก็ย่อมได้ จิตตวิเวก สงัดจิต คือจิตย่อมสงบ จากกามและจากอกุศลบาปธรรมทั้งหลาย กลายเป็นสมาธิจิตหรือฌานจิต มีความสุขไม่อิงอาศัย เกิดขึ้น เป็นความสุขที่หวานใจยิ่งนักและจิตตวิเวกนั้นเป็นปัจจัยให้ได้อุปวิเวก สงัดอุปวิเวก “หมดจดจากกิเลสอันเป็นเหตุทุกข์ทั้งปวง”

๗) ตั้งสติระลึกไว้ในใจว่า “เพื่อนพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีลลงดงามซึ่งยังไม่มาขอให้มาที่มาแล้ว ขอให้อยู่ผาสุก”^{๔๘} หมายความว่า “ให้มีจิตใจเอื้อเฟื้อโอบเอื้ออารี ไม่หวังที่อยู่ไม่กัดกันคนดีมีศีลมี

ธรรมให้ตั้งใจต้อนรับผู้มีศีล มีสัจย์ ให้อยู่ร่วมหมู่ ร่วมวัด ร่วมบ้าน ร่วมงานตามควรแก่ภาวะและให้แผ่เมตตาต่อผู้ที่มาอยู่ร่วมกันว่า ขอให้อยู่เย็นเป็นสุขอยู่อย่างอยู่ร้อนนอนนอนทุกข์เลย ทั้งนี้เพื่อมิให้เกิดความคิดริษยาติดผู้ที่อยู่ร่วมกันเพราะถ้าเกิดริษยากันแล้วก็จะมีความเสื่อมความฉิบหายได้ ในพระธรรมภาษิตว่า อรติ โลกนาสิก้า ความริษยา ทำโลกให้ฉิบหาย แต่ตรงกันข้าม ถ้ามีเมตตาต่อกัน ก็ย่อมจะค้าประกันโลกไว้ให้เจริญสืบไปได้” ผู้ที่อยู่ร่วมหมู่คณะต้องมีเมตตาทั้งทางกาย ทางวาจาและทางใจต่อกัน ความสามัคคีอันจะเป็นเหตุหน้าความสุข ความเจริญรุ่งเรืองตามมาได้

^{๔๕} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๑/๓๘.

^{๔๖} ชุ.ชา.ทก. (ไทย) ๒๗/๓๑๓/๘๙.

^{๔๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๑๖๖.

^{๔๘} อง.สตุตทก. (ไทย) ๒๓/๒๑/๒๒-๒๓.

๓.๕.๒ หลักธรรมสำหรับสร้างความสามัคคีต่อกันของฆราวาส

หลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคีที่กล่าวไว้ในพุทธศาสนาเถรวาท ในแง่ที่จะทำให้ประชาชนภายในชาติและสังคมอยู่กันด้วยความสามัคคี กลมเกลียว ทำให้เป็นเอกภาพ เรียกว่าหลักสาราณียธรรม^{๔๙} ซึ่งเป็นหน้าที่หรือข้อปฏิบัติที่ประชาชนควรปฏิบัติต่อผู้อื่นในสังคม

ซึ่งมีองค์ประกอบไปด้วยหลักสาราณียธรรม ๖ ประการสำหรับฆราวาส (ในสาราณียสูตรที่ ๒)^{๕๐} พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงองค์ประกอบของธรรมะอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกันหรือการรู้จักสามัคคี ดังคำโบราณว่า “อยู่ให้เขาสบายใจ ไปให้เขาคิดถึง” ได้แก่

๑) การมีพฤติกรรมทางกายที่ประกอบด้วยเมตตา (เมตตากายกรรม) ได้แก่ การกระทำต่อกันด้วยเมตตา คือ แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการร่วมชุมชนด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่างๆ โดยเต็มใจ แสดงอาการกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒) การมีพฤติกรรมทางวาจาที่ประกอบด้วยเมตตา (เมตตาวาจากรรม) ได้แก่ การพูดด้วยเมตตา คือ กล่าวแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอนหรือแนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดี และแสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓) การมีพฤติกรรมทางใจที่ประกอบด้วยเมตตา (เมตตามโนกรรม) ได้แก่ การคิดถึงต่อกันด้วยเมตตา คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน

๔) การแบ่งปันเฉลี่ยลาภที่ได้มาโดยชอบ (สาธารณโภคี) ได้แก่ การได้วัตถุสิ่งของมาแล้วแบ่งกันกินแบ่งกันใช้ คือ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

๕) การประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นผู้มีศีลที่บริสุทธิ์เสมอกับเพื่อนพรหมจรรย์ (ศีลสามัญญตา) ได้แก่ การประพฤติให้ดีเหมือนเขา คือ มีความประพฤติสุจริต ดีงาม รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจ หรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

๖) การพัฒนาตนให้มีทิวฐิที่เป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์เสมอกับเพื่อนพรหมจรรย์ (ทิวฐิสามัญญตา) ได้แก่ การพยายามปรับความคิดเห็นเข้ากันได้ คือ เคารพ รับฟังความคิดเห็นกันมีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญยึดถืออุดมคติหลักแห่งความดีงาม หรือจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน

สาราณียธรรม ๖ ประการ สะท้อนให้เห็นถึงความรักใคร่ ความระลึกนึกถึงกันด้วยความรักที่เป็นสาราณียะซึ่งประกอบไปด้วยความปรารถนาดีต่อกันทั้งทางกาย วาจาและใจ ขณะเดียวกันก็มีความรู้ ความเข้าใจในหลักการแก้ปัญหา หรือแก้ทุกข์อย่างถูกต้องเสมอกัน (ทิวฐิสามัญญตา) ปฏิบัติตามแนวทางการประพฤติปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อการแก้ปัญหาโดยเสมอกัน (ศีลสามัญญตา) และก็มี การแบ่งปันช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (สาธารณโภคี) หลักธรรมทั้งหลายเหล่านี้แต่ละอย่างๆ ชื่อว่าสาราณียธรรม แปลว่า ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึงกัน ชื่อว่าปิยกรณธรรม ธรรมเครื่องทำความรักกัน ชื่อว่าครุกรณธรรม ธรรมเครื่องทำให้เคารพกันเป็นไปเพื่อสงเคราะห์ช่วยเหลือกันเพื่อไม่ทะเลาะวิวาท

^{๔๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๗/๒๕๗.

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน, อภ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๑๑/๔๒๗.

โต้เถียงกันเพื่อความพร้อมเพรียงเป็นอันเดียวกัน ดังนั้น หลักธรรมทั้ง ๖ ประการนี้ ถ้านำไปปฏิบัติ ตามก็จะเป็นเครื่องช่วยสังคมหรือประเทศชาติให้มีความมั่นคง และเป็นเอกภาพได้ เพราะผลที่จะเกิด ตามมาจากการประพฤติตามหลักธรรมนี้ คือ

- ๑) ทำให้ระลึกถึงกันในแง่ดี
- ๒) ทำให้เกิดความรักใคร่ ประองตองกัน
- ๓) ทำให้เกิดความเคารพ มีสัมมาคารวะต่อกัน
- ๔) ทำให้เกิดการสงเคราะห์ ช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน
- ๕) ทำให้เกิดความไม่วิวาท บาทหมางกัน
- ๖) ทำให้เกิดความพร้อมเพรียง สัมครสมานสามัคคีกัน
- ๗) ทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

จากข้อความที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่าหลักสาราณียธรรม ๖ ประการ เริ่มต้นต้องมี เมตตาต่อกัน คือ ต้องไม่มีความอาฆาตพยาบาทหรือโกรธเคืองกันเป็นฐาน เท่ากับเป็นการสลาย ความเห็นแก่ตัวเป็นเบื้องต้น จากนั้นจะต้องปรับจิตใจรู้จักการให้หรือการแบ่งปันและปรับพฤติกรรม รวมทั้งความคิดเห็นผุดออกจากกันและกัน และยอมรับระเบียบกฎเกณฑ์ที่ตีร่วมกันในที่สุดสังคมก็จะ เป็นปึกแผ่น ความขัดแย้งกันความเข้าใจผิดกันก็จะไม่เกิดขึ้นอีกต่อไป

หลักอภิธานิยธรรม ๗

อภิธานิยธรรม หมายถึง ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม แต่เป็นธรรมเพื่อความเจริญ กล่าวคือ ถ้าบุคคล ปฏิบัติตามอภิธานิยธรรม บุคคลนั้น จะมีแต่ความเจริญความก้าวหน้าในชีวิต ไม่ มีความเสื่อม ความเสียหาย อันเป็นอุปการะมากสำหรับผู้ปฏิบัติ ผู้บริหาร หมู่ชน และคนในสังคม หลักอภิธานิยธรรม ๗ ประการ ได้แก่

๑) หมั่นประชุมกันเนื่องนิത്യ การอยู่ร่วมกัน การทำงานร่วมกันของคนในสังคมจะต้องมี การพบปะ ประชุมปรึกษาหารือกันสม่ำเสมอ เพื่อแก้ไขปัญหาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและ กัน ยอมรับในเหตุผลที่ถูกต้องที่เป็นประโยชน์ เพื่อความเข้าใจที่ดีต่อกันของคนในสังคมซึ่งความ เจริญไม่เกิดความเสื่อมในทุกกรณี เช่น ในครอบครัว พ่อ แม่ ลูก มีอะไรพูดกันปรึกษากัน ลูกก็จะ อบอุ่น ปัญหาลูกไปติดยาเสพติดก็ไม่ต้องเกิดขึ้น ในสถานที่ทำงาน หัวหน้ามีการประชุมปรึกษากับ ผู้ร่วมงานทุกครั้ง งานก็จะราบรื่น หากมีข้อผิดพลาด ทุกคนก็จะยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้น

๒) พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุมและกระทำกิจที่ควรทำ เพื่อให้เกิดความยุติธรรม เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหมู่คนที่อยู่ร่วมกัน ไม่กินแหนงแคลงใจกัน จะทำงานอะไรก็สำเร็จได้ เช่น ในครอบครัวมีอะไรปรึกษารือกันก็ต้องอยู่พร้อมๆ กัน เพื่อทุกคนจะได้ยอมรับในสิ่งที่จะทำลงไป ด้วยความเต็มใจจะทำลงไปด้วยความเต็มใจ

๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่ได้บัญญัติและไม่เลิกสิ่งที่ยังบัญญัติไว้แล้ว เช่น บ้านเมือง จะสงบ สุขได้ ทุกคนจะต้องบัญญัติและไม่ล้มเลิก ระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ ของคณะและสังคมตามความพอใจ ของตนหรือของกลุ่มโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง ตัวอย่าง เช่น นักเรียนจะต้องแต่งเครื่องแบบของ โรงเรียนเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย จะแต่งกายตามใจตนเองไม่ได้

๔) เคารพนับถือผู้ใหญ่การเคารพและรับฟังคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ถือว่าเป็นสิ่งที่ดีเพราะ ผู้ใหญ่เกิดก่อน ผ่านประสบการณ์มากกว่า ประกอบกับการอยู่ร่วมกันในสังคมต้องมีผู้นำ ถ้าเราให้

การเคารพและเชื่อฟังผู้นำ สังคมก็จะไม่วุ่นวาย เช่น ถ้าลูกเชื่อฟัง พ่อ แม่ ก็จะเป็นคนดีได้เพราะไม่มีพ่อแม่คนไหน อยากรู้อกตนเองให้ชั่ว

๕) ไม่ชมเชยล่วงเกินสตรี สตรีถือว่าเป็นเพศแม่ เป็นเพศที่อ่อนแอ บุรุษควรให้เกียรติให้การยกย่อง ปกป้องไม่ให้ใครละเมิดสิทธิหรือชมเชยรังแก ถ้าสังคมใดๆ ผู้หญิงถูกขูดคร่ำข่มขืนมากขึ้น ความเสื่อมก็จะเกิดกับสังคมนั้น

๖) สักการเคารพเจดีย์ หมายถึงการให้ความเคารพและปกป้องรักษาปูชนียสถานที่สำคัญในศาสนา เพื่อจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของกลุ่มคนในหมู่คณะที่อยู่ร่วมกันและระลึกถึงกัน เช่น การเคารพพระปฐมเจดีย์

๗) ให้การอารักขา คຸ້ມครอง อันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ คือการคุ้มครองบรรพชิต ซึ่งเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ตลอดไป เช่นการทำบุญด้วยปัจจัย ๔ เป็นต้น^{๕๑}

๓.๖ สรุป

ความไม่สามัคคีกันในกลุ่มบรรพชิตเกิดจากรื่องราวเมื่อครั้งพุทธกาล กล่าวคือ ความแตกแยกแห่งสงฆ์เกิดขึ้น เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดมีพระไตรปิฎกขึ้น และความแตกแยกดังกล่าวได้ขึ้นมาในวงการคณะสงฆ์ ก็เพราะสาเหตุใหญ่ ๔ ประการ ตามนัยที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่าความวิบัติ ๔ ประการ เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์เป็นเหตุให้สงฆ์แตกแยก คือ “สี่วิบัติ อาจารย์วิบัติ ติฎฐีวิบัติ และอาชีวิวิบัติ ความขัดแย้งได้มีมาตั้งแต่สมัยเมื่อครั้งพุทธกาล เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไปลักษณะของความขัดแย้งก็สลับซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น แต่เมื่อว่าโดยมูลเหตุแล้วย่อมเกิดจากสองส่วนคือ คือ ติฎฐิวิสามัญญูตา และศีลวิสามัญญูตา โดยที่ติฎฐิวิสามัญญูตา คือ มีความคิดเห็นต่างกัน มีค่านิยมที่ขัดกัน ในเรื่องความงาม ความดี ความถูกต้อง ความยุติธรรมและความสุข เป็นต้น เพราะแต่ละคนย่อมมีกรอบคิดไปคนละอย่างและเป้าหมายของการดำรงชีวิตก็ต่างกันไป ถึงแม้จะมีรายละเอียดปลีกย่อยที่เพิ่มเข้ามาบ้างก็เป็นเพียงแฉ่องค์ประกอบเล็กน้อยเท่านั้น

ปัจจุบันพระพุทธศาสนากำลังเผชิญกับปัญหานานาประการ ซึ่งพอสรุปได้เป็น ๓ ประเด็น คือ ๑) ปัญหาทำลายที่เกิดจากภายในหน่วยงานพระพุทธศาสนา ๒) ปัญหาทำลายที่เกิดจากการรุกรานของลัทธิความเชื่อและศาสนาอื่นๆ ๓) ปัญหาทำลายที่เกิดจากระบบความเชื่อและค่านิยมตามสื่อสมัยใหม่ ในงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยจะได้กล่าวเฉพาะปัญหาที่เกิดจากภายในพระพุทธศาสนาเท่านั้น สำหรับปัญหาด้านความสามัคคีของพระสงฆ์ในปัจจุบัน อาจปรากฏในหลายรูปแบบทั้งที่ปรากฏเป็นข่าวคราวในปัจจุบัน หรือปัญหาที่เป็นรากลึกฝังมายาวนานจากอดีตจนถึงปัจจุบันซึ่งยากแก่การแก้ไข และอีกปัญหาที่ไม่อาจมองข้ามก็คือปัญหาด้านการเผยแผ่ ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงปัญหาด้านความสามัคคีของคณะสงฆ์ใน ๒ ด้าน คือ

ด้านบุคคล กล่าวคือ ความประพฤตินในด้านจริยวัตรของภิกษุมีความแตกต่างจากอดีต มีการยึดถือปฏิบัติที่เป็นไปตามกระแสโลกาภิวัตน์จนละเลยพระธรรมวินัย มีพฤติกรรมเป็นผู้ว่ายากสอน

^{๕๑} พระทวีป กลยาณธมโม (เล็กบัณฑิตย์), “การศึกษาวิเคราะห์หลักกัลยาณธรรมสำหรับการดำรงชีวิตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๙๒-๙๓

ยาก ขาดความละเอียด ไม่เคารพยำเกรงต่อผู้อาวุโส ส่วนปัญหาของพระสงฆ์ด้านการศึกษา ขาดการศึกษาเล่าเรียนตามพระธรรมวินัย มีทิวทัศน์ในทางที่ผิดจากพระธรรมวินัย มุ่งหวังลาภสักการะเกินไป ตีความหลักการและแนวปฏิบัติในพระพุทธศาสนาแตกต่างกัน

ด้านองค์กร ปัญหาที่เกิดขึ้นในด้านองค์กร คือ ปัญหาที่เกิดขึ้นจากโครงสร้างหลักที่มีความซับซ้อนจากครั้งพุทธกาล องค์กรขาดบุคลากรที่มีประสิทธิภาพ เป้าหมายในการทำงานไม่ชัดเจน ภาระงานมากเกินไป อันเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นภายในองค์กร ส่วนปัญหาที่เกิดขึ้นภายนอก คือ ขาดการสนับสนุนจากภาครัฐอย่างจริงจัง การให้ข่าวที่เสียไปในทางเสื่อมเสียมากกว่าผลดีจากหน่วยงาน ภายนอก ความสัมพันธ์ไม่มั่นคงจาก ๓ เสา คือ วัด บ้าน และรัฐ เป็นต้น

บทที่ ๔

การประยุกต์หลักธรรมเพื่อสร้างความสามัคคีในพระพุทธศาสนา

ความสามัคคี ตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นสิ่งซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้และความเข้าใจได้อย่างถูกต้องชัดเจนถึงคุณประโยชน์ของความสามัคคี ซึ่งจะช่วยในการสร้างสันติสุขความเจริญรุ่งเรืองให้แก่มวลมนุษยชาติได้อย่างแท้จริงและมั่นคง ดังนั้น ในบทที่ ๔ นี้ ผู้ศึกษาได้นำแนวคิดเรื่องความสามัคคีมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทยเป็นลำดับต่อไป

๔.๑ หลักธรรมในการสร้างความสามัคคี

ในส่วนของ การแตกความสามัคคีกันของชนในชาตินั้นก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่น่ามาซึ่งความหายนะ ก่อให้เกิดโทษโดยภาพรวมของสังคม ย่อมเป็นหนทางแห่งหายนะอย่างยิ่ง และเป็นทางแห่งความทุกข์ระทมขมขื่นเป็นอันมาก ทุกๆ สังคม ถ้าแตกความสามัคคีกันแล้ว ความล่มสลายตกต่ำก็เกิดขึ้น ดังนั้น พึงพิจารณาจากเรื่องเหล่านี้ เช่น สามภรรยาแตกความสามัคคีกัน จะเกิดอะไรขึ้น ก็ต้องเกิดการหย่าร้าง ครอบครัว แตกแยก บุตรธิดาไร้ความอบอุ่น เป็นต้น พระภิกษุในวัดแตกความสามัคคีกันจะเกิดอะไรขึ้น ก็ต้องเกิดวัดร้าง หรืออยู่ด้วยกันอย่างยากลำบาก คอยแต่จะนิพนทาว่าร้ายกัน ถือพรรคถือนัก เป็นต้น ข้าราชการแตกความสามัคคีกันจะเกิดอะไรขึ้น ก็ต้องเกิดความเสื่อมเสียในวงราชการทำให้การทำงานเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศชาติก็มีปัญหา เป็นต้น ทหารและตำรวจแตกความสามัคคีกันจะเกิดอะไรขึ้น ก็ต้องพ่ายแพ้แก่ศัตรูผู้รุกราน คณะรัฐบาลแตกความสามัคคีกัน จะเกิดอะไรขึ้น ชาตาก็ต้องเกิดความสั่นคลอน ไม่มั่นคง หรือการบริหารงานราชการแผ่นดินไม่ราบรื่น

๔.๑.๑ หลักสารณียธรรม

สารณียธรรม หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกกัน ธรรมเป็นเหตุให้ไม่ลืมกัน เป็นธรรมที่มีอุปการะมาก สารณียธรรมนี้ เป็นข้อปฏิบัติสำหรับคนที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นหมู่หรือคณะ เพราะคนที่อยู่ร่วมกันหรือใกล้เคียงกันจะต้องอาศัยกันและกันพระผู้มีพระภาคเจ้าได้แสดงหลักการอยู่ร่วมกันอย่างสมัครสมานสามัคคีไว้ ๖ ประการ คือ

๑) เมตตาทายกรรม ตั้งทายกรรมที่ประกอบด้วยเมตตาต่อเพื่อนร่วมงานร่วมกิจการร่วมชุมชนคือช่วยเหลืออุเคราะห์ต่างๆ ด้วยความเต็มใจแสดงอาการกิริยาสุภาพเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒) เมตตาวาจกรรม ตั้งวาทที่ประกอบด้วยเมตตาคือช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์สั่งสอนหรือแนะนำตักเตือนด้วยความหวังดีกล่าววาจาสุภาพเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓) เมตตามโนกรรม ตั้งมโนกรรมที่ประกอบด้วยเมตตาคือตั้งจิตปรารถนาที่ตีคิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กันมองกันในแง่ดีมีหน้าตาแย้มแจ่มใสต่อกัน

๔) สาธารณโภคี แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรมแม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

๕) สีสสามัญญตา มีความประพตีสุจริตตั้งมารักษาระเบียบวินัยของส่วนรวมไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจหรือเสื่อมเสียหมู่คณะ

๖) ทิฏฐิสามัญญตา มีทิฏฐิตั้งงามเสมอกันมีความเห็นชอบร่วมกันตกลงกันได้เป็นหลักที่สำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นกำจัดทุกข์หรือแก้ไขปัญห^๑

ในทางปฏิบัติ “สาราณียธรรม” จะเริ่มต้นด้วย “ทิฏฐิสามัญญตา” คือปรับความคิดเห็นให้ลงรอยแบบเดียวกันว่า เราทั้งผองต่างเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย เราทั้งผองเป็นพี่น้อง เป็นเพื่อนที่ต่างก็ทำงานด้วยจิตสาธารณะ คือเป็นญาติทางธรรมเช่นเดียวกัน เมื่อปรับความคิดเห็นได้อย่างนี้แล้ว เราจักจะเกิดความรู้รักสามัคคี คิด พุด ทำต่อกันด้วยเมตตา เกื้อกูลแบ่งปันกันและกัน ปฏิบัติต่อกันด้วยหลักพระราชบัญญัติ กฎหมายต่างๆ พุดง่ายๆ คือใช้หลักความรู้ควบคู่หลักคุณธรรมอย่างเท่าเทียมกัน ไม่เอียงไปข้างองค์กรใด หรือบุคคลใด คณะใดคณะหนึ่ง โดยที่ยังมีการเคารพความแตกต่าง ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ยิ่งทำงาน ยิ่งซาบซึ้ง รักใคร่ อบอุ่นใจ

ปัจจุบัน เรามีหลักการประสานบุคคล ประสานเครือข่าย หลักบริหารจัดการสมัยใหม่ มากมาย ที่พยายามตอบโจทย์การพัฒนาสมัยใหม่ แต่ถ้าย้อนกลับไปดูต้นทุนสังคมไทยก็จะพบว่า ศาสนาพุทธปกครองมาหลายร้อยปีแล้ว และองค์ความรู้ที่เป็นหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ก็ไม่ได้มีแค่การพ้นทุกข์ในระดับปัจเจก หากแต่ยังมีมิติสังคม การเชื่อมร้อยเป็นเครือข่ายที่เรากๆ ท่านๆ ที่เป็นพุทธศาสนิกชน

หลักสาราณียธรรมเป็นหลักธรรมในพุทธศาสนา ที่มีการกล่าวถึงการช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง และเป็นคุณธรรมที่ทำให้รู้จักการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันและกัน ทำให้เข้าใจคนอื่นมากขึ้น สาราณียธรรมนอกจากเป็นธรรมสำหรับผู้ประสานสามัคคีแล้วยังป้องกันมิให้เกิดอริกรรม (คติความ) ขึ้นในสงฆ์ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในสามคามสูตร ในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ ในพระสูตรนี้ พระพุทธองค์ตรัสหลักธรรมไว้ ๔ หมวด คือ มูลเหตุวิเวก ๒ ประการ อริกรรม ๔ ประการ วิธีระงับอริกรรม ๗ ประการ และธรรมสำหรับป้องกันมิให้เกิดอริกรรม คือ สาราณียธรรม ๖ ประการ

สีสสามัญญตาและทิฏฐิสามัญญตา คือ ความเสมอกันโดยศีล ได้แก่ ความเสมอกันทางพระวินัย และความเสมอกันโดยทิฏฐิ ได้แก่ ความเสมอกันโดยความเห็นทางธรรม เป็นคุณสมบัติอันจะพึงปรารถนาในสงฆ์ เป็นไปเพื่อสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นไปเพื่อความตั้งมั่นแห่งสงฆ์ ในทางปฏิบัติสาราณียธรรมจะเริ่มต้นด้วยทิฏฐิสามัญญตา คือปรับความคิดเห็นให้ลงรอยแบบเดียวกันว่า เราทั้งผองเป็นพี่น้องกัน เป็นลูกตถาคตคือพระผู้มีพระภาคเจ้าแต่เพียงผู้เดียวเหมือนกัน ยึดถือหลักคำสอนเดียวกัน มีผ้ากาสาวพัสตร์เป็นธงชัยเหมือนกัน มีพระวินัยอันเป็นข้อประพฤติปฏิบัติใน

^๑ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๙๒/๕๓๑-๕๓๒., พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **ธรรมนุญชีวิต A Constitution for Living**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๘), หน้า ๑๔-๑๕.

การดำเนินชีวิตอย่างเดียวกัน เมื่อปรับความคิดเห็นได้อย่างนี้แล้วเราก็เกิดความรู้สึกสามัคคี คิด พูด ทำต่อกันด้วยเมตตา เกื้อกูลแบ่งปันกันและกัน ปฏิบัติต่อกันตามหลักพระวินัยอย่างเท่าเทียมกันด้วย สีสสามัญญตา และปรับความคิดเห็นให้มีเหตุผลสร้อยเดียวกันมากยิ่งขึ้นด้วยทิวฐิสสามัญญตา

๔.๑.๒ การนำหลักสารณียธรรมเพื่อสร้างความสามัคคีในสังคมสงฆ์

ความสามัคคีเป็นบ่อเกิดแห่งความสำเร็จทั้งปวง เป็นพลังอันยิ่งใหญ่ที่สามารถสร้างสรรค์ ความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงให้เกิดขึ้นได้และเป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมทุกๆ คน ควรที่จะ ตระหนัก เอาใจใส่และร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้นให้มากที่สุด ในพระสูตรต้นตปฏิก ทิฆนิกายปาฎิกวรรค พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมอันเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ทำความรักกัน ทำความเคารพกัน เป็นไปเพื่อ ความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อความเป็นพวกเดียวกัน คือ สารณียธรรม ๖ ประการ โดยทรงแสดงหลักสีลสามัญญตา ว่า หมายถึง เป็นผู้มีศีลไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท อันวิญญูชนสรรเสริญ ไม่ถูกค้นหาและทิวฐิครอบงำ เป็นไปพร้อมเพื่อสมาธิ เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง มีความประพฤติสุจริตตั้งงาม ถูกต้อง ตามระเบียบวินัย บริสุทธิเสมอกัน ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ

ในสังคมยุคแรกของพระพุทธศาสนานั้นได้มีรูปแบบการอยู่ร่วมกันในลักษณะสังคมของ บรรพชิตที่เรียกว่า “สังฆะ” หมายถึง หมู่หรือกลุ่มบุคคลมีจำนวนสมาชิกตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ซึ่งจะ พบว่าระบบสังฆะนี้เอง ที่เป็นบ่อเกิดของพระวินัย คือ กฎเกณฑ์ที่สังคมพึงยอมรับและปฏิบัติร่วมกัน ทั้งในส่วนที่เป็นข้อห้ามและขออนุญาต โดยคำว่า สังฆะ นั้นยังมีความหมายอีกนัยหนึ่งก็คือ หมายถึง พระสงฆ์จำนวน ๔ รูป ขึ้นไปซึ่งเป็นจำนวนของพระสงฆ์ที่สามารถทำสังฆกรรมและประกอบพิธีกรรม บางอย่างของสังคมได้แล้วยังหมายถึงจำนวนพระภิกษุสงฆ์สามเณรที่รวมกันอยู่เป็นสังคม (Society) ที่มีการทำกิจกรรมหรือมีปฏิสัมพันธ์ต่างๆ ร่วมกัน ซึ่งนับเป็นเรื่องธรรมดาของสังคมโดยทั่วๆ ไปที่ จะต้องมีปัญหาอันเนื่องมาจากการมีปฏิสัมพันธ์ดังกล่าว เราจะพบว่าในการตั้ง “สังฆะ” ยุคแรกๆ ของพระพุทธองค์นั้น สมาชิกส่วนมากล้วนเป็นพระอรหันต์จึงไม่มีปัญหาในเรื่องของการกระทบกระทั่ง หรือการก่อปัญหา ทั้งนี้เพราะสมาชิกล้วนแต่เป็นผู้มีแต่ปัญญาเป็นเครื่องชี้นำ และไม่มีการเลศ ดังนั้น การกำหนดรูปแบบของเงื่อนไขการอยู่ร่วมกันที่เรียกว่าสีลหรือวินัยอันเป็นข้อบังคับทางสังคม

พระพุทธเจ้าได้กำหนดสังคมตัวอย่างขึ้นเป็นแบบฉบับ เพื่อใช้ในการปกครอง และเป็น ตัวอย่างให้เห็นว่าการประพฤติตามธรรม การมีธรรมเป็นแกนกลางของสังคมก่อผลประโยชน์ได้จริง เพียงใด สังคมตัวอย่างในสมัยนี้คือสังคมพุทธอันประกอบด้วยบริษัท ๔ ได้แก่ “สังคมภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา”^๒ นั่นเอง โดยเฉพาะสังคมพระอรหันต์เป็นสังคมตัวอย่างของสังคมพุทธบริษัท ด้วยกัน เป็นตัวอย่างของสังคมภายนอกด้วย กฎเกณฑ์ต่างๆ คำสอนต่างๆ จึงเน้นหนักที่พระสงฆ์ เริ่มต้นที่พระสงฆ์ และกวาดขันที่พระสงฆ์มาก ผลที่ได้รับก็คือ เป็นสังคมที่มีความสงบสุข ไม่มีการถือ ขึ้นวรรณะ มีการเคารพกันตามลำดับอาวุโส มีความประพฤติทางกาย ทางวาจา สงบเสงี่ยมเรียบร้อย เสมอกัน มีทัศนะความคิดเห็นเป็นสัมมาทิวฐิอย่างเดียวกันสมาชิกในสังคมต่างก็เป็นคนว่าง่ายสอนง่าย ปกครองง่าย มีเหตุมีผล มีความรับผิดชอบ ไม่เป็นการขัดแย้งกันรุนแรงถึงขั้นก่อการทะเลาะวิวาทกัน

^๒ อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๓๐/๑๗๙.

ใหญ่โต เพราะเหตุแห่งความคิดไม่ตรงกัน สังคมพระสงฆ์จึงเป็นสังคมที่ชี้ให้เห็นว่าเป็นการปกครองโดยธรรม สังคมพระอริยสงฆ์เป็นสังคมตัวอย่างของสังคมพุทธบริษัทด้วยกัน เป็นตัวอย่างของสังคมภายนอกด้วย กฎเกณฑ์ต่างๆ คำสอนต่างๆ จึงเน้นหนักที่พระสงฆ์ เริ่มต้นที่พระสงฆ์ และกวาดชั้นที่พระสงฆ์มาก ผลที่ได้รับก็คือ เป็นสังคมที่มีความสงบสุข ไม่มีการถือชั้นวรรณะ มีการเคารพกันตามลำดับอาวุโส มีความประพฤติทางกาย ทางวาจา สงบเสงี่ยมเรียบร้อยเสมอกัน มีทัศนคติความคิดเห็นเป็นสัมมาทิฐิอย่างเดียวกันสมาชิกในสังคมต่างก็เป็นคนว่าง่ายสอนง่าย ปกครองง่าย มีเหตุมีผล มีความรับผิดชอบ ไม่เป็นการขัดแย้งกันรุนแรงถึงขั้นก่อการทะเลาะวิวาทกันใหญ่โต เพราะเหตุแห่งความคิดไม่ตรงกัน สังคมพระสงฆ์จึงเป็นสังคมที่ชี้ให้เห็นว่าเป็นการปกครองโดยธรรม

ปัญหาความแตกแยกกันในสังคมสงฆ์ปัจจุบันเกิดจากการโต้แย้งกันใน ๒ ส่วน คือ วิวาทกันในเรื่องของธรรม และวิวาทกันในเรื่องของวินัย การที่สังคมสงฆ์ยึดหลักของศีลสามัญญตาในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อเป็นกรอบในการอยู่ร่วมกันนั้นย่อมเป็นไปเพื่อความพร้อมเพรียงกัน โดยสมาชิกของสังคมสงฆ์ทุกฝ่ายต่างยึดแนวทางของพระธรรมวินัยเป็นกรอบแห่งการปฏิบัติร่วมกัน ถึงแม้จะมีบางอย่างที่แตกต่างกันก็เป็นแต่เพียงส่วนเล็กๆ น้อยๆ เท่านั้น โดยยึดแนวทางหลัก คือการปฏิบัติ เพื่อความหลุดพ้นเป็นเป้าหมายหลักนั่นเอง เป็นการสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นระหว่างหมู่คณะ และเป็นการรักษาพระพุทธศาสนาอันเป็นสังคมหลักไว้ เมื่อความพร้อมเพรียงของหมู่มีแล้วก็ให้เกิดสุข คือต่างคนต่างอยู่สำราญด้วยกัน ไม่บาดหมางกัน ควบคุมหมู่นั้นให้เป็นไปมั่นคง เป็นที่ครั้นคร้ามของเหล่าชนจะมาดูหมิ่นข่มเหงยังภคทรัพย์ศฤงคารบริวารให้เจริญทวี ต่างคนต่างมีอภัยต่อกัน ผ่อนหนักผ่อนเบาต่อกันไม่ถือกัน ไม่ล่วงเกินกันให้เหลือเกิน ช่วยตักเตือนกันเห็นแก่กันมากกว่าเอาเปรียบแต่ประโยชน์ตนหวังดีต่อกัน มีเมตตาทายกรรม เมตตาวิจิตรกรรม เมตตาโมกกรรมต่อกัน เป็นเหตุให้มีสามัคคีบุคคลนั้นระคนอยู่ด้วยสังสัคคะ คือ เวร ย่อมไม่พ้นไปจากเวรได้ และที่ว่า “ความพร้อมเพรียงกันให้เกิดสุข” พระพุทธพจน์ได้แสดงให้เห็นถึงพระกรุณาธิคุณของพระพุทธเจ้าที่ทรงสั่งสอนเหล่าเวไนยสัตว์ที่เป็นหมู่เหล่าให้ประพฤติถ้อยคำที่รักษาประโยชน์ของกันและกัน ข้อนี้พึงสันนิษฐานตามพระบรมพุทธโอวาทที่โปรดประทานแก่ภิกษุสงฆ์ให้ตั้งกายกรรม วิจิตรกรรม มโนกรรม “ประกอบด้วยจิตเมตตาในกันและกัน เกลี้ยกลายที่หาได้สู้กันบริโภค มีศีลเสมอกันมีทิฐิเสมอกัน ให้เคารพนับถือภิกษุเถระผู้ใหญ่ในสงฆ์ และตั้งใจปรารภณาเพื่อนพรหมจารีที่ยังมิได้มา ให้มาสู่อาวาสที่มาแล้ว ให้อยู่เย็นเป็นสุข” พระพุทธศาสนานิกายใดๆ ก็ตามย่อมถือว่า ไม่ว่าจะนิกายใดย่อมมีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มีพระรัตนตรัย เป็นสิ่งเคารพสักการะเป็นสิ่งสูงสุด เป็นสรณะ ดังนั้นในปัจจุบันนี้การแบ่งแยกเรื่องนิกายอาจจะมิได้อยู่โดยนิตินัย แต่โดยความประพฤติแล้วนานานิกายย่อมร่วมมือกันเป็นบางโอกาส พร้อมทั้งจะร่วมมือกันเพื่อแนะแนวทางให้กับสรรพสัตว์ทั้งหลายได้เดินทางตามรอยแห่งพุทธยุคลบาทเพื่อการหลุดพ้น โดยไม่เลือกชาติ ชั้น วรรณะ สีผิว ปราชัญย์บางท่านกล่าวว่า พระพุทธศาสนาหากเปรียบเป็นต้นไม้ นิกายต่างๆ ย่อมประดุกปีกทั้งสอง เถรวาทคือปีกขวามหายานหรือ วัชระยาน คือ ปีกซ้าย หากชาติปีกใดปีกหนึ่งนกยอมบินไปไม่ได้ ดังนั้นนกต้องมีสองปีกเพื่อพาตนเองข้ามสู่ฝั่ง นิกายของพระพุทธศาสนาทั้งหลายก็ต้องร่วมมือกัน เพื่อพาธรรมนาวาคือพระพุทธศาสนาให้โปรดได้ พร้อมทั้งนำพาสรรพสัตว์เข้าถึงฝั่งคือถึงที่สุดแห่งธรรม (พระนิพพาน)

สังคมนั้นย่อมเกิดความสามัคคีและประสบแต่ความสุขทั้งต่อตนเองและสังคมองค์รวมจากที่กล่าวมาหลักของศีลสามัญญตามีคุณค่าต่อการสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นแก่สังคมสงฆ์ อันเป็นแนว

ทางการปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะสาเหตุหลักที่ทำให้พระพุทธศาสนาเกิดความแตกแยกนั้นมาสาเหตุมาจากความเข้าใจและแนวทางการปฏิบัติที่ไม่เป็นไปในแนวทางเดียวกันโดยเฉพาะหลักของศีลหรือพระวินัยนั่นเอง เพราะระเบียบ หรือ กฎเกณฑ์ต่างๆ นั้นเกิดขึ้นจากการที่คนในสังฆมณฑลระเบียบ มีการปฏิบัติโดยยึดตนเองเป็นที่ตั้งจึงเกิดความวุ่นวายขึ้นแก่สังฆมณฑลสังคมนั้นๆ มีกฎเกณฑ์อันเป็นแนวทางที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๔.๑.๓ หลักหิริโอตตปปะ

หลักหิริโอตตปปะ เป็นหลักธรรมที่ทุกคนจะต้องยึดถือเป็นหลักปฏิบัติ เพื่อคุ้มครองตนให้ปราศจากอกุศลมูล ที่จะเป็นมูลเหตุให้กระทำความชั่ว ทางกาย ทางวาจา และทางใจ ถือว่าเป็นโลกปาละธรรม ซึ่งหมายถึง ธรรมที่รักษาคุ้มครองโลก ทำให้หมู่สัตว์และมนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข นอกจากจะเรียกว่า เป็นโลกปาละธรรมแล้ว ยังเรียกว่า เป็นเทวธรรม ซึ่งหมายถึง ธรรมที่สร้างคนให้เป็นผู้ประเสริฐเป็นเทพบุตรเทพธิดาต่างๆ ที่ยังมีร่างกายเป็นมนุษย์อยู่นั่นเอง คนที่มีหิริโอตตปปะจะเป็นคนที่มีสติเตือนตนอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะทำการใดๆ อยู่ก็ตาม ย่อมจะไม่ทำชั่ว ด้วยประการทั้งปวงได้แก่ ธรรมฝ่ายขาว ๒ ประการ^๓ คือ (๑) หิริ ความอายบาป และ (๒) โอตตปปะ ความกลัวบาป

๑. หิริ คือ ความอายบาป เป็นความรังเกียจการกระทำความชั่วทั้งปวง ไม่อยากทำความชั่ว หรือเห็นคนอื่นทำความชั่ว เหตุที่ทำให้เกิดหิริ มีดังนี้

ก. คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ เราได้เกิดมาเป็นมนุษย์ถือว่าเราเป็นคนมีบุญ เราจะไปสร้างบาปกรรมประพาศผิดศีลธรรมไปทำไม เช่น ไปลักทรัพย์ของคนอื่นเอามาเป็นของตนทำไมไปประพาศผิดบุตรภรรยาคนอื่นทำไมไปเบียดเบียนชีวิตสัตว์อื่นทำไม เมื่อคิดถึงโทษของการผิดศีลหิริก็เกิดขึ้น จึงไม่ยอมทำบาป

ข. คำนึงถึงอายุ เช่น เรามีอายุมากถึงขนาดนี้แล้ว เราจะมัวกินเหล้า เล่นการพนัน ทำตัวเป็นอันธพาลอยู่ได้อย่างไร อายุเด็กรุ่นลูกหลาน เราควรจะกลับตัวกลับใจ ประพฤติตนเป็นคนดีเป็นตัวอย่างแก่เด็กรุ่นลูกหลานดีกว่า เมื่อคิดถึงอายุ หิริก็เกิดขึ้น จึงไม่ยอมทำบาป

ค. คำนึงถึงความดีที่เคยทำ เช่น เราเคยบวชเป็นพระได้ศึกษาธรรมซึ่งเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาก อบรมสั่งสอนคนมาก เมื่อสึกจากพระมาแล้วก็ได้รับคัดเลือกให้เป็นผู้นำชุมชน เมื่อคิดถึงความดีของตนที่เคยทำมา หิริก็เกิดขึ้น จึงไม่ยอมทำบาป

ง. คำนึงถึงความเป็นพหูสูต เช่น เราเป็นครูสอนคนมาก รู้ว่าอะไรดีอะไรชั่ว รู้สารพัดที่จะรู้ มีลูกศิษย์อยู่ทั่วประเทศ ลูกศิษย์ของเราก็มีตำแหน่งหน้าที่การงานใหญ่โต เมื่อคิดได้อย่างนี้แล้ว หิริก็เกิดขึ้น จึงไม่ยอมทำบาป

จ. คำนึงถึงพระศาสดา เช่น ระลึกถึงคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ เราเองก็เป็นบริษัท ๑ ในบริษัท ๔ พระพุทธองค์ท่านทรงสู้ทนต่อความเหน็ดเหนื่อยอบรมสั่งสอนพวกเราต่อๆ กันมาเราจะละเลยคำสั่งสอนของพระองค์ ไปทำความชั่วได้อย่างไร เมื่อคิดถึงพระคุณของพระองค์ หิริก็เกิดขึ้น จึงไม่ยอมทำบาป

^๓ อ.จ.ต.ก. (ไทย) ๒๗/๘/๖๓.

ฉ. คำนึงถึงครูอาจารย์ สถานศึกษา ครูอาจารย์ผู้อบรมสั่งสอนให้เรามีความรู้ทางานทำได้ มีตำแหน่งหน้าที่การงานที่ดีมีชื่อเสียงในสังคม ชื่อเสียงสถาบันของเราก็ดังดังเป็นที่ยกย่องสรรเสริญ ในวงสังคมทั่วไป แล้วเราจะมาทำชั่วได้อย่างไร เมื่อคิดถึงครูอาจารย์ สถาบัน หิริก็เกิดขึ้นจึงไม่ยอมทำบาป

จากหลักธรรมข้อหิรินี้ นับว่าเป็นเครื่องมือคอยคุ้มครอง กาย วาจา ใจ ของคนให้ชาว สะอาด เพื่อให้ปราศจากอกุศลที่จะเป็นเหตุทำให้จิตใจชุ่มนัว เศร้าหมอง เร่าร้อน งามาย ประกอบ กรรมชั่ว คือ การทำผิดศีล ผิดกฎหมาย ผิดระเบียบข้อบังคับของบ้านเมือง คือ หลักหิริ เป็นความ ละอายต่อการทำชั่วทั้งปวง จึงไม่ยอมทำบาป

๒. โอตตปปะ คือ ความกลัวบาป เป็นความรู้สึกลัว กลัวว่าเมื่อทำไปแล้วจะเป็นบาป การที่คนเราไม่ทำชั่ว ไม่ทำผิดกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับของสังคม ก็จะไม่ถูกลงโทษราชทัณฑ์ หรือถูกตีเตียนจากผู้อื่น เหตุที่ทำให้เกิดโอตตปปะ มีดังนี้

ก. กลัวคนอื่นตีเตียน ในความประพฤติที่ไม่ถูกต้อง เช่น เราไปลักขโมยของผู้อื่นมาเป็น ของตน ประพฤติผิดระเบียบข้อบังคับของสังคม หรือไม่เคารพกติกาขององค์กร ถ้าหากคนอื่นรู้เข้า พวกเขาคงจะเอาไปพูดกันทั่ว เมื่อกลับผู้อื่นตีเตียน โอตตปปะก็เกิดขึ้น จึงไม่ยอมทำบาป

ข. กลัวการถูกลงโทษ เมื่อมองเห็นภัยจะมาถึงตัว ก็คิดว่าอย่าทำดีกว่า ถ้าหากเราทุจริต ต่อหน้าที่การงาน รับสินบน ปลอมแปลงเอกสาร ถ้าหากบาปกรรมตามทัน ถูกเจ้าหน้าที่ตรวจสอบพบ การกระทำความผิดของตน มีหวังถูกแจ้งความดำเนินคดีแน่นอน เราอาจจะต้องติดคุกตอนแก่ เมื่อกลับ ถูกลงโทษ โอตตปปะก็เกิดขึ้น จึงไม่ยอมทำบาป

ค. กลัวการเกิดในทุกข์ เช่น เมื่อเราไปเบียดเบียนชีวิตสัตว์อื่น พูดเท็จทำให้คนอื่นเข้าใจ ผิดซึ่งกันและกัน ตีฆ่าเป็นนิจ หรือไปลักขโมยของของคนอื่นมาเป็นของตน เมื่อกลับว่าถ้าหากตายไป แล้วจะไปเกิดเป็นสัตว์นรกเปรต อสุรกาย เมื่อกลับว่าจะต้องไปเกิดในทุกข์ โอตตปปะก็เกิดขึ้นจึงไม่ ยอมทำบาป

จากหลักธรรมข้อโอตตปปะนี้มีความสำคัญกับมนุษย์ทุกคน ถ้าหากคนเราทุกคนมีความ เกรงกลัวต่อบาปหรือเกรงกลัวต่อการกระทำในสิ่งที่ชั่ว และไม่กระทำความชั่ว อันเป็นเหตุให้คนอื่น หรือสัตว์อื่นเดือดร้อน จากการกระทำของตน ก็จะทำให้สังคมนั้นๆ มีแต่ความสงบสุข ทำให้สังคมนั้นๆ นำอยู่ เพราะมีโอตตปปะความกลัวบาปเป็นเครื่องคุ้มครองจิตใจ จึงไม่ยอมทำบาป

การขาดเสถียรภาพและคุณภาพความสามัคคีของคนในชาติเป็นหนึ่งในหลายๆ ปัจจัยที่ ส่งผลกระทบต่อประเทศไทยไม่สามารถพัฒนาตนเองไปสู่การเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วอย่างแท้จริง นอกเหนือไปจากสาเหตุสำคัญคือ การขาดการวางรากฐานปรัชญาการสร้างชาติในภาพรวมและในแต่ละ ด้าน แต่ละมิติ อย่างสมดุล ครบถ้วน ถูกต้อง เหมาะสม จึงส่งผลให้การพัฒนาประเทศขาดภาพ อุดมคติที่ต้องการ ขาดวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ที่พึงประสงค์ ทำให้ยากต่อการขับเคลื่อนประเทศให้ เกิดความเจริญก้าวหน้าอย่างมีเสถียรภาพและมั่นคงในระยะยาวแล้วประเทศไทยเราจะสามารถออก จากวังวนของความขัดแย้งและเสริมสร้างความสามัคคีที่ติงามของคนในชาติให้เกิดขึ้นได้อย่างไร?

จากการเฝ้าสังเกตสังคมไทยมาเป็นเวลานาน ประกอบกับการสังเกต การวิเคราะห์ ประมวลสิ่งต่างๆ ทำให้ผมค้นพบแนวความคิดที่เป็นข้อเท็จจริงว่า “ความสามัคคีที่มีพลัง” สามารถ สร้างสรรค์สิ่งที่ติงามและคุณภาพการแก่งสังคมการอยู่ร่วมกันของมนุษย์นั้น จะต้องเป็นการอยู่ด้วยกัน

ของคนในสังคมที่มีรากฐานความสัมพันธ์และการปฏิสัมพันธ์กันที่ตั้งอยู่บนฐานของความถูกต้องดีงาม เป็นตัวกำกับ ซึ่งผมบัญญัติศัพท์ขึ้นเองว่า “อารยสามัคคี”

อารยสามัคคี จึงหมายถึง ความสามัคคีที่ตั้งอยู่บนฐานความดีแท้ ความงามแท้ และความจริงแท้ เป็นตัวกำกับความสามัคคีเช่นว่านี้ สามารถนำความสุขสงบมาสู่สังคม ลดปัญหาความสับสนวุ่นวายที่อาจจะเกิดขึ้นจากการอยู่ร่วมกัน เกิดพลังร่วมแรงร่วมใจ เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในการจัดการแก้ไขปัญหา ปฏิบัติภารกิจ และขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในสังคม

๔.๒ โทษของการขาดความสามัคคี

ความสามัคคีเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความมีน้ำใจ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน หากขาดความสามัคคีแล้ว ผลที่เกิดขึ้นจะนำมาซึ่งด้านบุคคล และด้านส่วนรวม ดังนี้

๔.๒.๑ ด้านบุคคล

มูลเหตุที่ทำให้เกิดการขาดความสามัคคีขึ้นนั้นโดยตรงที่สุดแล้ว ก็คือ ตัณหา ความทะยานอยากในจิตใจของคนหรือกล่าวอีกอย่างหนึ่ง ได้แก่ “โลภะ โทสะ โมหะ”^๔ ก็เลสเหล่านี้เป็นไฟเผาโลก ทุกกาลสมัย และเป็นนายที่บงการมนุษย์ให้เบียดเบียนทำลายล้างกันแม้บุคคลจะมีอำนาจครอบงำผู้อื่นได้มากมาย แต่ต้องเป็นทาสของตัณหา จึงได้ชวนชวายเป็นเพื่อหักล้างผู้อื่นลงไปให้ย่อยยับ โดยที่ไม่พยายามหักตัณหาในใจของตัวเองลงไปเลย เมื่อเป็นเช่นนี้ ความสงบก็เกิดขึ้นได้โดยยาก ยิ่งแก้ด้วยวิธีเพิ่มตัณหาให้แก่ตนและหักล้างผู้อื่นให้จ่ายอมก็ยิ่งเพิ่มความไม่สงบ เพราะไม่มีใครที่จะยินยอมแก่กัน ต้องพากันพยายามป้องกันตนเอง หรือคิดหักล้างเป็นการตอบแทนกันอยู่ตลอดเวลา โทษของการขาดความสามัคคีในด้านบุคคล ทำให้ขาดความเชื่อถือและไม่ยอมรับในหมู่ชนโดยทั่วไป เป็นคนที่ขาดความรับผิดชอบ เอาตัวรอดแต่ฝ่ายเดียว เป็นคนมีอคติอยู่ในใจ ซึ่งอคตินี้ในพระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง อคติ ๔ ประการที่นำความไม่สงบและเป็นที่ยึดติดชังของบุคคลโดยทั่วไป อันได้แก่

๑) ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะรักใคร่กัน ได้แก่ การทำลายความยุติธรรมเพราะลู่อ่านแก่ความรักใคร่ชอบใจเช่นคนที่ตนรักทำผิดสมควรจะลงโทษ แต่ก็ไม่ลงโทษ เป็นต้น

๒) โทสาคติ ลำเอียงเพราะไม่ชอบกัน ได้แก่ การทำลายความยุติธรรมเพราะลู่อ่านแก่ความเกลียดชังกัน เช่น เขาไม่ได้ทำผิด ก็กล่าวหาว่าเขาและลงโทษเขาเสีย

๓) โมหาคติ ลำเอียงเพราะเขลา ได้แก่ การทำอะไรลงไปให้เสียความยุติธรรมเพราะความโง่เขลาเบาปัญญาของตน เช่น ผู้ใหญ่ตัดสินลงโทษผู้น้อยโดยที่ยังมิได้ไต่สวนหรือสอบสวนความผิด ขาดความรอบคอบ ทำให้เกิดความเสียหายแก่ผู้น้อย

๔) ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว ได้แก่ มีความเกรงกลัวว่าจะมีภัยมาถึงตัวจึงไม่ปฏิบัติหน้าที่โดยยุติธรรม เช่นเจ้าหน้าที่ตำรวจ เห็นผู้มีอำนาจทำผิดแต่ก็ไม่จับกุม เป็นต้น^๕

^๔ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๙๓/๒๕๔.

^๕ อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๗-๑๘/๑๗.

โทษของการมีอคติทั้ง ๔ อย่างนี้ จะนำมาซึ่งความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย เมื่อมีความไม่เสมอภาคในหมู่ชนที่อยู่รวมกันเกิดขึ้น ก็จะทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำต่ำสูง เกิดความไม่เป็นธรรมซึ่งก่อให้เกิดความขัดแย้ง ขัดขืน ไม่ปฏิบัติตามคำสั่ง ข้อบังคับ ซึ่งจะก่อให้เกิดเป็นอุปสรรคปัญหาแก่การบริหารและการปกครองอย่างใหญ่หลวงได้ เช่น สถาบันครอบครัว ถ้าสมาชิกในครอบครัวไม่ได้รับความยุติธรรม เช่นเมื่อลูกไม่ได้รับความยุติธรรม ลูกก็จะขัดขืนต่อคำสั่งคำสอนของบิดามารดา เกิดความน้อยใจโดยหันไปติดยาเสพติด หรือก่อปัญหาต่างๆ นานา ประชดบิดามารดาโดยการหนีออกจากบ้าน เป็นเด็กเร่ร่อน เป็นเด็กขายบริการทางเพศ เป็นต้น อีกทั้งยังเป็นการสร้างทัศนคติที่ผิดๆ ให้แก่ตนเอง

ดังนั้น ลักษณะของบุคคลที่ขาดความสามัคคีหรือไม่มีน้ำ ใจนั้นจะมีลักษณะดังต่อไปนี้

- ๑) ก้าวร้าว (Aggressive)
- ๒) ตีตัวห่างจากวงสังคม (Aloof)
- ๓) หยิ่งยโส (Arrogant)
- ๔) เผด็จการ ใครขัดไม่ได้ (Autocratic)
- ๕) ขมขื่น (Bitter)
- ๖) ชอบเยาะเย้ยถากถางคนอื่น (Cynical)
- ๗) ชอบสงสัย (Distrustful)
- ๘) ชอบโอ้อวด (Egotistical)
- ๙) คอยจับผิดชอบวิพากษ์วิจารณ์ (Fault-finding)
- ๑๐) วางตัวเป็นศัตรู (Hostile)
- ๑๑) คนใจแข็งปราศจากความเมตตา (Hard-hearted)
- ๑๒) ใจร้อนไม่อดทน (Impatient)
- ๑๓) คนไม่ดี ค่อนข้างเลว (Indifferent)
- ๑๔) ไม่ยอมผ่อนปรน (Intolerant)
- ๑๕) หยาบคาย (Rude)
- ๑๖) เยาะเย้ย (Sarcastic)
- ๑๗) มุ่งแต่ตนเอง (Self-centred)
- ๑๘) หาประโยชน์ใส่ตน (Self-seeking)
- ๑๙) เห็นแก่ตัว (Selfish)
- ๒๐) หัวสูง บ้าเห่อ (Snobbish)

๒๑) ขี้เหนียว (Stingy)

๒๒) ใจร้าย (Unkind)

การมีมานะ คือ ความถือตัวก็เป็นโทษอย่างหนึ่งที่ทำให้ขาดความสามัคคีกันขึ้น มานะการถือตัวนี้มี ๓ ประการ ได้แก่ ความถือตัวว่าเลิศกว่าเขา เสมอเขาหรือดีกว่าเขา และพร้อมที่จะกระจายตัวเองออกไปโดยอาศัยทรัพย์บ้าง ยศบ้าง ตำแหน่งหน้าที่การงานบ้าง ตระกูลบ้าง ก่อให้เกิดความดูถูกดูหมิ่นบุคคลอื่น ซึ่งมีผลให้เกิดแตกแยกกันได้ระหว่างผู้คนในสังคมว่าโดยย่อ มี ๓ ประการ ได้แก่

๑) ความถือตัวว่าเราดีกว่าเขา จัดเข้าในลักษณะทะนงตัว

๒) ความถือตัวว่าเราเสมอเขา จัดเข้าในลักษณะตีเสมอ

๓) ความถือตัวว่าเราเลวกว่าเขา จัดเข้าในลักษณะมีปมด้อย

มานะทั้ง ๓ ประการนั้น เป็นเรื่องของการตีเสมอ หรือยกตนข่มท่าน เป็นอาการกระด้างทางใจ อีกชั้นหนึ่งก็เป็นการดูหมิ่นคนอื่นอีกชั้นหนึ่งก็เป็นการดูหมิ่นตัวเอง ย่ำยิตัวเอง ทำให้ตนสูญเสียความเชื่อมั่นซึ่งล้วนแต่เป็นอุปสรรคของความดีงาม ในแต่ละชั้นทั้งนั้น เนื่องจากเป็นกิเลสเครื่องเศร้าหมองใจ ซึ่งจำเป็นจะต้องแก้ไขด้วยความรู้สึกที่มีปัญญาพิจารณาเห็นถึงความจริงว่าคนเรานั้นไม่มีใครจะดีไปกว่าคนอื่นด้วยประการทั้งปวงและก็ไม่มีการจะเลวไปกว่าคนอื่นด้วยประการทั้งปวง พร้อมทั้งจะยอมรับนับถือกันได้ การตีเสมอ การดูหมิ่นคนอื่น การดูหมิ่นตนเอง การยกตนข่มท่าน เป็นต้น

๔.๒.๒ ด้านส่วนรวม

โทษหรือความเสียหายที่จะเกิดในเพราะการก่อความทะเลาะวิวาทในสังคมสงฆ์ถือว่ามีโทษที่รุนแรงและเป็นเรื่องที่สงฆ์หรือชาวพุทธโดยทั่วไปจะพึงทำความเข้าใจและไม่พึงก่อให้เกิดเนื่องจากว่าการทะเลาะเป็นบ่อเกิดของปัญหาที่สำคัญ ดังนี้

๑) โทษทางด้านสังคม หมายถึง เมื่อสังคมใดก็ตามที่มีการทะเลาะวิวาทเกิดขึ้นมักจะนำมาซึ่งความวุ่นวายอันเนื่องมาจากความที่คนในสังคมไม่อาจจะปรับความเข้าใจให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันได้ ทำให้ระบบความสัมพันธ์ในสังคมเปลี่ยนไปจากที่เคยรักกันก็จะกลายมาเป็นเกลียดชังกันหรือไม่อาจจะมองหน้าหรือร่วมกิจกรรมกันได้

๒) โทษเกี่ยวกับปัญหาศีลธรรม (โลกหน้า) การทะเลาะวิวาทกันในทางพระศาสนาซึ่งพระพุทธองค์ตรัสว่า ผู้ก่อความทะเลาะวิวาทตายไปต้องตกนรก^๖

๓) โทษเกี่ยวกับการบรรลุเป้าหมายของการบวชหรือการปฏิบัติธรรมคือ การบรรลุพระนิพพาน พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ชัดเจนว่าการทะเลาะวิวาทกันของพระภิกษุหรือสมาชิกในสังคมสงฆ์นั้นทำให้ไม่สามารถที่จะบรรลุพระนิพพานได้ เพราะการผูกโกรธยอมเป็นลักษณะของกิเลสอย่างหนึ่ง

^๖ อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๑๒/๓๕๔-๓๕๕.

ที่เป็นอุปสรรคต่อการบรรลุนิพพาน^๗ ดังนั้น ผู้ที่ยังไม่อาจจะละเลิกการทะเลาะหรือก่อการทะเลาะให้เกิดขึ้นในสังคมนั้นจะไม่สามารถที่จะบรรลุนิพพานได้^๘ และการทะเลาะก็เป็นเหตุให้มีการต้องอาบัติอันเป็นความเศร้าหมองของการปฏิบัติธรรมอันจะเป็นอุปสรรคต่อการบรรลุธรรมหรือที่บรรลุแล้วก็จะเสื่อมไป๑๐๕ เพราะเหตุนี้ จึงทรงห้ามไม่ให้มีการทะเลาะวิวาทกันและทรงบัญญัติวิธีการแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทเพื่อที่จะใช้เป็นอุบายในการช่วยให้พระภิกษุสามเณรสามารถที่จะปฏิบัติธรรมได้โดยสะดวกจนสามารถบรรลุเป้าหมายอันสูงสุดคือพระนิพพานได้

บ้านเมืองของเราที่มีแต่ความสุข ความร่มเย็นภายใต้พระบรมโพธิสมภาร กลับมีเหตุการณ์ที่ไม่พึงประสงค์ต่างๆ เกิดขึ้นมากมายหลายครั้ง ปัญหาสำคัญยิ่งของประเทศไทยที่กำลังประสบปัญหาทางด้านวิกฤติเศรษฐกิจสังคม และการเมืองอย่างรุนแรง ส่งผลกระทบต่อประเทศไทย สังคมไทยเกิดความวุ่นวายสับสน ไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มุ่งเน้นแต่ประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก การประพฤติปฏิบัติของมวลมนุษย์จะเป็นมีจลาทิลฐิ สังคมจะปั่นป่วนวุ่นวาย เนื่องจากมีความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน มีการงานที่ผิด ทั้งที่มีโทษทั้งความผิดทางด้านกฎหมายบ้านเมือง และผิดศีลธรรม ๕ ประการ ได้แก่

- ๑) การค้าขายศัตรา ได้แก่ คำอาวุธมีปืน ระเบิด เป็นต้น
- ๒) การค้าขายสัตว์ ได้แก่ คำสัตว์เพื่อเป็นอาหาร เช่น ปลา กุ้ง หอย เป็นต้น
- ๓) การค้าขายเนื้อสัตว์ ได้แก่ คำเนื้อสัตว์ที่ใช้ประกอบทำอาหารมี ปลา ไก่ หมู เป็นต้น
- ๔) การค้าขายน้ำเมา ได้แก่ สุรา เบียร์ ยาเสพติดต่างๆ เป็นต้น
- ๕) การค้าขายยาพิษ ได้แก่ ยาพิษที่สามารถทำให้มนุษย์ถึงความตายได้หากรับประทานหรือเสพเข้าทางร่างกาย มียาบ้า เฮโรอีน เป็นต้น^๙

การงานทั้ง ๕ ประการนี้ นำความแตกแยกความสามัคคีให้เกิดขึ้นในสังคมเพราะเกิดขึ้นจากการประกอบกิจการงานที่ทุจริตซึ่งมีอยู่มากมายในสังคมไทย ส่วนโทษที่เกิดจากการประกอบ การงานที่ทุจริตนั้น แบ่งออกได้ ดังนี้

- ๑) การค้ำน้ำเมาและสิ่งเสพติดทั้งหลายมีโทษ ๖ ประการ (การค้าขายสิ่งมีนเมา) ได้แก่
 - (๑) เสียทรัพย์
 - (๒) ก่อการทะเลาะวิวาท
 - (๓) เกิดโรค
 - (๔) ถูกตีเตียน
 - (๕) ไม่รู้จักอาย

^๗ อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๑๑/๓๕๔.

^๘ ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๕/๔๔.

^๙ อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๗/๑๘๖.

(๖) ทอนกำลังปัญญา^{๑๐}

๒) การเที่ยวกลางคืน มีโทษ ๖ ประการ ได้แก่

(๑) ชื่อว่าไม่รักษาตัว

(๒) ชื่อว่าไม่รักษาลูกเมีย

(๓) ชื่อว่าไม่รักษาทรัพย์สมบัติ

(๔) เป็นที่ระแวงของคนทั้งหลาย

(๕) มักถูกใส่ความ

(๖) ได้รับความลำบากมาก^{๑๑}

๓) การเล่นเกมพนัน มีโทษ ๖ ประการ ได้แก่

(๑) เมื่อชนะย่อมก่อเวร

(๒) เมื่อแพ้ย่อมเสียดายทรัพย์ที่เสียไป

(๓) ทรัพย์ย่อมฉิบหาย

(๔) ไม่มีใครเชื่อถือถ้อยคำ

(๕) เป็นที่หมิ่นประมาทของเพื่อน

(๖) ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย^{๑๒}

ตัวอย่างของโทษหรือผลเสียของการประกอบอาชีพที่ผิด อันจะนำไปสู่ผลเสียหรือผลกระทบในสังคมส่วนรวม เป็นไปเพื่อความล้มเหลวในชีวิต เป็นชีวิตที่ว่างเปล่า เป็นสังคมแห่งความเดือดร้อน และที่สำคัญที่สุดนำมาซึ่งความขัดแย้ง แตกแยกซึ่งหมู่คณะ ซึ่งมีผลตรงกันข้ามกับการงานที่สุจริตที่ถูกประกอบด้วยธรรม ถูกต้องตามจารีต กฎหมายบ้านเมือง ฉะนั้น การประกอบกิจการงานที่สุจริตนั้นต้องอยู่ในขอบเขตของศีลธรรมที่ดีงาม ดังพระพุทธพจน์บทที่ว่า

ภิกษุทั้งหลาย เราไม่รู้แล้ว ย่อมไม่กล่าวความสิ้นสุดแห่งกรรมที่สัตว์ตั้งใจกระทำสั่งสมขึ้น กิวิบากนั้นแล อันสัตว์ผู้ทำพึงได้เสวยในปัจจุบัน (ทิฏฐธรรมเวทนียะ) ในอรรถภาพถัดไป (อุปปัชชเวทนียะ) หรือในอรรถภาพต่อๆ ไป (อปรารปรเวทนียะ) ภิกษุทั้งหลาย เราไม่รู้แล้ว ย่อมไม่กล่าวการกระทำที่สุด ทุกข์แห่งกรรมที่สัตว์ตั้งใจกระทำสั่งสมขึ้น ในข้อนั้นความวิบัติอันเป็นโทษแห่งการงานทางกาย ๓ อย่าง มีความตั้งใจเป็นอกุศล ย่อมมีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก ความวิบัติอันเป็นโทษแห่งการงาน

^{๑๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๙/๑๔๐.

^{๑๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๘๐/๑๔๐.

^{๑๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๘๒/๑๔๐.

ทางวาจา ๔ อย่าง มีความตั้งใจเป็นอกุศลย่อมมีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก ความวิบัติอันเป็นโทษแห่งการงานทางใจ ๓ อย่าง มีความตั้งใจเป็นอกุศล ย่อมมีทุกข์ เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก^{๑๓}

ภิกษุทั้งหลาย เราไม่รู้แล้ว ย่อมไม่กล่าวความสิ้นสุดแห่งกรรมที่สัตว์ตั้งใจกระทำสั่งสมขึ้นก็วิบากนั้นแล ย่อมเกิดในปัจจุบัน ในอรรถภาพถัดไปหรือในอรรถภาพต่อ ๆ ไป ภิกษุทั้งหลายเราไม่รู้แล้ว ย่อมไม่กล่าวการกระทำที่สุดทุกข์แห่งกรรมที่สัตว์ตั้งใจกระทำสั่งสมขึ้นภิกษุทั้งหลาย ในข้อนั้นสมบัติแห่งการงานทางกาย ๓ อย่าง มีความตั้งใจเป็นกุศล ย่อมมีสุขเป็นกำไรมีสุขเป็นวิบากสมบัติแห่งการงานทางวาจา ๔ อย่าง มีความตั้งใจเป็นกุศล ย่อมมีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบากสมบัติแห่งการงานทางใจ ๓ อย่าง มีความตั้งใจเป็นกุศล ย่อมมีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก^{๑๔}

จากพระพุทธพจน์สองบทข้างต้นแสดงให้เห็นทราบถึงผลอันเป็นโทษของความขาดความสามัคคีและประโยชน์ของสามัคคีธรรมทั้ง ๓ ทาง ได้แก่ ทางกาย ทางวาจาและทางใจว่าสามารถทำให้ชีวิตของบุคคลนั้น ขณะนั้นต้องจมอยู่กับความทุกข์ความเดือดร้อนทั้งชาตินี้และชาติหน้าต่อไป จนกว่าจะมีความเห็นและการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักพระธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา

ในส่วนของการแตกความสามัคคีกันของชนในชาตินั้นก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่น่ามาซึ่งความหายนะ ก่อให้เกิดโทษโดยภาพรวมของสังคม ย่อมเป็นหนทางแห่งหายนะอย่างยิ่ง และเป็นทางแห่งความทุกข์ระทมขมขื่นเป็นอันมาก ทุกๆ สังคม ถ้าแตกความสามัคคีกันแล้ว ความล่มสลายตกต่ำก็เกิดขึ้น ดังนั้น พึงพิจารณาจากเรื่องเหล่านี้ เช่น

สามีภรรยาแตกความสามัคคีกัน จะเกิดอะไรขึ้น ก็ต้องเกิดการหย่าร้าง ครอบครัวแตกแยก บุตรธิดาไร้ความอบอุ่น เป็นต้น

พระภิกษุในวัดแตกความสามัคคีกัน จะเกิดอะไรขึ้น ก็ต้องเกิดวัดร้าง หรืออยู่ด้วยกันอย่างยากลำบาก คอยแต่จะนินทาว่าร้ายกัน ถือพรรคถือพวก เป็นต้น

ข้าราชการแตกความสามัคคีกัน จะเกิดอะไรขึ้น ก็ต้องเกิดความเสื่อมเสียในวงราชการทำให้การงานเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศชาติก็มีปัญหา เป็นต้น

ทหารและตำรวจแตกความสามัคคีกัน จะเกิดอะไรขึ้น ก็ต้องพ่ายแพ้แก่ศัตรูผู้รุกรานคณะรัฐบาลแตกความสามัคคีกัน จะเกิดอะไรขึ้น ชาติก็ต้องเกิดความสั่นคลอน ไม่มั่นคง หรือการบริหารงานราชการแผ่นดินไม่ราบรื่น

พลเมืองแตกความสามัคคีกัน จะเกิดอะไรขึ้น ชาติบ้านเมืองก็ถึงคราวล่มสลาย เสียเอกราชแก่ชาติอื่น พลเมืองก็ไร้สิทธิเสรีภาพ

^{๑๓} อ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๙๔/๒๖๖.

^{๑๔} อ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๙๔/๒๖๘.

ความแตกสามัคคีของผู้คนในชาติมีสาเหตุมาจากเหตุปัจจัยต่างๆ แต่พอสรุปได้ว่า

- ๑) การมองกันในแง่ร้าย คือ เฟงโทษกันและกัน
- ๒) หูเบา เชื่อง่าย เมื่อมีคนอื่นมาพูดหรือทำให้เกิดการเข้าใจผิดต่อกัน
- ๓) เห็นแก่ตัว ไม่สนใจเรื่องของส่วนรวม
- ๔) ขาดการเสียสละ ไม่ยอมเสียสละ เมื่อถึงคราวควรเสียสละ
- ๕) จิตใจไม่มั่นคง จิตใจหวั่นไหว อ่อนแอ เมื่อได้รับข่าวลือ
- ๖) ความคิดเห็นไม่ตรงกัน

ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ คือ สาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดความแตกสามัคคีของผู้คนในสังคมตั้งนั้น หากสังคมไทยหวังความเจริญก้าวหน้า พึงหลีกเลี่ยงสาเหตุทั้ง ๖ นี้เสีย^{๑๕}

ในสมัยพุทธกาลพระพุทธองค์ทรงเห็นโทษของการขัดแย้งทะเลาะวิวาทกันภายในสังคม สงฆ์ซึ่งเป็นมลทินและเป็นอุปสรรคในการบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือพระนิพพาน^{๑๖} ด้วยเหตุผลดังกล่าว จำต้องกำหนดรูปแบบและวิธีการแก้ไขปัญหานี้ขึ้นเพื่อให้คณะสงฆ์นำไปปรับใช้เพื่อการแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้สงบยุติอันไม่เป็นอุปสรรคในการบรรลุเป้าหมายสูงสุดของทางศาสนาต่อไป

๔.๓ ประโยชน์ของการมีความสามัคคี

๔.๓.๑ ด้านบุคคล

ประโยชน์ของความสามัคคีเป็นทางแห่งความสุข ความสุขในที่นี้ คือ ความสุขใจ เพราะใจที่มีความรักใคร่นับถือกันเป็นอารมณ์ ย่อมชุ่มชื่นเบิกบาน นี่คือ ความสุขอันแรก ที่ผู้สามัคคีกันจะพึงได้รับ นอกจากนี้ ประโยชน์ของการสามัคคี ก็คือ ความสำเร็จในการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคม ชีวิตมีความสุขได้เพราะความสามัคคีของหมู่คณะ ดังพุทธภาษิตที่ว่า “สุขา สงฆสส สามคคี ความพร้อมเพรียงของหมู่คณะเป็นเหตุให้เกิดความสุข”^{๑๗}

คนที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ เช่นร่วมหมู่บ้านเดียวกัน ร่วมสถานศึกษา ร่วมอาชีพ หรือสถานที่ทำงานเดียวกัน หากกิจกรรมใดร่วมมือร่วมแรง ร่วมใจกันทำ ย่อมจะนำความสำเร็จและนำความสุขมาให้ เช่น การลงแขกปลูกข้าว เกี่ยวข้าว ทำบุญทอดกฐิน ทำถนนหนทางจากหมู่บ้านไปออกทางหลวงสายใหญ่ ถ้าร่วมแรงร่วมใจกันก็สำเร็จเร็ว แม้จะ

^{๑๕} ชัยวัฒน์ อัตพัฒน และวิธาน สุชีวกุปต์, หลักการดำรงชีวิตในสังคม, หน้า ๑๕๑-๑๕๒.

^{๑๖} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๑๒/๓๕๔-๓๕๕.

^{๑๗} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๔/๒๘-๒๙.

เกิดศึกสงคราม ศัตรูมารุกราน หากชาวบ้านทุกตำบลรวบรวมผู้คนขึ้นต่อสู้ศัตรู ย่อมจะต้องแพ้พ่ายล้มตาย แต่หากผู้คนในสังคมมีความแตกแยกสามัคคี ก็มีแต่ความพ่ายแพ้ และนำทุกข์มาให้ได้อย่างแน่นอน ดังพระพุทธพจน์ว่า

“บุคคลผู้ทำลายสงฆ์ให้แตกกัน ยินดีแล้วในการแตกแยกตั้งอยู่ในอธรรม เป็นผู้เข้าถึง อบาย เข้าถึงนรก ตั้งอยู่ในนรกนั้นตลอดกับหนึ่ง ย่อมพลาดจากธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะ ย่อม เสวยกรรมอยู่ในนรกตลอดกับหนึ่ง เพราะทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกันให้แตกกัน”^{๑๘} “ความพร้อม เพรียงแห่งสงฆ์ เป็นเหตุให้เกิดความสุขและบุคคลผู้อนุเคราะห์สงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกันแล้ว ผู้ยินดีแล้ว ในความพร้อมเพรียงกัน ตั้งอยู่ในธรรม ย่อมไม่พลาดจากธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะ ย่อมบันเทิงอยู่ใน สวรรค์ตลอดกับหนึ่งเพราะสมานสงฆ์ให้พร้อมเพรียงกัน”^{๑๙}

มีงานอยู่เป็นอันมากที่เราทำคนเดียวไม่ได้ แต่จะทำได้ในเมื่อได้รับการรวมกำลังกับคนอื่น เช่น การป้องกันภัยทั้งส่วนตัวและส่วนรวม การเสริมสร้างความมั่นคงของตนและของชาติ การ บริหารงานทั่วไป เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของปวงชน จึงจะทำได้สำเร็จสมดัง พุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า “สหเพสิ สงฆภูตานิ สามัคคี วุฑฒิสาธิกา ความพร้อมเพรียงของปวงชนผู้เป็น หมู่ ยิ่งความเจริญให้สำเร็จ” พุทธศาสนสุภาษิตบทนี้ หมายความว่า ถ้าที่ใด หมู่ชนใดได้รับความ ร่วมมือจากปวงชนด้วยความสมัครใจ มีความสามัคคีเป็นพื้นฐานแล้ว ที่นั่น องค์กรนั้นย่อมประสบ ความสำเร็จ ความเจริญก้าวหน้า ถ้าคนในชาติอันเป็นชุมชนยิ่งใหญ่ได้พร้อมเพรียงใจกัน งานสำคัญ ของชาติย่อมจะสำเร็จได้ เช่นงานกอบกู้เอกราชชาติไทยของพระบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และ “พระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ชาวไทยทั้งชาติได้ร่วมแรงแข่งขันต่อสู้กอบกู้บ้านเมืองเอาไว้ จนสามารถดำรงความเป็นเอกราชและความเป็นไทเอาไว้ได้ ก็เพราะความพร้อมเพรียงของปวงชนผู้ เป็นหมู่ จึงสามารถประสบความสำเร็จสมปรารถนา ส่วนสาเหตุที่กรุงศรีอยุธยาถูกข้าศึกเข้าเผา ทำลายได้ถึงสองครั้ง ก็เพราะคนในชาติทะเลาะวิวาทกันเอง แยกแยกสามัคคี ชาติจึงย่อยยับอับ จวน”^{๒๐}

จะเห็นได้ว่า ที่ใดมีความเคารพนับถือและไม่ตรีต่อกัน ที่นั่นย่อมมีความสามัคคีพร้อม เพรียงปรองดองกัน เข้าร่วมแรงร่วมใจกัน ร่วมความคิดเห็นและร่วมทรัพย์สินกันเพื่อทำประโยชน์อัน ใหญ่หลวงให้สำเร็จ แม้ที่ใดมีความสามัคคี ที่นั่นก็มีความสุข มีน้ำใจโอบอ้อมอารีและเอื้อเพื่อ เกื้อกูลอุดหนุนกันเช่นนี้ ย่อมนำมาซึ่งความรัก เคารพนับถือกัน เชื่อมไมตรีกัน ให้สนิทสนมแผ่กว้าง ออกไป ทำให้เกิดความอ่อนหนาผาคั่งเป็นปึกแผ่นมั่นคง เพราะความสามัคคีเป็นพลังนั่นเอง

^{๑๘} อก.ทสก. (ไทย) ๒๔/๓๘/๖๘.

^{๑๙} อก.ทสก. (ไทย) ๒๔/๓๙/๖๙.

^{๒๐} โกวิท ตั้งตรงจิตร, พุทธศาสนสุภาษิต นำชีวิตให้รุ่งเรือง, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท รวมสาส์น จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๗๙๑.

๔.๓.๒ ด้านสังคม

ศักยภาพในการเข้าถึงของผู้คนในสังคมตามทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาทแสดงให้เห็นถึงความสามัคคีพร้อมใจกันในการประพฤติปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน อะไรที่เป็นพิษภัยต่อชีวิตและสังคมก็ไม่ทำ หากใครทำก็พยายามตัดเตือนแก้ไขให้เลิกการกระทำเช่นนั้นเสีย โดยมีผลประโยชน์ร่วมกัน เริ่มจากในครอบครัวมีความสุข อบอุ่น สถาบันการศึกษามีการสั่งสอนกันด้วยความรู้ที่เป็นประโยชน์ มุ่งสอนกันเพื่อให้สามารถนำเอาความรู้ที่ตนอยู่อาศัย มีความเมตตากรุณาต่อกันทั่วหน้า ไม่ฝ่าฝืนกฎ ระเบียบของสังคม เป็นต้น ยอมรับความสำคัญของกันและกันระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ยอมรับความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน ด้วยเหตุนี้ มนุษย์จึงมีศักยภาพในการเข้าถึงความดีงามได้ และสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมแห่งความผาสุกได้ ไม่ว่าจะนับถืออะไร มีความเชื่ออย่างไรก็ตาม หากยึดเอาสังคมเป็นที่ตั้งแล้ว ปัญหาต่างๆ ที่เกิดจากน้ำมือของมนุษย์ที่เกิดจากความแตกแยกทางความคิดของมวลมนุษย์ก็ไม่สามารถที่จะเกิดขึ้นได้อย่างแน่นอน ทั้งนี้ก็เพราะต่างคนต่างทราบกันได้อย่างดียิ่งว่า ความสามัคคีของคนทุกคนเท่านั้นที่สามารถเอาชนะปัญหาต่างๆ ได้ แม้ว่าจะเป็นภัยปัญหาทางธรรมชาติ มีน้ำท่วม แผ่นดินไหว เป็นต้นก็ตาม มนุษย์มีพลังและศักยภาพเพียงพอที่จะสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้แก่กันและกัน แก่สังคมและโลกได้ด้วยความตั้งใจพากเพียรพยายามร่วมกัน มีน้ำใจ มีความคิดเห็นเดียวกันเพื่อสร้างสรรค์สังคมของตนให้ดียิ่งขึ้น กล่าวง่ายๆ ก็คือ สอนให้มนุษย์ตื่นให้รู้จริง และเบิกบานจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองต่างๆ ที่ผ่านเข้ามาสู่ชีวิต สู้สังคม ให้มีสติปัญญารับมือสิ่งเหล่านี้ได้นั่นเอง และสิ่งที่เป็นเครื่องมือสำหรับสร้างความดีงาม เป็นสิริมงคลแก่ชีวิตนั้น ก็คือ กาย วาจา และใจของมนุษย์เองโดยมีพระธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นแนวทางในการสร้างความสามัคคีที่สามารถนำชีวิตและสังคมของตนไปสู่ความเป็นชีวิตที่ดีงาม สังคมแห่งความสงบสุขที่แท้จริง สมดังพุทธพจน์ที่ว่า

“ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จแล้วแต่ใจ ถ้าบุคคลมีใจผ่องใส กล่าวอยู่ก็ตาม ทำอยู่ก็ตาม สุขย่อมไปตามบุคคลนั้นเพราะสุจริต ๓ อย่างเหมือนเงามีปรกติไปตาม ฉะนั้น”^{๒๑}

ผลหรือประโยชน์ของการมีความสามัคคีของคนไทยทั้งหมดตามทัศนะทางพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นพอสรุปได้ ดังนี้

๑) ทัศนคติที่มีกตประโยชน์ : ประโยชน์ในชาตินี้ ได้แก่ เป็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคม ที่ผู้คนในสังคมทุกคนพึงได้รับจากการร่วมมือร่วมแรงกันในการพัฒนาสังคมของตนให้เจริญก้าวหน้ากล่าวคือ ทุกคนต่างมีความสามัคคีขยันทำงานหาเลี้ยงชีพที่ถูกต้อง มีความสมัครสมานช่วยเหลือเอื้อจุนกัน โดยธรรม ๔ ประการ ได้แก่

(๑) อุฏฐานสัมปทา ได้แก่ การถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรในการทำงานหาเลี้ยงชีพที่สุจริต ถูกต้องทำนองครองธรรม

^{๒๑} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๑/๑๑.

(๒) อารักขสัมปทา ได้แก่ การถึงพร้อมในการรักษาทรัพย์สมบัติที่ตนหามาได้ รู้จักใช้จ่ายในด้านต่างๆ

(๓) กัลยาณมิตตตา ได้แก่ การถึงพร้อมด้วยการคบเพื่อนที่ดี หลีกเลี้ยงคนพาล

(๔) สมชีวิตา ได้แก่การถึงพร้อมด้วยการดำรงชีวิตตนเองได้เหมาะสม ไม่เกินฐานะความเป็นอยู่ของตนเอง^{๒๒}

เมื่อผู้คนในสังคมไทยได้ยึดถือปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาทโดยมีความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันก็ย่อมเกิดความสุขในชีวิต ในสังคมปัจจุบัน ๔ ประการ ได้แก่

(๑) อตถิสุข ได้แก่ ความสุขเพราะมีทรัพย์สมบัติ

(๒) โภคสุข ได้แก่ ความสุขที่เกิดแต่การจ่ายทรัพย์บริโภคที่ต้องการ

(๓) อนนสุข ได้แก่ ความสุขที่ไม่ต้องเป็นหนี้ใคร ไม่ได้ไปกู้ทรัพย์สินใครมา

(๔) อนวัชชสุข ได้แก่ ความสุขที่เกิดขึ้นจากการประกอบกิจการที่ไม่มีโทษ^{๒๓}

ประโยชน์ข้างต้นนั้น จัดเป็นประโยชน์สำหรับผู้คนในสังคมไทยโดยตรง ส่วนประโยชน์ที่มีต่อสังคมส่วนรวมนั้นมีอยู่ ๓ ประการ^{๒๔} ดังนี้

(๑) อัตตัตถประโยชน์ ประโยชน์ส่วนตน ได้แก่ ผลประโยชน์ส่วนตัวที่ตนเองจะได้รับทั้งปัจจุบันและอนาคตของตนเอง เช่น มีทรัพย์สินสมบัติมาก สามารถแบ่งปันแก่คนอื่นได้

(๒) ปรัตถประโยชน์ ประโยชน์ของผู้อื่น ได้แก่ ผลประโยชน์ที่เป็นไปเพื่อคนอื่นในสังคม เช่น การสั่งสอนผู้อื่น (ธรรมทาน) ให้ปฏิบัติธรรมจนเขาเกิดผลที่เป็นประโยชน์สำหรับตนเองได้ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น ทุกคนต้องสามารถทำประโยชน์ของตนให้ได้เสียก่อนจึงจะสามารถช่วยเหลือแนะนำคนอื่นในสังคมได้

(๓) อุกยัตถประโยชน์ ประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย ได้แก่ ผลประโยชน์ที่เกื้อกูลทั้งสองฝ่าย กล่าวคือ ทั้งตัวบุคคลเอง คนอื่นและสังคมที่อยู่ร่วมกันจะได้รับประโยชน์ร่วมกันในการประพฤติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทจารีตประเพณี และกฎหมายบ้านเมืองเป็นต้น เช่น ข้าราชการปฏิบัติหน้าที่ของตนได้สมบูรณ์และประชาชนก็เต็มใจปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ทางบ้านเมือง มีความสามัคคีปรองดองกัน เป็นเหตุในสังคมเกิดความสงบร่มเย็นเป็นต้น

การยึดหลักสามัคคีธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อความเจริญรุ่งเรือง เพื่อความดีงามในชีวิตของผู้คนและความสงบสุขของสังคมนั้น ที่จริงแล้ว ก็คือ หลักการปฏิบัติตนให้เกิดความรู้สามารถแก้ไขความแตกร้าง ความขาดสามัคคี ความเห็นแก่ตัวของผู้คนในสังคมไทย ทั้งนี้ก็เพราะ

^{๒๒} อัง.อุฎฐก. (ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๒๒.

^{๒๓} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๒/๖๒/๙๐.

^{๒๔} ชุ.จ. (ไทย) ๓๐/๖๗๓/๒๖๒.

มนุษย์มีศักยภาพเพียงพอที่จะร่วมมือร่วมแรงกายใจของแต่ละคนเพื่อแก้ไขปัญหา ความเดือดร้อนต่างๆ ในชีวิตของตน สามารถช่วยคนอื่นได้ด้วย และยังช่วยทำให้สังคมมนุษย์น่าอยู่ยิ่งขึ้น เป็นสังคมแห่งสันติสุขที่แท้จริงด้วยหลักสามัคคีธรรม ขอเพียงผู้คนในสังคมไทยมีความตั้งใจมีความสามัคคีกัน ร่วมกันสร้างสรรค์ พัฒนา และแก้ไขบ้านเมืองอย่างเต็มที่ เต็มกำลัง ซึ่งผลของความสามัคคีนั้นก็ย่อมจะเกิดมีอย่างแน่นอน ดังพุทธดำรัสที่ว่า “วิริเยน ทุกขมจเจติ มนุषยจะล่วงทุกข์ได้ เพราะความเพียร”^{๒๕}

ผลทั้งหลายตามที่กล่าวมานี้ จะเกิดขึ้นในสังคมไทย จะเกิดขึ้นแก่ประชาชนคนไทยทุกหมู่เหล่าไม่ได้ หากคนไทยทุกคนต่างจิตต่างใจ ไม่มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ไม่มีความสามัคคีปรองดองกัน และไม่มีความรักที่ปกป้องรักษาสถาบันในชาติ ฉะนั้น ความร่วมมือร่วมใจของประชาชนทั้งหลายโดยไม่โยนภาระหน้าที่ให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งต้องรับผิดชอบเพียงลำพัง ทุกคนที่อยู่ในสังคมไทย ต้องถือว่าตนเองก็มีหน้าที่รับผิดชอบด้วย ด้วยการให้ความร่วมมือกับรัฐบาลเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานด้านต่างๆ ต้องร่วมใจกันใช้สิทธิ์ ต้องร่วมมือกับรัฐบาลเพื่อให้นโยบายทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองบรรลุผลตามเป้าหมาย กระบวนการยุติธรรมต้องยุติธรรมจริงๆ ไม่เลือกปฏิบัติรัฐบาลต้องดูแลควบคุมจริงจัง ดังนั้น ขอให้คนไทยทุกคนจงร่วมมือร่วมแรงกายใจกันสอดส่องดูแลบ้านเมืองไทยของเราทุกคนให้สงบ ไร้ปัญหา ที่สำคัญที่สุด คือ คนทุกคนไทยต้องรักชาติ รักคนไทยด้วยกัน รักพระมหากษัตริย์ ต้องสมัคสมานสามัคคีกัน เพราะสามัคคี คือ พลัง พลังที่สามารถนำพาชีวิต และประเทศไทยให้เจริญก้าวหน้าต่อไปได้อย่างยั่งยืน ดังเพลงชาติอันเป็นสัญลักษณ์ประจำชาติ แสดงความเป็นเอกราชของชาติ ไม่เป็นเมืองขึ้นของประเทศใด เป็นแหล่งรวมใจของคนในชาติ ให้เป็นจุดเดียวกัน สร้างความรู้สึก สำนึกในความเป็นพี่น้อง สร้างความภูมิใจในศักดิ์ศรี สิทธิ เสรีภาพระหว่างคนในชาติ และ เพื่อปลุกใจให้เกิดความรัก ความรัก ความหวงแหน และความสามัคคีของคนไทยในชาติที่มีต่อสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ซึ่งแสดงถึงความสามัคคีของคนไทยทุกหมู่เหล่าว่าประเทศชาติอยู่รอดมาได้จนถึงปัจจุบันนี้เกิดจากความสามัคคีของคนในชาตินั่นเอง

๔.๔ ด้านองค์กร

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันอันเป็นองค์ประกอบของรัฐ เป็นสถาบันที่มีเอกลักษณ์เฉพาะอันจะเป็นเนืองนาบุญและที่พึ่งของโลก ด้านจิตใจ สัจธรรม และสันติภาพโลก พระสงฆ์เมื่อปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเต็มกำลังแล้ว ย่อมเป็นบุคคลที่เสียสละ อุทิศตน ละทิ้งบ้านเรือน ทรัพย์สินสมบัติต่างๆ มุ่งแสวงหาสัจธรรม ปฏิบัติตามพระธรรมคำสอน เจริญรอยตามพระพุทธเจ้า เพื่อบรรลุอุดมธรรมอันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุด เป็นเพศที่ไม่พูดใส่ร้าย โกหก เพื่อจะเอาประโยชน์ ทั้งบุคคลและสถาบันที่ไม่เบียดเบียนใครทั้งสิ้น ไม่เลือกชนชั้น วรรณะ ไม่เป็นพวกของใคร แต่เป็นคนของคนทุกคน หรือเป็นคนของมนุษยชาติ ไม่ว่าจะบุคคลเหล่านั้นจะนับถือศาสนาใดๆ ก็ตาม ก็เพียรเมตตาตากรุณา เสมอกันหมด สถาบันสงฆ์และภิกษุ จึงเป็นสัญลักษณ์แห่งความไม่เบียดเบียน เป็นสัญลักษณ์ของผู้เข้าถึงสัจธรรมสูงสุด (นิพพาน) และเป็นสัญลักษณ์แห่งสันติภาพในทุกระดับนับแต่บุคคล

^{๒๕} ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๓๑๑/๒๗๘.

ครอบครัว สังคม จนถึงระดับโลกโลก ได้มีข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เป็นข้อคิดในการปรับปรุงคณะสงฆ์ไทยให้เข้มแข็ง

๑. การปรับปรุงองค์การสงฆ์ประยุกต์ให้สอดคล้องกับสภาพธรรมในตัวของมนุษย์ (ชีวิต, จิต, มโน, วิญญาณ, กาย) มนุษย์เป็นผลของการวิวัฒนาการ และพัฒนาได้สูงสุดตามกฎธรรมชาติ และการที่จะเข้าสู่ความเป็นผู้รู้แจ้งสัจธรรม อันเป็นความจริงอันสูงสุด ก็ด้วยการปฏิบัติวิปัสสนาเพียงวิธีเดียวเท่านั้น ที่จะสามารถรู้แจ้ง เข้าถึงกฎของธรรมชาติ ดังได้นำเสนอเป็นตัวอย่างพอสังเขป ดังกล่าวแล้ว

๒. การคิดและการนำเสนอ มิได้เกิดจากอคติ แต่ถือคติการเจริญ (ภาวนา) ตามวิถีธรรม และอาจนำไปเป็นข้อมูลที่จะได้นำไปขบคิด ประชุมสัมมนา พิจารณา เพื่อแก้ปัญหาเหตุอุปสรรค ร่วมกันเพื่อความก้าวหน้า และมั่นคงยิ่งขึ้นต่อไป

๓. เดิมแต่โบราณกาลมาพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ตั้งอยู่ในฐานะองค์ประกอบแห่งรัฐ (ประเทศ) อุปมาเหมือนชีวิตของมนุษย์ชาติ คือ จิตกับกาย คือพระพุทธศาสนาเป็นจิต พระมหากษัตริย์เป็นกาย เป็นต้น แต่ภายหลังตกอยู่ในฐานะกลไกรรัฐ สถาบันพระพุทธศาสนาเปรียบเสมือนจิต แต่ปัจจุบันได้กลับกลายเป็นตัว ไต่ ไล่ พุง ไปแล้ว ตกเป็นฝ่ายรับ ตกเป็นฝ่ายถูกกระทำ ศาสนาถูกลดค่ากลายเป็นลัทธิ ความเป็นผู้นำทางสัจจะ มโน จิต ญาณ ก็ลดน้อยถอยลงไป และกลับถูกรอบงำจากระบอบการเมืองมิฉฉาธิฐิ และนักการเมืองมิฉฉาธิฐิ ดังกล่าวนี้นี้จึงเป็นหน้าที่ของชาวพุทธทุกคน พร้อมทั้งพระภิกษุผู้ทรงคุณธรรมทั้งหลาย ที่จะได้ร่วมมือกันรับผิดชอบ ในจัดความสัมพันธ์สถาบันพระพุทธศาสนาให้กลับมาอยู่ในฐานะองค์ประกอบแห่งรัฐดั้งเดิม

๔. พระพุทธศาสนา เกิดขึ้นโดยพระพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็นศาสดาเอกแห่งโลก มีหลักธรรมคำสอนเป็นสัจธรรม เป็นหนึ่งเดียวกับสภาวะกฎธรรมชาติ ย่อมเหนือกว่าวิธีการคิดของนักปรัชญาสำนักต่างๆ ที่ออกมาในรูปลัทธิความเชื่อต่างๆ ซึ่งยังเป็นไปตามสัญชาตญาณ และรวมทั้งลัทธิการเมือง ลัทธิเศรษฐกิจ เป็นต้น

เมื่อพระพุทธศาสนา ซึ่งถูกฝ่ายมิฉฉาธิฐิ อวดรู้ ได้กำหนดไว้ได้ลัทธิหรือระบอบการเมือง (แบบตะวันตก) ได้จัดความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับระบอบการเมืองผิดหลักวิชา ผิดไปจากกฎธรรมชาติ สถาบันพระพุทธศาสนาตกเป็นฝ่ายผู้ถูกกระทำให้ขับเคลื่อนไประบอบการเมืองมิฉฉาธิฐิ มายาวนานหลายปี จึงเป็นไปตามตามกฎแห่งกรรม หรือกฎอิทัปปัจจยตา คือความสัมพันธ์เป็นไปตามเหตุปัจจัยระหว่างเหตุและผล แต่เป็นไปในทางอกุศลหรือทางลบ คือ “เมื่อระบอบการเมืองมิฉฉาธิฐิ (wrong view) ย่อมเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้ส่วนที่สัมพันธ์เกี่ยวพันกันทั้งหมด ล้มเหลวตามไปด้วย” สัมพันธ์กันเป็นลูกโซ่ ทั้งนี้เพราะผู้นำชาติบ้านเมืองนักการเมืองรุ่นแล้ว รุ่นเล่า ล้วนแล้วแต่เหลวไหล ลุ่มหลง มัวเมา ขาดปัญญา ละทิ้งธรรม ไม่ถือธรรมเป็นใหญ่ ไม่ถือธรรมเป็นธงชัย และ การที่สถาบันพระพุทธศาสนาจึงอยู่ใต้อำนาจของระบอบการเมือง ตกอยู่ใต้อำนาจ และอำนาจของนักการเมือง จึงเป็นเหตุของความเสียหายที่ร้ายแรงอย่างหนึ่งของชาติ เกรงสมาคมท่านจะทราบบ้างหรือไม่หนอ

นับแต่สมัยรัฐบาลไทยช่วงปี ๒๕๐๕ - ๒๕๑๐ ปวงชนไทยเป็นหนี้สาธารณะต่างประเทศเฉลี่ยต่อคนละไม่เกิน ๓,๐๐๐ บาท ผ่านมาไม่กี่ปี ทุกวันนี้ปวงชนไทยกลับตกเป็นหนี้สาธารณะเฉลี่ยคนละร่วมหนึ่งแสนบาท พิจารณาดูเถิด พระคุณเจ้า สาธุชนทั้งหลาย ก้าวหน้าหรือถอยหลัง เพราะเหตุอันใด (ทุกรัฐบาล ยิ่งปกครอง ยิ่งคอร์รัปชัน ยิ่งพัฒนา ประชาชนยิ่งจนลง)

๕. ในอดีตพุทธได้เจริญรุ่งเรืองในแคว้นสุวรรณภูมิ มานานนับร่วม ๒,๐๐๐ กว่าปี และ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ได้ทรงยกพระพุทธศาสนาขึ้นเป็นศาสนาประจำชาติ และเป็นสิ่งที่นับถือสูงสุด ส่วนพระมหากษัตริย์ ทรงถือทศพิธราชธรรมและหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นหลักการปกครอง ทรงถือธรรมเป็นใหญ่ มาตลอดจนถึงยุคปัจจุบัน แต่ทุกวันนี้พระมหากษัตริย์ไม่มีอำนาจในการบริหารชาติบ้านเมือง ได้แต่ครองบ้านเมืองเพียงอย่างเดียว แม้ว่าจะครองโดยธรรม กระทั่งคุณธรรมของสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นที่ประจักษ์แจ้งแก่สาธุชน มากกว่า ๓,๐๐๐ โครงการ ก็มีอาจจะต้านทานความเลวร้ายทั้งปวง อันเป็นผลที่เกิดจากระบอบการเมืองมิฉฉาติฐิที่ดำรงอยู่มายาวนานนั้นได้

๖. นับแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ เป็นต้นมา ประเทศไทยไม่เคยมีประสบการณ์การปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง สภาพการณ์ที่เป็นจริง คือ มีแต่ประสบการณ์มิฉฉาติฐิ ๒ แนวทาง หรือการปกครองแบบเผด็จการ ๒ ขั้ว คือระหว่างระบอบเผด็จการรัฐประหาร กับระบอบเผด็จการจากการเลือกตั้ง หรือระบอบเผด็จการโดยกฎหมายรัฐธรรมนูญ หรือระบอบเผด็จการระบบรัฐสภา ซึ่งได้สลับซับซ้อนเวียนอยู่กับการทำรัฐประหาร, การร่างรัฐธรรมนูญ วนเวียนอย่างซ้ำซาก ซ้ำรอยเดิมเช่นนี้ รวมทั้งครั้งล่าสุดซึ่งกำลังยกร่างกันอยู่ร่วม ๑๘ ครั้ง ผู้ปกครองต่างก็อาศัยรัฐธรรมนูญ เป็นเครื่องมือในการปกครอง “อาศัยอำนาจตามความในมาตรา...” แต่รัฐธรรมนูญนั้นๆ (๑๗ ฉบับ) ไม่เคยเห็น ไม่เคยบัญญัติ หลักการปกครอง หรือหลักการปกครองโดยธรรม (Principles of Government) มีเพียง รูปแบบการปกครอง (Form of Government) และวิธีการปกครอง (Methods of Government) เพียงด้านเดียวได้แก่ หมวดและมาตรา ต่างๆ ทั้งนี้เพื่อเอาไว้หลอกตนเอง หลอกประชาชนและชาวโลกว่า เป็นประเทศประชาธิปไตยแต่ในที่สุดก็ล้มเหลวอีก

ส่วนพระพุทธศาสนาก็ตกอยู่ใต้รัฐธรรมนูญมิฉฉาติฐิ จึงเป็นเหตุแห่งความเสียหาย นานาประการต่อประเทศชาติและปวงชนไทยโดยรวม ทำให้ประเทศไทย เสื่อมโทรม ตกต่ำ หายนะ ชนิดเทียบเท่ากับประเทศเกิดใหม่หลังสงครามครั้งที่ ๒ ไม่ได้อีกแล้ว เช่น ประเทศมาเลเซีย สิงคโปร์ เกาหลี ไต้หวัน เป็นต้น ทั้งๆ ที่เราเป็นประเทศรุ่มรวยคราวเดียวกับประเทศจีนและญี่ปุ่น

๗. อย่างน้อยที่สุด เกรสมาคม เจ้าคณะภาค คณะสงฆ์ผู้ทรงศีลธรรม คุณธรรมทั้งหลาย ควรจะได้คิดหาทางปรับปรุงให้คณะสงฆ์ไทยเข้มแข็งโดยฉับพลัน ด้วยการปรับปรุงโดยย่อในลักษณะดังนี้

- ๑) มอบหมายให้เจ้าอาวาสทุกวัดในตำบลนั้นๆ เป็นคณะกรรมการบริหารคณะสงฆ์ระดับตำบล
- ๒) มอบหมายให้เจ้าคณะตำบลในอำเภอนั้น เป็นคณะกรรมการบริหารคณะสงฆ์ระดับอำเภอ
- ๓) มอบหมายให้เจ้าคณะอำเภอในจังหวัดนั้นๆ เป็นคณะกรรมการบริหารคณะสงฆ์ระดับจังหวัด
- ๔) มอบหมายให้เจ้าคณะจังหวัดในภาคนั้นๆ เป็นคณะกรรมการบริหารคณะสงฆ์ระดับภาค
- ๕) มอบหมายให้เจ้าคณะภาคเป็นคณะกรรมการบริหารคณะสงฆ์ระดับชาติ

๖) เถรสมาคม เป็นคณะผู้นำสถาบันสงฆ์สูงสุด โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธานและเป็นประมุขสงฆ์สูงสุด คูแลภาพรหมทั้งหมดทั้งในประเทศ และต่างประเทศ

๗) ความเห็นดังกล่าวนี้ ล้วนเป็นผลจากการศึกษาและปฏิบัติพระวิปัสสนา ตามคำสอนของพระพุทธเจ้า และเป็นวิชาสังคมิวิทยาแห่งพระพุทธศาสนา เป็นการวิจัยที่อยู่ในขอบเขตของวิชาดังกล่าว

๘) ถ้าทำได้ตามนี้ คณะสงฆ์จะเกิดความเข้มแข็งขึ้นทันที เพราะจะมีการประชุมปรึกษาหารือกันเป็นเนืองนิตย์ ได้รู้เหตุ และผลของสภาพปัญหาต่างๆ ในลักษณะร่วมกันคิด ร่วมกันสร้างสรรค์ในสิ่งใหม่ๆ อย่างรอบคอบ และรอบด้าน แล้วแยกกันไปปฏิบัติหน้าที่ จะเป็นปัจจัยให้เกิดความมั่นคง ก้าวหน้า มีพลังในการในการบริหารและการเผยแผ่สังฆธรรมคำสอน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และกว้างขวางยิ่งขึ้น

ทั้งนี้ เพื่อให้คณะสงฆ์ไทย เจ้าอาวาส และภิกษุผู้ปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ ทรงไว้ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมคือการเป็นผู้นำทางสังฆะ เป็นผู้นำทางจิต มโน วิญญาณ และทรงภูมิปัญญา ในการแก้ไขปัญหาเหตุวิกฤตปัญหาต่างๆ ให้กับบุคคล คณะบุคคล สังคมทุกระดับ จะได้เป็นเนืองนิตย์ เป็นที่พึ่ง เป็นที่เคารพบูชาของพุทธศาสนิกชน และเพื่อชาวโลกตลอดไป จะได้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข สมความมุ่งหมายของพระพุทธเจ้า

ในท้ายที่สุด ภิกษุพุทธสาวกผู้เข้าถึงและรู้แจ้งสังฆธรรม เข้าถึงกฎธรรมชาติทั้งองค์รวม (Integration) อย่างแท้จริงแล้ว ย่อมเป็นบุคคลที่มีคุณธรรมอันสูงส่ง มีจิตใจที่เหนือโลก เป็นจิตใจสากล พ้นจากสิ่งสมมติและโลกบัญญัติ เช่น เหนือความเป็นประเทศ เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และชนชั้น เป็นต้น พร้อมทั้งภารกิจอันประเสริฐ บริสุทธิ ด้วยปัญญา เมตตา กรุณา และสันติ อย่างไม่มีประมาณต่อเพื่อนมวลมนุษยชาติและมีภารกิจอันยิ่ง ด้วยอุดมการณ์อันสูงส่งที่สืบทอดกันมายาวนานร่วม ๒,๕๐๐ กว่าปี สมดังพระพุทธดำรัส ที่ว่า “จรถ ภิกขเว จาริกิ พุชชนิตาย พุชชนสุชาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสสานิ” ความว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย” หวังว่าท่านผู้อ่านจะได้รับปัญญาใหม่ๆ เพิ่มขึ้นและมีความสุขโดยทั่วกัน

๔.๔.๑ หลักธรรมสำหรับส่งเสริมความสามัคคีอื่นๆ

ความสามัคคีเป็นบ่อเกิดแห่งความสำเร็จทั้งปวง เป็นพลังอันยิ่งใหญ่ที่สามารถสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงให้เกิดขึ้นได้และเป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมทุกๆ คน ควรที่จะตระหนัก เอาใจใส่ และร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้นให้มากที่สุด ในทางพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสหลักธรรมที่เป็นแนวทางในการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดองให้เกิดขึ้นในสังคม

หลักสังคหวัตถุ

หลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคีที่กล่าวไว้ในพุทธศาสนาเถรวาท ในแง่ของการมีมิตรสหายหรือบิรวารที่ดีจริง พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงความสำคัญของการมีมิตรสหายที่ดีไว้ในอุปัทมสูตรว่า “ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี นี้เป็นพรหมจรรย์ทั้งสิ้นทีเดียว”^{๒๖} แต่การที่จะสร้างมิตรหรือ

^{๒๖} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕/๒.

ยึดเหนี่ยวจิตใจของบุคคลที่เป็นมิตรสหายกันแล้วไว้ได้นั้นก็เป็นสิ่งที่สำคัญมากเหมือนกัน เพราะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของมิตรหรือบริวารเรียกว่า หลักสังคหวัตถุ^{๒๗} ซึ่งมีด้วยกัน ๔ ประการ คือ

๑) ทาน การให้ปัน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่สิ่งของของตนแก่บุคคลอื่น ด้วยเห็นว่าสิ่งของที่ตนเสียสละไปนั้นจะเป็นประโยชน์แก่ผู้รับ เป็นการแสดงความมีน้ำใจ และเป็นการยึดเหนี่ยวจิตใจของมิตรสหายหรือบริวารไว้ได้ พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญการให้ไว้มากมาย เช่น “ผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก” “ผู้ให้ย่อมผูกมิตรไว้ได้” เป็นต้น ผู้ที่มีความตระหนี่นั้นไม่สามารถที่จะผูกมิตรหรือยึดเหนี่ยวจิตใจของมิตรและบริวารไว้ได้

๒) ปิยวาจา หรือ เปยวัชชะ วาจาเป็นที่รัก วาจาพูดดีมีน้ำใจ คือกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี การมีวาจาเป็นที่รักเป็นที่พูดดีมีจิตใจของผู้ฟัง มีวาจาสุภาพอ่อนหวานชวนฟังเป็นวาจาที่ไม่หยาบคายและก่อให้เกิดประโยชน์ การมีปิยวาจานี้มีความสำคัญเป็นอย่างมากในการผูกมิตรหรือรักษาน้ำใจมิตร บุคคลที่ได้รับมอบหมายให้เป็นทูต หรือเป็นตัวแทนของประเทศในการเจรจาเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของประชาชนและประเทศชาติ จะต้องมีความรู้ในการใช้คำพูดอย่างดีเยี่ยม เพราะถ้าหากใช้คำพูดที่ไม่ดีก็จะส่งผลให้ประชาชนและประเทศชาติสูญเสียผลประโยชน์ได้

๓) อัถถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ การประพฤติตนเป็นประโยชน์ เช่น การช่วยเหลือผู้อื่นในเวลาที่เป็นจำเป็นไม่เป็นคนนิ่งดูตายในเมื่อตนเองมีกำลังความสามารถที่จะช่วยเหลือได้ ในการผูกสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศก็เช่นเดียวกัน จะต้องเป็นผู้ที่รู้จักให้การช่วยเหลือในเวลาที่เหมาะสมช่วยเหลือ เช่น เมื่อถึงคราวที่มิตรประเทศต้องประสบกับภัยพิบัติต่างๆ ที่ประเทศสัมพันธ์มิตรพอที่จะช่วยเหลือได้ก็ให้ช่วยเหลือตามกำลังความสามารถ เพื่อเป็นการผูกสัมพันธ์ไมตรีหรือแสดงถึงความมีสัมพันธ์ไมตรีอันดีต่อกัน

๔) สมานัตตตา^{๒๘} ความมีตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอทั้งในชนทั้งหลายและเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ไม่คบมิตรเพราะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน มิใช่ว่าเมื่อเห็นว่ามีมิตรหมดประโยชน์สำหรับตนแล้วก็เริ่มห่างเหินหรือเลิกคบไป การคบหามิตรจะต้องคบด้วยความจริงใจ และมีความเสมอต้นเสมอปลายทั้งในยามที่มิตรรุ่งเรืองและในคราวตกต่ำ

สรุปได้ว่าวิธีการทั้ง ๔ นี้ เมื่อปฏิบัติได้ ย่อมให้เกิดความสามัคคีร่วมมือร่วมใจในกลุ่มชนนั้นๆ ถ้าไม่มีหลักปฏิบัติเช่นนี้ ผู้นั้นย่อมเป็นที่รักของคนทั่วไป ข้อนี้บางท่านจึงเรียกว่า มนต์มหาเสน่ห์ เพราะทำให้ตนเข้าไปนั่งในใจของผู้อื่น

หลักอภิธานิยธรรม (ข้อ ๔)

หลักอภิธานิยธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ใน สารันทสูตรและมหาปรินิพพานสูตรแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนใหญ่ๆ คือ ราขอภิธานิยธรรม หรือ วัชขอภิธานิยธรรม ซึ่งตรัสไว้สำหรับกษัตริย์

^{๒๗} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๔๒.

^{๒๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๓๖, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มลิธิมม์, ๒๕๕๕), หน้า ๑๔๓.

แห่งแคว้นวัชชีซึ่งปกครองกันแบบสามัคคีธรรม และภิกขุอุปนิยัตติธรรม ซึ่งตรัสไว้สำหรับภิกษุ ธรรมสำคัญ ๒ หมวดนี้ พระพุทธเจ้าตรัสกับเจ้าลัจฉวีที่สารันทเจดีย์ ใกล้พระนครเวสาลีและตรัสเนื่องจากทรงปรารถนาพระดำริของพระเจ้าอชาตศัตรู กษัตริย์ผู้ครองแคว้นมคธจะทำสงครามกับแคว้นวัชชี ได้ทรงส่งวัสสการพราหมณ์มาเฝ้าพระพุทธเจ้า ขณะประทับอยู่ที่ภูเขาคิชมณูภู เขตกรุงราชคฤห์ เพื่อขอทราบความเห็นของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับการทำสงครามกับแคว้นวัชชี ซึ่งอุปนิยัตติธรรม ๒ ส่วนนี้สามารถแยกออกได้ดังนี้

อุปนิยัตติธรรมสำหรับคหบดี ๗ ประการ แสดงธรรมโดยพระพุทธองค์ แก่เจ้าลัจฉวี เพื่อให้ปฏิบัติตาม เมื่อครั้งประทับ ณ สารันทเจดีย์ ใกล้กรุงเวสาลี แคว้นวัชชี ประกอบด้วยธรรม ๗ ประการ ที่พออธิบายให้เข้าใจง่ายๆ คือ

๑. จัดประชุม และหารือกันเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้เป็นนิตย
๒. การประชุมต้องให้หมู่คณะมีเพรียงกัน รวมถึงการเลิกประชุม และการทำกิจอันสมควรให้พร้อมเพรียง

๓. บัญญัติหรือมีมติในสิ่งในเรื่องใหม่ และข้อบัญญัติไม่ขัดหรือตัดรอนบัญญัติก่อน พร้อมยอมรับ และศึกษาในธรรมะของชาววัชชีที่ได้บัญญัติก่อน

๔. ให้เคารพนับถือคำกล่าวของผู้อาวุโส

๕. ไม่ล่วงละเมิดทางใจ และกายในสตรีที่มีสามีหรือสตรีสาวในชาววัชชี

๖. ให้ความเคารพ และสักการะ รวมถึงการบูรณะเจดีย์หรือพุทธสถานที่ปลูกสร้างไว้

๗. ให้การสงเคราะห์ และอุปการะแก่สงฆ์ทั้งหลาย^{๒๙}

อุปนิยัตติธรรมสำหรับพระภิกษุ (ภิกขุอุปนิยัตติธรรม) ๗ ประการ หลังจากได้แสดงอุปนิยัตติธรรม ๗ ประการ แก่วัสสการพราหมณ์แล้ว ต่อมาจึงตรัสเรียกประชุมสงฆ์ทั้งหมดที่อยู่ในกรุงราชคฤห์ พร้อมกับแสดงธรรมอุปนิยัตติธรรมทั้ง ๗ ประการ ดังนี้

๑. ให้หมั่นประชุม และหา เพื่อแลกเปลี่ยนธรรมกันเป็นนิตย

๒. การประชุมให้เกิดความพร้อมเพรียงทั้งในหมู่คณะ การเลิกประชุม และการทำกิจอันสมควร

๓. ไม่พึงบัญญัติในสิ่งที่พระพุทธองค์ไม่เคยบัญญัติ และไม่เพิกถอนที่สิ่งที่พระพุทธองค์ได้บัญญัติไว้ รวมถึงข้อบัญญัติใหม่ไม่พึงขัดหรือตัดรอนกับบัญญัติที่พระพุทธองค์ได้ทรงบัญญัติไว้

๔. พึงเชื่อ และเคารพในภิกษุที่อาวุโส

๕. พึงละเว้น และไม่ลู่ในความอยากทั้งหลาย

๖. พึงยินดีในสถานที่พักของตน

๗. พึงตั้งความปรารถนาดีในทางธรรมต่อพระภิกษุหรือสามเณรผู้ที่จะเข้ามาอยู่ร่วม^{๓๐}

หลักอุปนิยัตติธรรม ๗ เป็นแนวทางในการบริหารงานเพื่อให้การทำงานเป็นระบบระเบียบ/คำสั่งสามารถนำไปปฏิบัติเป็นรูปธรรมบรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์อย่างชัดเจน แต่

^{๒๙} อัง.สตุตทก. (ไทย) ๒๓/๒๑/๓๑-๓๒.

^{๓๐} อัง.สตุตทก. (ไทย) ๒๓/๒๓/๓๗-๓๘.

อย่างไรก็ตามจะต้องมีองค์ประกอบด้วย การวางแผนยุทธศาสตร์ การจัดองค์กรการบริหารบุคคล การสั่งการ การประสานงาน การตรวจสอบควบคุมและงบประมาณเข้าไปกำกับดูแล โดยยึดหลักค่านึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมและส่งเสริมระบบคุณธรรม ให้มีการทำงานเป็นทีมความสมัครสมานสามัคคี เคารพผู้ใหญ่อาวุโส ไม่รื้อทิ้งกฎเกณฑ์ระเบียบที่ถูกต้องชอบธรรม อารงรักษาประเพณีวัฒนธรรม จริยธรรมอันดีงามองค์กร และร่วมรับผลประโยชน์สูงสุดจากการบริหารจัดการขององค์การบริหาร ส่วนจังหวัดนนทบุรี ที่มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลทางปฏิบัติต่อไปอย่างยั่งยืน

ความสามัคคี ถือได้ว่าเป็นประดุก “เครื่องมือ” ในการระงับหรือแก้ไขปัญหา ความขัดแย้ง และปัญหาอื่นๆ ที่รุนแรงในสังคมไทยท่ามกลางวิกฤติการณ์ที่เกี่ยวกับความแตก สามัคคีความขัดแย้ง และความรุนแรงที่เกิดขึ้นในทั่วทุกมุมของสังคมไทยทำให้แนวคิดและการ ปฏิบัติในเรื่องความสามัคคี ได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการเข้าไปดำเนินการแก้ไข ปัญหาความแตกแยกความขัดแย้งและความรุนแรงของสังคมไทย ความสามัคคีตามหลักธรรม ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา สามารถประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตด้วยการช่วยเหลือ กันปรึกษากันและให้อภัยกัน ก็จะช่วยส่งผลโดยตรงให้สังคมไทยมีแต่ความสงบร่มเย็นเป็น ประเทศชาติที่น่าอยู่มากยิ่งขึ้นความสามัคคีจึงเป็นรากฐานที่สำคัญในการแก้ไขปัญหาคความ แตกแยกความขัดแย้งและความรุนแรงในสังคมไทยในยุคปัจจุบันได้อย่างดีเยี่ยม

เมื่อพูดถึง ธรรม ก็หมายถึง สภาวะของสภาพธรรม ที่เป็น จิต เจตสิก ที่เป็นกุศล อกุศล สภาพธรรมที่เป็นอกุศล ย่อมเข้ากันได้ กับ อกุศล สมดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้โดยนัยสมมติว่า สัตว์โลกคบกันโดยธาตุ คือ ตามธาตุที่อุปนิสัยเหมือนกัน ผู้ที่ธาตุ นิสัยไม่ดี ก็ย่อมเข้ากันได้ กับผู้มีอุปนิสัยไม่ดี ที่คล้ายกัน ในอกุศลธรรมเรื่องนั้น ส่วน ผู้ที่มีธาตุดีอุปนิสัยที่ดี ก็เข้ากันได้ กับผู้มีอุปนิสัยที่ดี ซึ่งแท้ที่จริง เมื่อลึกลงไปที่สภาพธรรมก็คืออกุศลธรรมก็เข้ากันได้กับอกุศลธรรมอกุศลธรรม ย่อมเข้ากันไม่ได้กับ กุศลธรรมเลยยกตัวอย่างเช่น อกุศลจิตเมื่อเกิดขึ้น มีโลภะมูลจิต เป็นต้น กุศลเจตสิก มี ศรัทธา หิริปัญญา ไม่สามารถเกิดขึ้นร่วมกันได้เลย แต่ โมหะเจตสิก อกุศลเจตสิกอื่นๆ ย่อมเกิดร่วมกับ โลภะเจตสิกได้ เป็นธรรมดา เพราะฉะนั้น อกุศลธรรม ย่อมเข้ากันได้ กับ อกุศลธรรมแต่ ย่อมเข้ากันไม่ได้กับ กุศลธรรมเลย ไม่ว่าจะเป็กาลไหนๆ โดยนัยตรงกันข้าม กุศลธรรม ย่อมเข้ากันได้ กับ กุศลธรรม กุศลธรรมย่อมเข้ากันไม่ได้เลย กับอกุศลธรรม เช่น กุศลจิต มีเมตตา เกิดขึ้น ขณะนั้น โทสะ ย่อมไม่เกิด แต่ มีความละเอียด และ เกรงกลัวบาปเกิดขึ้น มี สติเกิดขึ้นในขณะนั้น และ เมื่อกล่าวโดยนัยสูงสุด ที่เป็นธรรมสามัคคีแล้ว ธรรมที่ดี ที่รวมกันเกิดขึ้น เพื่อ ละสภาพธรรมที่ไม่ดี คือ อกุศลธรรม ที่ไม่ใช่ธรรมที่สามัคคี แต่เป็นไปเพื่อความทะเลาะเบาะแว้ง เป็นต้น และ นำมาซึ่งทุกข์ โทษ เพราะอาศัยความไม่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง เมื่อธรรมสามัคคี คือ ปัญญา และกุศลธรรมประการอื่นๆ มี สติ หิริ โอตตปปะศรัทธา เป็นต้น ที่เรียกว่า สติปัญญา ๔ สัมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ เกิดขึ้น และ เกิดพร้อมกัน ก็ช่วยกัน ละกิเลส สามัคคีที่จะละ อกุศลธรรม เพราะฉะนั้น ความสามัคคีที่แท้จริงในพระพุทธศาสนา จึงเป็นสภาพธรรมที่ดีที่เกิดขึ้นพร้อมกัน ที่เป็นกุศลธรรมที่เกิดพร้อมปัญญา ละ อกุศลธรรม ละกิเลสเพราะฉะนั้น เมื่อใด ขณะที่ปัญญา รู้ความจริงในขณะนี้ว่าเป็นแต่เพียงธรรมไม่ใช่เราที่เป็นสติปัญญาเกิดขึ้น แม้ไม่กล่าวว่า เป็นผู้มีความสามัคคี แต่ ขณะนั้น ก็กำลังมีธรรมที่สามัคคีกัน ละอกุศลธรรม ความไม่รู้ในขณะนั้น อันเป็นความสามัคคีที่ประเสริฐสุด เพราะ เป็นการละ ศัตรูที่แท้จริง ที่โลกสำคัญผิดคิดว่ามีศัตรูภายนอกตัว

แต่ความเป็นจริง ถ้าไม่มีศัตรูภายใน คือ อกุศลธรรมแล้ว ก็จะไม่คิดผิดว่ามีศัตรูภายนอกเลยศัตรูที่ทำให้ร้ายจิตใจเกือบตลอดเวลา จึงควรอบรมความสามัคคี คือ ปัญญา กุศลธรรมที่จะทำให้เกิด ธรรมที่ดีที่สามัคคีกันละกิเลสที่ไม่ดี ละทุกข์ทั้งปวงได้ในที่สุด

๔.๕ สรุป

จากที่กล่าวมาแล้วว่า การดำเนินของบุคคลที่ดำเนินชีวิตไปในทางที่ผิดนั้นประกอบด้วยกิเลสซึ่งมีความโลภ ความหลง ความทะยานอยาก หรือตัวตัณหาเป็นตัวชักนำไป หลักสามัคคีกับแนวทางการแก้ปัญหาในการดำเนินการพัฒนาชีวิตนั้น จำเป็นต้องละสิ่งทั้งหลายเหล่านี้เสียโดยทำการกระทำให้ตั้งมั่นอยู่ในคุณงามความดี ประพฤติตนในสิ่งที่ดีงาม โดยฝึกตนเองให้มีความเห็นใจกัน มีความเป็นมิตรกัน หรือ การช่วยเหลือกัน ซึ่งเป็นคุณธรรมในการอยู่ร่วมกัน โดยจะเริ่มจากข้อใดข้อหนึ่งก่อนก็ได้ ทั้งนี้เพื่อการพัฒนาทางกาย ทางจิตใจ ในด้านของความเห็นใจกันฟังในคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ด้วยกันมีการปฏิบัติต่อกันด้วยเมตตาธรรม รู้ในบุญคุณของผู้ที่เคยให้ความอุปการะ สั่งสอนดูแล โดยหวังจะตอบแทนคุณ ทำให้เกิดความเห็นใจกันมีเมตตากรุณาต่อกัน ทั้งทางกาย วาจา และ ใจ ความเห็นใจกันจะสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นในการอยู่ร่วมกันซึ่งสามารถทำให้บุคคลเห็นกันเป็นพี่เป็นน้องได้

ความเป็นมิตรกัน มิตร “เพื่อน, ผู้มีความเอื้อเฟื้อ, ผู้มีน้ำใจเอื้อเฟื้อ” ความเป็นมิตรกันเป็นเหตุแห่งการเกิดสันติ เพราะว่า ความเป็นพี่น้องกันจะต้องมีความเอื้อเฟื้อ เกื้อกูลกันเป็นพื้นฐาน ดังนั้น ความเป็นมิตรกันจึงต้องมีใน ความเป็นพี่น้องโดยปริยาย ฉะนั้นความเป็นมิตรกันจึงเป็นบ่อเกิดแห่งความสามัคคี ความเป็นมิตรที่ดีทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเรียกว่า “กัลยาณมิตร ความมีกัลยาณมิตรย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์อันยิ่งใหญ่เพื่อความดำรงมั่นไม่เสื่อมสูญ ไม่อันตรายแห่งสรรพธรรม” คือมีคุณอย่างมากในการอยู่ร่วมกัน คุณสมบัติของผู้ที่เป็นกัลยาณมิตร จะนำพาสังคมและชุมชนไปสู่ความสันติสุขได้อย่างดียิ่ง

การช่วยเหลือกันซึ่งกันและกัน ก็เป็นจุดหมายที่สำคัญของความสามัคคีที่สามารถจะแก้ไข ปัญหาต่างๆ ให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี การปฏิบัติต่อกันของมนุษย์ในสังคมว่ามีอยู่ ๒ ประการได้แก่

๑) อามิสทาน ได้แก่ การให้วัตถุสิ่งของมีปัจจัย ๔ เป็นต้น เช่น ข้าว น้ำ ผ้า ยานดอกไม้ของหอม ของอุปโภค บริโภค ที่พัก และเครื่องประทีป เป็นต้น ดังพระพุทธพจน์ว่า “ชนเหล่าใดมีใจผ่องใส ให้ข้าวและน้ำด้วยศรัทธา ข้าวและน้ำนั้นแล ย่อมพะเนาะเขาทั้งในโลกรนี้และโลกหน้า เพราะเหตุนี้สมควรเปลื้องความเหนียวแน่นเสีย ครอบงำมลทินของใจเสีย พึงให้ทานบุญเท่านั้นย่อมเป็นที่พึงของเหล่าสัตว์ในโลกหน้า”

๒) ธรรมทาน ได้แก่ “การให้ธรรม ให้วิทยาทานความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตและวิชาการต่างๆ ที่มีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม”

ความสามัคคีที่ถูกต้องในข้อนี้ คือ ต้องมีสื่อทางใจ (มโนทวาร) มีความสำนึกทางใจ (มโนกรรม) และมีความสำนึกที่ดีงาม (มโนสุจริต) ตามลำดับ ย่อมก่อกำเนิดความดี ความถูกต้องความควรขึ้นมาได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ พระพุทธศาสนาเถรวาทจึงได้ย้าถึงความสำคัญทางจิตใจอย่างสูงส่ง เพราะมองว่า จิตใจ คือ จุดศูนย์กลางที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ต่างๆ เช่น อารมณ์ที่เกิดจากความคิดความเชื่ออันสื่อ นำบุคคลให้พัฒนาตนเองไปได้จากระดับสามัญชนสู่ความมั่นคงทางปัญญาได้ ด้วยเหตุนี้

ความคิดความเชื่อแม้เป็นเพียงอารมณ์ แต่อารมณ์ที่ว่านี้ ถ้าหากเป็นสื่อแก่ปัญญา อารมณ์อันก็ควรค่าแก่การนำมาพิจารณา ดังพุทธพจน์ในมโนนิวารณสูตรว่า “บุคคลไม่ควรห้ามใจแต่อารมณ์ทั้งปวงที่เป็นเหตุให้ใจมาถึงความสำรวม บาปย่อมเกิดขึ้นแต่อารมณ์ใดๆ บุคคลพึงห้ามใจแต่อารมณ์นั้นๆ”

จากพุทธภาษิตนี้ พิจารณาได้ว่า ความคิด ความเชื่อในฐานะเป็นสิ่งผลักดันพัฒนาการของมนุษย์ แต่ไม่ได้หมายความว่า อารมณ์ที่ว่านี้ จะเป็นหลักสำคัญที่ควรแก่การปกป้องได้ทั้งหมด เพราะความคิดความเชื่อบางอย่างก็ได้ว่า เป็นปฏิกิริยาต่อความเจริญด้านปัญญาของมนุษย์โดยตรง ทั้งนี้ก็เพราะพระพุทธศาสนาเถรวาทไม่ได้ส่งเสริมให้มนุษย์จมปักอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่เน้นให้มนุษย์พิจารณา ทบทวนให้เห็นด้วยกาย วาจา และจิตใจของตัวเองว่า อารมณ์นั้นๆ หรือสิ่งนั้นๆ ควรค่าแก่การเชื่อ การยึดถือหรือควรที่ละเว้น หลีกเลียงหรือไม่ เมื่อเป็นเช่นนี้การกระทำต่างๆ ในลักษณะดังกล่าว เท่ากับว่า เป็นหลักสำคัญด้านการส่งเสริมความสามัคคีทางใจนอกจากนี้ยังเป็นช่องทางสำคัญที่ช่วยให้มนุษย์ทุกคนสามารถเล็งเห็นคุณค่าของตนเองที่สามารถช่วยเหลือคนอื่นได้ด้วย เพราะพฤติกรรมของมนุษย์ที่แสดงออกมาทั้งในทางไม่ดีและดี ถ้าวัดว่าเป็นไปตามอำนาจของความคิด ความเชื่อ แต่ความคิด ความเชื่อบางอย่างอาจไม่เหมาะสมหรือไม่ถูกต้องก็ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ หลักส่งเสริมความสามัคคีทางใจที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความกลมกลืนกันระหว่างความคิด ความเชื่อที่เป็นสื่อ นำสู่ปัญญาและการลงมือปฏิบัติตามจนเกิดปัญญารู้แจ้งเห็นจริง ๓ ประการ ได้แก่

- ๑) สามารถที่จะรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็นได้ด้วยตนเอง
- ๒) สามารถที่จะตรงตามแล้วเห็นจริงได้ด้วยตนเอง
- ๓) สามารถที่จะได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการประพฤติปฏิบัติของตน

การที่จะประสบกับความสุข ความสำเร็จต่างๆ ในชีวิตนั้น พุทธศาสนิกชนที่มีความรู้ความเข้าใจในพระธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเถรวาทที่แท้จริงแล้ว จะไม่หลงมัวเมาไปประกอบกิจการต่างๆ อันผิดหลักธรรมคำสอน ก่อให้เกิดความริ้วฉานจนถึงแตกสามัคคีกัน เพราะนั่นคือจุดเริ่มต้นของความล้มสลายของสถาบันทางสังคม แม้กระทั่งสงบสุขในชีวิตก็จำต้องล้มสลายไปด้วยจากเหตุแห่งการแก้ไขปัญหามาตามแนวความสามัคคี ตามที่กล่าวมาดังพระพุทธพจน์ว่า

ภิกษุทั้งหลาย บริษัท ๒ จำพวกนี้ ๒ จำพวกเป็นโฉน คือ บริษัทที่แยกออกเป็นพวก ๑ บริษัทที่สามัคคีกัน ๑ บริษัททั้งหลาย ก็บริษัทที่แยกออกเป็นพวกเป็นโฉน บริษัททั้งหลายบริษัทใดในธรรมวินัยนี้ มีภิกษุหมายมั่นทะเลาะวิวาทกัน ต่างเอาหอก คือปากทิ่มแทงกันและกันอยู่ บริษัทเช่นนี้เรียกว่าบริษัทที่แยกกันเป็นพวก บริษัททั้งหลาย ก็บริษัทที่สามัคคีกันเป็นโฉนบริษัททั้งหลาย บริษัทใดในธรรมวินัยนี้ มีภิกษุพร้อมเพรียงกัน ชื่นชมกันไม่วิวาทกัน เป็นเหมือนน้ำมันกับน้ำ ต่างมองดูกันและกันด้วยนัยน์ตาเป็นที่รักอยู่บริษัทเช่นนี้ เรียกว่าบริษัทที่สามัคคีกันบริษัททั้งหลาย บริษัท ๒ จำพวกนี้แลบรรดาบริษัท ๒ จำพวกนี้บริษัทที่สามัคคีกันเป็นเลิศฯ

กล่าวได้ว่า ความสามัคคี จะนำความเปลี่ยนแปลงมาสู่ตัวบุคคลและสังคมส่งผลต่อการดำเนินชีวิตไปในทางที่จะพัฒนาขึ้นจากเดิมที่เป็นอยู่ เพราะการปฏิบัติตามคุณธรรม ที่กล่าวมานี้จะสร้างคุณประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่กันและกัน เป็นการเสริมสร้างและพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมได้อีกทางหนึ่งด้วย ฉะนั้น พุทธบริษัททั้งหลายไม่ว่าจะเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ชายหญิงจำต้องมีความสามัคคีกัน และการที่จะมีความสามัคคีกัน สังคมมีความสุขได้นั้น ก็ด้วยการพร้อมเพรียงกัน

ปฏิบัติธรรมต่างๆ ตามที่ได้อธิบายมาแล้ว โดยยึดถือเป็นหน้าที่ที่ตนจะต้องปฏิบัติให้สมบูรณ์เมื่อเกิด
ปัญหาอะไรขึ้นก็ควรปรึกษาหารือกัน หากปฏิบัติตามได้เช่นนี้

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่องวิเคราะห์การส่งเสริมหลักสังฆสามัคคีในพระพุทธศาสนาผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นการศึกษาไว้ ดังนี้

- ๑) หลักสังฆสามัคคีในพระพุทธศาสนา
 - ๒) สภาพปัญหาสังฆสามัคคีของคณะสงฆ์
 - ๓) วิเคราะห์การส่งเสริมหลักสังฆสามัคคีในพระพุทธศาสนา
- ทั้ง ๓ ประเด็น สรุปความสำคัญของความสามัคคีได้ ดังนี้

๑) คุณลักษณะเรื่องหลักสังฆสามัคคีในพระพุทธศาสนา จากผลการวิจัยได้แบ่งออกเป็น ๒ ประเด็น คือ ความหมายที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และความหมายโดยอรรถ ในพระวินัยปิฎก ได้กล่าวอ้างถึงสังฆราชา สังฆเภท และสังฆสามัคคี สังฆราชา หมายถึง ความรู้วามานของหมู่คณะหรือสงฆ์ โดยการจับฉลากที่มีการแตกแยกเกิดขึ้น ทำโดยพระภิกษุสงฆ์เท่านั้น คนอื่นทำไม่ได้ สังฆเภท หมายถึง ความแตกกันของหมู่คณะหรือสงฆ์ได้แก่ ยังสงฆ์ให้แตกกัน คือ ทำลายพระสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกัน ในสีมาเดียวกันในวัดใดวัดหนึ่งให้แตกเป็นก๊กจนถึงไม่รวมอุโบสถสังฆกรรม ต้องแยกออกทำอุโบสถสังฆกรรมหรือปวารณากรรมหรือสังฆกรรมอื่นๆ สังฆสามัคคี หมายถึง การนำเอาธรรมวินัย เป็นต้น มา กล่าวตามความเป็นจริง ช่วยให้เกิดความสมานฉันท์กันในหมู่คณะหรือสงฆ์ มีการพร้อมเพรียงกันทำสังฆกรรมต่างๆ ในพระสูตรต้นตปิฎก ได้ให้ความหมายของคำว่าสามัคคีไว้ใน จุฬโคสิงคสาสูตรว่าด้วยเหตุแห่งความสามัคคี หมายเอาการตั้งกายกรรม วาจากรรม และมโนกรรมที่ประกอบด้วยเมตตาในมิตรสหายและคนทั้งหลายในสังคม โดยไม่ถือว่าตนเป็นใหญ่กว่าคนอื่น ให้เกียรติให้ความสำคัญต่อผู้อื่น ด้วยจึงจะถือว่าได้บำเพ็ญสามัคคีธรรมในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างสมบูรณ์ ซึ่งมีผลมากต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคมส่วนรวม และในพระอภิธรรมปิฎก ได้กล่าวถึงความสามัคคีในลักษณะของการถาม-ตอบเกี่ยวกับการเกิดขึ้นของอันตรายที่เกิดจากไฟทั้ง ๓ อย่างคือ ไฟราคะ คือ ความอยากไฟ โทสะ ความพยาบาทอาฆาต ไฟโมหะ ความหลงมกมาย ซึ่งกิเลสของทั้งสามนี้เป็นสาเหตุให้เกิดความแตกแยกของความสามัคคีในหมู่ชน ความหมายของความสามัคคีตามอรรถ จากการศึกษาพบว่า มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า สามัคคี โดยสรุปได้ว่า ความสามัคคีเป็นการแสดงออกซึ่งการร่วมแรงร่วมใจกันเพื่อปฏิบัติงานให้สำเร็จลุล่วงอย่างมีประสิทธิภาพ ความสามัคคี

ต้องอาศัยความอดทน เสียสละความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน และตระหนักในปัญหาร่วมกัน ทั้งนี้จะต้องมีการทำงานร่วมกันบ่อยๆ จนเป็นผลดีของการร่วมมือมากกว่าการแยกทำอะไรอยู่เพียงคนเดียว ความสามัคคีจะก่อให้เกิดความรักใคร่กลมเกลียวกันและก็สามารถปฏิบัติงานทุกอย่างได้สำเร็จ

คุณลักษณะของความสามัคคี จากผลการศึกษา พบว่า การร่วมมือร่วมใจกันในหน้าที่การงานเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งในหมู่คณะ มีความพร้อมในด้านของการกระทำ ความคิด รู้ดี รู้ชั่วในสิ่งต่างๆ โดยมีการแบ่งภาระหน้าที่ตามความรับผิดชอบ เกิดความสามัคคีปรองดองกันฉันท์พี่น้อง ทำให้สังคมเกิดความเจริญรุ่งเรืองในด้านต่างๆ

จุดมุ่งหมายของความสามัคคี จากผลการศึกษาพบว่า มี ๒ ประเด็นที่เป็นจุดมุ่งหมายสูงสุด คือ (๑) ความพร้อมเพรียงของหมู่ชน เป็นความพร้อมเพรียงกันทำกิจตามหน้าที่ของตนต่างก็ช่วยกันทำไม่แก่งแย่งกันเอาเปรียบกัน (๒) ความพร้อมเพรียงทำให้เกิดความสุข คือ เป็นความพร้อมเพรียงร่วมกันทำงาน โดยไม่มีการบาดหมาง ต่างคนต่างมีอัธยาศัยต่อกัน ผ่อนหนักผ่อนเบาต่อกันไม่ถือโทษต่อกัน

๒) หลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคีตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท จากการศึกษาพบว่า หลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคีประกอบด้วย หลักสังคหวัตถุ ๔ ประการ ได้แก่ การให้ปัน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่สิ่งของของตนแก่บุคคลอื่น การมีวาจาเป็นที่รัก การประพฤติตนเป็นประโยชน์ ความมีตนเสมอต้นเสมอปลาย เพื่อเป็นประโยชน์ในการเกื้อกูลกันของบุคคลในสังคมหลักสาราณียธรรม ๖ ประการ อันได้แก่ จะต้องมิเมตตาทายกรรม มิเมตตาวาจกรรม มิเมตตานิกรกรรม การรู้จักแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ต้องมีศีล และจะต้องมีความเห็นที่ตรงเสมอเหมือนกับผู้อื่น โดยสะท้อนให้เห็นถึงความรักใคร่ ความระลึกรู้ถึงกันด้วยหลักอปริหานิยธรรมทั้ง ๗ ประการ เป็นเครื่องบ่งบอกได้ว่า เมื่อคณะสงฆ์และฆราวาสได้พากันประพฤติปฏิบัติตามด้วยความสามัคคีกัน ความเสื่อมความวุ่นวายต่างๆ ในพระพุทธศาสนาก็ไม่เกิดขึ้นอย่างแน่นอน

การพัฒนาทางความสามัคคีทางไตรทวาร คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ

(๑) ทางกาย เป็นการพร้อมเพรียงกันปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรม กฎหมายบ้านเมือง

(๒) ทางวาจา เป็นการพร้อมเพรียงกันปฏิบัติตนในการใช้วาจา ถือได้ว่า เป็นองค์ประกอบสำคัญด้านการเจรจากันอย่างสมานฉันท์

(๓) และความสามัคคีทางใจ เป็นการการปฏิบัติหลักธรรมครบสมบูรณ์อย่างเต็มที่ไม่มียิ่งไม่หย่อนกว่ากัน (ตนเอง) ส่วนการปฏิบัติร่วมกันของผู้คน หมายถึง การร่วมแรงกายใจ ปฏิบัติกิจต่างๆ เพราะมีความเห็น เหมือนกัน (ทิวฐิสามัญญุต) จึงนำไปสู่การปฏิบัติที่ตรงเหมือนกัน(ศีลสามัญญุต)

จากการศึกษาการสร้างสามัคคีของสังคมนั้น สรุปได้ว่า ผลที่เกิดจากการสร้างความปรองดองทำให้เกิดผล ดังนี้

(๑) ทำให้เกิดการอำนวยความสะดวกต่อกัน

(๒) ทำให้เกิดการเกื้อกูลกันที่ยั่งยืน

- (๓) สร้างความสุขให้ตนเองและผู้อื่นทั้งทางตรงและทางอ้อม
- (๔) ทำให้เกิดความเข้าใจกันในการอยู่ร่วมกันและระลึกถึงกัน
- (๕) ทำให้เกิดความสามัคคีกัน
- (๖) ทำให้เกิดสันติภาพร่วมกัน

ทั้งหมดนี้ เป็นความสัมพันธ์กันของบุคคลที่กระทำด้วยคุณธรรม ก่อให้เกิดผล คือ สันติสุขในการอยู่ร่วมกัน เคารพเกื้อกูลกัน สร้างความไวพบุลย์แก่สังคม อำนวยความสะดวกแก่กัน ทำให้เกิดความสามัคคี และสันติภาพร่วมกันในแง่ของการสร้างความสามัคคีต่อกันของบรรพชิต จากการศึกษาพบว่า พระพุทธองค์ทรงสร้างความสามัคคีด้วยการบัญญัติพระวินัยเพื่อการควบคุมความประพฤติของภิกษุสงฆ์ และควบคุมการแตกแยกและความขัดแย้งอันจะเกิดขึ้นจากการแตกความสามัคคีกัน ทั้งนี้มีจุดประสงค์ในการบัญญัติพระวินัย คือ เพื่อความดำรงอยู่อย่างมั่นคงแห่งพระสัทธรรม เพื่อบรรเทาแก้ไขปัญหาและส่งเสริมช่วยเหลือซึ่งกันและกันด้วยความบริสุทธิ์ใจทั้งทางกายและใจ เช่น ผู้ใหญ่ปกครองผู้น้อยด้วยเหตุผล เป็นการให้ความเป็นธรรมแก่ผู้น้อย ส่วนผู้น้อยรู้จักเคารพต่อคำสั่งของผู้ใหญ่ ถือเป็นการให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ใหญ่และการที่ผู้อยู่ร่วมกันไม่เอาัดเอาเปรียบกัน มีความสามัคคีกัน จัดเป็นการให้ความเป็นธรรมแก่สังคมโดยมีหลักสามัคคีธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นฐานแห่งการประพฤติปฏิบัติทั้งด้านส่วนตัวและต่อสังคมส่วนรวม เป็นสื่อสัมพันธ์ให้เข้าถึงจิตใจของกันและกัน เป็นที่รักของกันและกัน ต่างฝ่ายต่างเคารพซึ่งกันและกัน สงเคราะห์กันถือความสามัคคีเป็นใหญ่ เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

๓) การประยุกต์แนวความคิดการส่งเสริมหลักสังฆสามัคคีในพระพุทธศาสนา จากการศึกษาสรุปโดยภาพรวม พบว่า สังคมไทยและสังคมต้องการความเป็นหนึ่งเดียวของผู้คนในสังคม ทุกคนจึงต้องช่วยกันเสริมสร้างคนละไม้คนละมือ ด้วยการรวมพลังกันปฏิบัติแต่ในสิ่งที่ดีงาม ถูกต้องตามหลักการข้อบังคับ กติกา ศีลธรรมซึ่งจะเป็นแรงขับเคลื่อนสังคมไทยให้เดินหน้าไปสู่สังคมแห่งความสามัคคีธรรมอย่างสมบูรณ์ตลอดไป

เมื่อผู้คนในสังคมขาดศีลสามัญญตา และทิวฐิสามัญญตา แล้ว การที่จะเกิดเหตุการณ์ต่างๆ อันจะนำไปสู่ความขัดแย้งกัน ความแตกแยกกันในสังคมก็ย่อมเกิดขึ้นได้ทุกเมื่อ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการแก้ไขด้วยการร่วมด้วยช่วยกันระหว่างประชาชนทุกภาคส่วนในสังคมไทยกล่าวคือ ทุกคนต้องทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ด้วยความไม่ประมาท ไม่ฝืนทำอะไรตามใจหรือตามกิเลส ตัณหาของตน และเมื่อทุกคน ทุกฝ่าย และทุกขณะในสังคมไม่มีความขัดแย้งกัน มีแต่ความสามัคคีปรองดองกันแล้ว แม้จะเกิดเหตุการณ์ต่างๆ เช่น น้ำท่วม ไฟไหม้ และเหตุการณ์เลวร้ายอื่น ๆ ขึ้นในสถาบันชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ คนไทยทุกคนก็จะสามารถระงับป้องกันและแก้ไขเหตุการณ์เช่นนั้นได้ ดังนั้น การศึกษาและปฏิบัติตามหลักสามัคคีโดยการนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตร่วมกัน มีอะไรก็ช่วยเหลือกัน ปรึกษากัน และให้อภัยกันก็จะช่วยส่งผลโดยตรงให้สังคมไทยมีแต่ความสงบร่มเย็น เป็นบ้าน เป็นชุมชนสังคม เป็นประเทศชาติที่น่าอยู่อาศัยมากยิ่งขึ้นด้วยผลแห่งสามัคคี

ความสามัคคีที่เกิดจากความร่วมแรงร่วมใจกันของคณะสงฆ์ไทย ถือได้ว่าแนวทางสำคัญเป็นประจักษ์ “เครื่องมือ” ในการระงับหรือแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่ชักนำไปสู่ความแตกความสามัคคี

และปัญหาอื่นๆ ที่รุนแรงในสังคมไทยที่เกิดขึ้นในทุกๆ ภาคส่วนของสังคม อย่างไรก็ตามแนวทางของการปฏิบัติของคนไทยเพื่อให้เกิดความสามัคคีตามพระพุทธรูปศาสนาเถรวาทนั้นมีความสอดคล้องกัน ระหว่างหลักธรรมต่างๆ และจิตใจของประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่ ถึงกระนั้น ท่ามกลางวิกฤติการณ์ที่เกี่ยวกับความแตกสามัคคี ความขัดแย้งและความรุนแรงที่เกิดขึ้นในทั่วทุกมุมของสังคมไทยนั้น ทำให้แนวคิดและการปฏิบัติในเรื่องความสามัคคีนั้นได้กลายเป็นคู่มือสำคัญสำหรับการเข้าไปดำเนินการแก้ไขปัญหาความแตกแยก ความขัดแย้งและความรุนแรง ฉะนั้น ความสามัคคีจึงเป็นรากฐานในการดำเนินแก้ไขปัญหาความแตกแยก ความขัดแย้งและความรุนแรงในสังคมไทยในยุคปัจจุบันได้อย่างดีเยี่ยม

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ในปัจจุบัน ประเทศไทยกำลังประสบปัญหาทางด้านวิกฤติเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ส่งผลกระทบต่อประเทศไทยเป็นอย่างยิ่ง การแก้ไขปัญหาสังคมจึงเป็นเรื่องคนในชาติต้องมีส่วนร่วมทั้งทางภาครัฐ และทางศาสนา เป็นแนวทางหนึ่งที่จะมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ให้ผู้คนในสังคมเกิดความรู้สึกสามัคคีกันได้ ดังนั้น การที่จะช่วยสร้างสรรค์สังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีความสามัคคีปรองดอง ปรับเปลี่ยนแนวความคิดของคนให้เกิดสติปัญญาพร้อมที่จะมีส่วนร่วมแก้ไขวิกฤติสังคมในชาติให้กลับคืนสู่ปกติสุขโดยเร็ว โดยรัฐบาลควรดำเนินการในด้านต่างๆ ดังนี้

๑) ในแง่ของการศึกษาควรจัดให้มีการจัดกิจกรรมในด้านความสามัคคีในโรงเรียน โดยเริ่มตั้งแต่ชั้นอนุบาลเป็นต้นไป ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายที่ชัดเจนให้เรียนรู้เกี่ยวกับความสามัคคีให้มากขึ้น อีกทั้งการบูรณาการให้รู้ถึงวิถีชีวิต ค่านิยม ประเพณีวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น และให้มีประสบการณ์ในเรื่องความสามัคคีและเอื้ออาทร

๒) ควรปลูกฝังให้เยาวชนทุกเพศวัยเกิดความสามัคคีและเอื้ออาทรต่อกัน โดยจัดกิจกรรมร่วมกันทั้งภาครัฐและเอกชน

๓) ควรเน้นให้ประชาชนชาวไทยได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดความสามัคคีและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันระหว่างคนไทยผู้นับถือพระพุทธศาสนาและผู้นับถือศาสนาอื่น มีศาสนาอิสลาม เป็นต้น เช่น กิจกรรมเชิงวัฒนธรรม กิจกรรมเชิงท่องเที่ยวอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

๔) ควรส่งเสริมและสนับสนุนด้านงบประมาณและวิทยาการความรู้ต่างๆ อันเป็นสาระที่สามารถนำความสามัคคีและเอื้ออาทรไปใช้ในชีวิตได้จริง และเป็นประโยชน์ต่อตัวเอง ต่อสังคมและต่อโลก

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ในการวิจัยเรื่องการส่งเสริมหลักสังฆสามัคคีในพระพุทธศาสนา ยังมีเรื่องที่ควรศึกษาวิเคราะห์และวิจัยอยู่อีกมาก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้เสนอแนะหัวข้อของการทำวิจัยไว้ ดังนี้

- ๑) ควรทำการศึกษาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาการแตกความสามัคคีในสังคม
- ๒) ควรทำการศึกษาเรื่อง “อคตติ ๔ ประการ” ส่งผลร้ายต่อองค์กรและสังคมอย่างไร
- ๓) การศึกษาเชิงวิเคราะห์ “ขันติธรรม” ในพระพุทธศาสนาเถรวาท กับการสร้าง ความสามัคคีในแวดวงการเมืองและการบริหารราชการ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐเตปิฎก ๒๕๒๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

_____. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปกรณวิเสสภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาปกรณ์วิเสส. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๙.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอรรถกถา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

_____. ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาฎีกา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กระทรวงวัฒนธรรม. สรุปผลการดำเนินงานกิจกรรม “ฉลอง ๖๐ ปีครองสิริราชสมบัติ”. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๔๙.

ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์ และวิธาน สุชีวกุปต์. หลักการดำรงชีวิตในสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๘.

ธีรวัสส์ บำเพ็ญบุญบารมี. “การศึกษาการอุปสมบทในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. โครงการธรรมวิจัย **หลักฐานทางวิชาการทางพระพุทธศาสนา**. ตามหลักสูตรวิจัยคัมภีร์พระพุทธศาสนา มูลนิธิเบญจนิกาย, ๒๕๕๐.

ป.หลงสมบุญ. พจนานุกรม มคอ-ไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสารจำกัด, ๒๕๔๖.

ประเวศ วะสี. ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคมและศีลธรรม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๑.

- ปัญญา ใช้บางยาง และคณะ. **ปฐมสมโพธิกถา**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๑.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **กรณีธรรมกาย**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิมพ์อำเภอไพ,
๒๕๔๒.
- _____ **สลายความขัดแย้ง**. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- _____ **ธรรมนูญชีวิต A Constitution for Living**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน
พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๘.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๖.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๙.
- พระภาวนาวิริยคุณ(เผด็จ ทตตชีโว). **พระแท้ ผู้สร้างสันติภาพโลก ภาคที่ ๑ : โลกขาด
พระพุทธศาสนาไม่ได้**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. ปทุมธานี: โรงพิมพ์ บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ จำกัด,
๒๕๕๒.
- พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ (วันจันทร์). **“สถานการณ์และทัศนะทางพระพุทธศาสนาในโลก
ปัจจุบัน”**. กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- พระมหาอุดม สารเมธี. **ความสามัคคีนั้นสำคัญนัก**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. นครปฐม : ระฆังทอง, ๒๕๕๐.
- พระวิสุทธาจารย์มหาเถระ. **ธาตุวัตถสังคหปาฐานิสสยะ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระธัมมปัทฏฐกาแปล ภาค ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- _____ **พุทธศาสนสุภาษิต ฉบับรวมเล่ม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๓. กรุงเทพมหานคร: โรง
พิมพ์มหา
มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**. กรุงเทพมหานคร: อักษร
เจริญทัศน์, ๒๕๒๕.
- วันชัย วัฒนศัพท์. **ความขัดแย้ง:หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา**. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า,
๒๕๔๗.
- วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ. **คู่มือเพิ่มพลังความสามารถกระบวนการจัดการข้อพิพาท**. นนทบุรี:
สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๕.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **วินัยมุข เล่ม ๓**. พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- เสถียร โพธิ์นันทะ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๓.

หลวงเทพรัตนานุกิษฏ์ (ทวี ธรรมธัช ป.๙). **พระคัมภีร์ธาตุปทีปิกา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

(๒) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

ธีรวัสส์ บำเพ็ญบุญบารมี. “การศึกษาการอุปสมบทในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **โครงการธรรมวิจัยหลักฐานทางวิชาการทางพระพุทธศาสนา**. ตามหลักสูตรวิจัยคัมภีร์พระพุทธศาสนา มุลินธิเบญจนิทาย, ๒๕๕๐.

ประยงค์ พรหมมา. “การบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรม ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น”. **พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต รัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระทวีป กลยานธมโม (เล็กบัณฑิตย์). “การศึกษาวิเคราะห์หลักกัลยาณธรรมสำหรับการดำรงชีวิตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒

พระเกรียงไกร สุทมนโธ (ยางเครือ). “การศึกษาวิเคราะห์ปัญจอันตรธานในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระครูปลัดอาทิตย์ อตถเวที (ชองดี). “การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. สาขาวิชาพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระครูวิลาศกาญจนธรรม (เล็ก สุทฺถมปญโญ). “การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกอปริหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี”. **พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระมหาโชวี ผลเจริญ. “การบริหารการปกครองคณะสงฆ์ไทยตามหลักธรรมาภิบาล”. **ดุษฎีนิพนธ์** สาขาการจัดการภาครัฐ. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๓

พระมหาอุดม สารเมธี (สารบรรณ). “การศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการยุติธรรมในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีนิคหกรรมในพระวินัยปิฎกกับกฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

รุ่งนิภา พัฒนพุกษชาติ. “การศึกษาพัฒนาเด็กตามทัศนะของพระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

สมิทธิพล เนตรนิมิต. “ภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ในอริยวินัย: วิถีชีวิตและบทบาทของพระสงฆ์”.
รายงานวิจัย. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ ฉายา/นามสกุล	: พระวิรัตน์ ปภัสสโร (ชาวสะอาด)
วัน เดือน ปีเกิด	: ๑๑ ตุลาคม ๒๔๘๘
ภูมิลำเนาที่เกิด	: บ้านบาก บงเหนือ สว่างแดนดิน สกลนคร ๔๗๑๑๐
การศึกษา	: ๒๕๕๖ ปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อุปสมบท	: ๕ ธันวาคม ๒๕๔๙
สังกัด	: วัดเทพนิมิต ม.๑๑ ศรีสองรัก เมือง เลข ๔๒๑๐๐
ปีที่เข้าศึกษา	: ๑๖ มิถุนายน ๒๕๕๖
ปีที่สำเร็จการศึกษา	: ๓๐ เมษายน ๒๕๖๒
ที่อยู่ปัจจุบัน โทร	วัดเทพนิมิต ม.๑๑ ศรีสองรัก เมือง เลข ๔๒๑๐๐ ๐๘๐๐๐๑๕๒๔๘